

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Sociální příčiny kriminality dětí a systém prevence v Pardubicích

Bc. Lubomír Černý

Diplomová práce
2011

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Lubomír ČERNÝ**
Osobní číslo: **H09746**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Resocializační pedagogika**
Název tématu: **Sociální příčiny kriminality dětí a systém prevence v Pardubicích.**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Sběr informací, studium literatury a vymezení sociálních příčin kriminality dětí. 2. Stanovení podmínek, cílů a výzkumných záměrů práce. 3. Prokonzultování metod výzkumu a vhodných dokumentací s vedoucím práce. 4. Stanovení metodiky získávání dat. 5. Provedení vlastního výzkumu. 6. Analýza a interpretace získaných dat. 7. Zhodnocení a závěr diplomové práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ČERNÍKOVÁ, V., Sociální ochrana:terciální prevence, její možnosti a limity. 1.vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008 JELÍNEK J. a kolektiv Trestní zákoník a trestní řád. 1. vyd. Praha: Leges, 2009 KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. Člověk-prostředí-výchova. Brno: Paido, 2001 KRAUS, B. Sociální aspekty výchovy. 2.vyd.HradecKrálové:Gaudeamus,1999 MATĚJČEK, Z. Rodiče a děti. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986 MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. Děti, rodina a stres. 1. vyd. Praha:Galén,1994 MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. Mládež a delikvence. 2. vyd. Praha:Portál,2000 MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993 ŘÍČAN, P., PITHARTOVÁ, E. Krotíme obrazovku. 1. vyd. Praha: Portál, 1995 VÁGNEROVÁ, M. Variabilita a patologie psychického vývoje. 1. vyd. Praha: Regleta, s.r.o., 1993 VYBÍRAL Z., Psychologie lidské komunikace. 1. vyd. Praha: Portál, 2000 WELSH, BRANDON C., FARRINGTON, DAVID P., Preventing Crime What Works for Children, Offenders, Victims and Places., Springer Science + Business Media,LLC,2006,2007 ZAPLETAL J. Prevence kriminality, Praha:Policejní akademie ČR, 2000 Zákon č. 218/2003 Sb., O odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže.

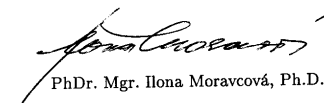
Vedoucí diplomové práce: **doc. PhDr. Alena Vališová, CSc.**
Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2010**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2011**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Mgr. Ilona Moravcová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 15. 3. 2011

Bc. Lubomír Černý

ANOTACE

Práce se zabývá problematikou kriminality dětí. Orientuje se především na sociální příčiny tohoto jevu a možnosti prevence obecně a v rámci mikroregionu města Pardubice. Praktická část je věnována kazuistickým studiím, jejich komparaci z hlediska příčin kriminálního chování souvisejících se sociálním prostředím. Závěr práce směřuje k návrhům v oblasti primární a sekundární prevence kriminality.

Klíčová slova: *kriminalita; děti; nezletilí; mladiství; sociální příčiny; prevence; kazuistiky*

TITLE

Social Causes of Child Criminality and System of Prevention in Pardubice.

ANNOTATION

The work deals with the problem of children criminality. It focuses mainly on social reasons of this phenomenon and on chances of prevention in general as well as within Pardubice micro-region. Its practical part is devoted to casuistic studies, their comparison viewed from the reason of criminal behavior connected to social background. The conclusion leads to the suggestions in the field of primary and secondary prevention of criminality.

Key terms: criminality, children, minor, adolescents, social causes, prevention, casuistry

OBSAH:

ÚVOD	7
1. KRIMINALITA DĚTÍ JAKO SPOLEČENSKY PODMÍNĚNÝ JEV	8
1.1 KRIMINALITA VE SPOLEČENSKÉM KONTEXTU.....	9
1.2 STRUKTURA KRIMINALITY NEZLETILÝCH	11
1.3 STRUKTURA SANKCÍ A DALŠÍ MOŽNOSTI INTERVENCE.....	12
2. SOCIÁLNÍ PŘÍČINY KRIMINALITY DĚTÍ	16
2.1 RODINA	16
2.2 ŠKOLNÍ PROSTŘEDÍ JAKO RIZIKOVÝ FAKTOR	21
2.3 VLIV VRSTEVNICKÝCH PART, SKUPIN A SUBKULTUR MLÁDEŽE	23
2.4 KRIMINALITA A ETNIKUM.....	29
2.4.1 Romové.....	30
3. PREVENCE DĚTSKÉ KRIMINALITY	35
3.1 SOCIÁLNÍ PREVENCE.....	36
3.1.1 <i>Prevence v České republice na úrovni státu a prevence na místní úrovni</i>	39
4. KRIMINALITA V PARDUBICÍCH	42
4.1 KRIMINALITA DĚTÍ V PARDUBICÍCH Z POHLEDU POLICIE	43
4.2 KRIMINALITA NEZLETILÝCH Z POHLEDU ODDĚLENÍ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY V PARDUBICÍCH.....	50
5. PROGRAMY PREVENCE KRIMINALITY DĚTÍ V PARDUBICÍCH	54
5.1 STÁTNÍ SUBJEKTY A SUBJEKTY SAMOSPRÁVY SPOLUPRACUJÍCÍ S MĚSTEM PARDUBICE V PREVENCI KRIMINALITY	55
5.2 NESTÁTNÍ ORGANIZACE A PROJEKTY PREVENCE.....	57
6. KVALITATIVNÍ VÝZKUM PŘÍČIN KRIMINALITY DĚTÍ A MLÁDEŽE V PARDUBICÍCH	62
6.1 VÝZKUMNÉ METODY, SBĚR DAT A VÝZKUMNÝ VZOREK	62
6.2 VÝZKUMNÉ CÍLE, OTÁZKY A PŘEDPOKLADY	63
6.3 KAZUISTIKY	64
6.4 KOMPARACE ZPRACOVANÝCH KAZUISTIK VE VZTAHU K SOCIÁLNÍMU PROSTŘEDÍ	77
6.5 ANALÝZA PŘEDPOKLADŮ	81
6.6 ZÁVĚR VÝZKUMU A NÁVRHY Z HLEDISKA PREVENCE.....	83
ZÁVĚR	88
POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE	89
SEZNAM TABULEK, GRAFŮ A OBRÁZKŮ	93
SEZNAM PŘÍLOH	94
PŘÍLOHY	95

ÚVOD

Slovo kriminalita zastává v našem slovníku poměrně ustálenou pozici. Neustále zůstává aktuálním společenským jevem, a to velmi závažným, nebezpečným a alarmujícím o to více, pokud jsou trestné činy páčány dětmi či mladistvými, kteří ještě nedosáhli věku plnoletosti. Veřejnosti bývají prostřednictvím médií slovem či obrazem prezentováni spíše ti nejbrutálnější zločinci, jejichž činy přesahují běžné lidské chápání. Ač slýcháme, že brutalita trestných činů obecně vzrůstá, kriminalita nezletilých nezahrnuje jen takové činy, má určitou strukturu. Ta je prezentována, bezesporu prospěšnými a nutnými, policejními statistikami. K veřejnosti se tedy může dostat informace o kriminalitě vyjádřená v číslech nebo procentech. Za čísla, případně tvářemi v televizním vysílání zahalenými grafikou, se však skrývají různé příběhy, které mohly předcházet trestným činům.

Motivací pro napsání této práce je můj zájem o zvolenou problematiku a snaha se v ní co nejdetailněji zorientovat tak, abych získané poznatky mohl využívat v praxi, v oblasti resocializační a preventivní činnosti. Práce si neklade za cíl rovnat se expertním kriminologickým výzkumům, spíše, zejména v rámci teoretické části, srovnat poznatky z dostupné literatury a dalších zdrojů. Hlavním cílem této diplomové práce je podrobněji analyzovat sociální příčiny, které mohou kriminalitu dětí zapříčiňovat.

Práce je členěna do dvou částí – teoretické a praktické. Teoretická část se orientuje zejména na kriminalitu dětí vzhledem ke společenskému kontextu, na sociální příčiny tohoto jevu a oblast preventivního působení na úrovni státu i úrovni obcí. Směřuje k objasnění vlivu rodiny, školního prostředí, masmédií, vrstevnických skupin a subkultur mládeže. Pro ucelenější přehled regionální problematiky města Pardubic jsou rovněž zpracována statistická data kriminality nezletilých z pohledu obvodních oddělení Policie ČR a Oddělení sociálně-právní ochrany dětí v Pardubicích. Dalším tématem se stává oblast prevence – zmapování státních i nestátních organizací působících v Pardubicích a jejich možností.

Praktická část práce se zaměřuje na kriminalitu z hlediska kvalitativního prezentovaného případovými studii nezletilých, kteří byli v roce 2010 klienty Oddělení sociálně-právní ochrany dětí v Pardubicích. Odhalení příčin kriminality u sledovaných nezletilých je autorem považováno za důležité z hlediska další práce s nimi a v druhé řadě pak i ke koncipování preventivních postupů v oblasti problematiky asociálního a antisociálního chování dětí a mládeže v širších souvislostech.

1 Kriminalita dětí jako společensky podmíněný jev

Kriminalita dětí – téma v naší společnosti často skloňované a diskutované veřejností. Děje se ve společnosti, proti ní a společnost k ní více či méně poskytuje určité podmínky. V každé společnosti existují normy, které určují správné, žádoucí chování jejich členů.

Jsou to jak nepsaná pravidla, tak konkrétním státem dané, kodifikované zákony. Porušení a překročení norem přináší sankce (tresty), které se různí v závislosti na hodnotách dané společnosti v určitém čase.¹ Bez existence zákonů by moderní, civilizovaná společnost nemohla fungovat a v důsledku by byli ohroženi všichni její příslušníci.

Na této problematice je zainteresováno mnoho odborníků z různých vědních oborů. Prvním z nich je kriminologie, která zkoumá zločinnost ve dvou směrech – studuje osobnost pachatele a na druhé straně zkoumá sociální souvislosti kriminality. Do problematiky vstupují rovněž sociologové, sociální pedagogové, etopedové, psychologové, psychiatři. V návaznosti na tyto disciplíny, které zkoumají příčiny kriminality, se profiluje oblast prevence. Ta se zabývá předcházením vzniku a dalšímu rozvoji kriminálního jednání.

Vymezení pojmů

Pro potřeby této práce je nutno zorientovat se v následujících pojmech:

Delikvence (delikventní chování) – všechny varianty jednání porušující sociální normy chráněné právními předpisy, včetně přestupků.²

Dětská delikvence – delikvence dětí do 15 let věku.³

Juvenilní delikvence – delikvence jedinců ve věkové kategorii 15-18 let.⁴

Dítě (nezletilý) – člověk od narození do 15 let, který nemá trestní zodpovědnost.⁵

Mladistvý – osoba ve věku 15-18 let, která je trestně zodpovědná ze zákona s určitým omezením.⁶

Mládež – označení věkové kategorie do 18 let.⁷

¹ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 113

² Srov.: Tamtéž, s. 315

³ Srov.: PROCHÁZKOVÁ, Marie. Uvedení do etopedie. In PIPEKOVÁ, Jarmila, et al. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 1998. s. 189

⁴ Srov.: Tamtéž

⁵ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 317

⁶ Srov.: Tamtéž, s. 316

⁷ Srov.: Tamtéž

Kriminalita (zločinnost) – množina všech trestných činů spáchaných kýmkoli, tedy i osobou bez trestní odpovědnosti.⁸

Riziková mládež – se zvýšeným rizikem sociálního selhání, tj. disponovaná k delikvenci, závislostem, ke členství v závadových skupinách.⁹

Sociální selhání (u dětí a mládeže) – kriminalita, sebevražedné jednání, nedokončení povinné školní docházky, závislostní chování, gravidita před dosažením dospělosti, a to jednotlivě nebo v kombinacích.¹⁰

Asociální chování – je v rozporu se společenskou morálkou, porušuje normy chování, ale ještě nepřekračuje právní předpisy. Jedinec svým jednáním v prvním důsledku škodí sám sobě – alkoholismus, toxikomanie, záškoláctví, gamblerství. Již vyžaduje pomoc prostřednictvím speciální péče.¹¹

Antisociální chování – protispolečenské jednání, které v důsledcích postihuje nejen jedince, ale i celou společnost. Patří sem veškeré trestné činy – krádeže, loupeže, vandalství, sexuální delikty, zabití, vraždy, terorismus, trestné činy související s toxikomanií atd.¹²

1.1 Kriminalita ve společenském kontextu

Se společenským kontextem úzce souvisí problematika socializace, kdy si jedinec osvojuje zejména systém sociálních hodnot a norem. „*Každý člověk žijící ve společnosti se nutně musí socializovat. Problém je však v tom, zda se socializuje (či je socializován) dobře, či špatně nebo lépe řečeno převážně dobře či převážně špatně vzhledem ke společnosti, do které vrůstá.*“¹³

Předmětem této práce jsou nezletilí, kteří bývají označováni jako problémoví, ohrožení z hlediska socializačního procesu a riziková směrem k sociálnímu selhání.

Vyšší ohrožení hrozí u dětí a mladistvých žijících ve velkých, mnohdy průmyslových aglomeracích, které jsou charakterizovány poklesem vlivu tradiční rodiny a institucí (církvní a zájmové organizace). Převažuje zde osobní seberealizování významně ovlivněné konzumním

⁸ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 316

⁹ Srov.: Tamtéž, s. 318

¹⁰ Srov.: Tamtéž

¹¹ Srov.: PROCHÁZKOVÁ, Marie. Uvedení do etopedie. In PIPEKOVÁ, Jarmila, et al. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 1998. s. 193

¹² Srov.: Tamtéž

¹³ SCHEINOST, Miroslav, et al. *Kriminalita očima kriminologů* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010 [cit. 2010-12-02]. Úloha prevence v kontrole kriminality zejména ve vztahu k mládeži, s. 68. Dostupné z WWW: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/371.pdf>>.

stylem života, jeho určitou materializací. V malých městech, na venkově je dosud prokazatelně méně kriminality než právě ve velkých městských aglomeracích.¹⁴

Proslulou z hlediska trestné činnosti se bezesporu stala Praha, ale i další větší města, zejména na severu České republiky. Ve vesnickém prostředí mají k sobě lidé určitým způsobem blíž, jejich soužití není anonymní, jak tomu bývá ve větších městech, kde se navzájem neznají ani lidé bydlící ve stejném panelovém domě. Na vesnicích často přetrvávají širší příbuzenské vztahy, existuje přirozená kontrola.

Kriminalita dětí a mládeže vzrůstá ve vyspělých státech od 60 let minulého století. Zřejmě to souvisí i s tím, že děti mají prodloužené období dospívání a nemusejí od útlého věku pracovat, jak tomu bývalo v dobách dřívějších, přičemž v této době na ně mají rodiče už nízký vliv. Kriminalita je naopak také frekventovaná v opačných případech, tedy v chudých vrstvách obyvatelstva, kdy může být příčinou určité až nezbytné, ale nelegální, materiální uspokojení. Matoušek, Kroftová v tomto směru hovoří o tzv. **subkultuře extrémní chudoby**.¹⁵

Vzhledem ke společenskému kontextu lze uvažovat i o specifikách naší republiky, jejíž vývoj byl během 20. století významně odlišný než ve většině evropských států. Morální orientaci lidí ovlivňovaly totalitní režimy. Za vlády komunistické strany museli všichni dospělí občané pracovat, jejich aktivity byly pod drobnohledem veřejné a státní bezpečnosti apod.¹⁶ Pro éru socialismu byl i proto charakteristický nižší počet trestných činů, než je tomu v současnosti.

„Po roce 1989 vedoucí politická strana u nás, Občanská demokratická strana, prosazovala liberální světonázor. To na začátku devadesátých let pro mnoho lidí znamenalo, že si může dělat, co chce, aniž by se musel starat o zvyklosti a zákonné meze.“¹⁷ Domnívám se, že naše společnost nebyla na příliv takové svobody připravena a tehdejší vzestup kriminality, a to i ve věkové kategorii nezletilých, byl toho následkem.

Vliv médií

Fenoménem naší doby se stala masmédiá. Vliv televizního vysílání, u kterého dnešní děti a dospívající tráví výrazně vyšší čas, než tomu bývalo dříve, lze označit jako zcela nesporný. Pobyt před obrazovkou je jednou z hlavních mimoškolních aktivit dnešních dětí. O to smutnější bývá, pokud čerpají vzory pro nápodobu pouze z televize, nikoli od rodičů.

¹⁴ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 113

¹⁵ Srov.: Tamtéž, s. 93 - 99

¹⁶ Srov.: Tamtéž, s. 95

¹⁷ Tamtéž

Naše nejsledovanější televizní stanice Nova je považována za ohrožující z hlediska psychosociálního a morálního vývoje dětí. Často totiž zobrazuje celkově zlehčené násilné scény, sex, vulgaritu i lidské tělo v nedůstojných pozicích. Rovněž zachycuje agresivitu namířenou proti etnickým, náboženským a dalším sociálním skupinám.¹⁸ Zorientovat se, zda je vysílané skutečností nebo fikcí nebo tím, co představuje seriózní zpravodajství a co je naopak zábavným pořadem, není zejména pro děti snadné. Týká se to samozřejmě nejvíce násilí.

Podle Koukolíka, Drtilové¹⁹ je uváděno, že každý sedmnáctiletý Američan shlédl za dosavadní život v televizi až sto tisíc násilných činů, což je údaj publikovaný již v roce 1994.

Rovněž se prokázalo, že přibližně čtvrtina až třetina trestných činů spáchaných mladistvými, byla inspirována scénami, které předtím prezentovala televize. V tomto směru se v odborné literatuře hovoří také o tzv. pondělním syndromu označujícím zvýšené odreagování agresivity u dětí z mateřských i základních škol, kterou získaly právě víkendovým pobytem u televize.²⁰ Na disponované děti může stejně negativně působit obsah shlédnutý na internetu, případně počítačové hry s násilnou tematikou.

1.2 *Struktura kriminality nezletilých*

Způsob páchaní trestné činnosti mládeže je determinován věkem pachatelů, jejich nedostatečnou zralostí. Zvláštnosti lze podle Múhlpachra²¹ specifikovat takto:

- Výběr předmětu útoku je určován odlišným hodnotovým systémem než u dospělých.
- Příprava trestné činnosti je nedokonalá, není naplánovaná.
- Trestná činnost má skupinový charakter - je páchána se spolupachateli či ve skupině.
- Je využíváno nepřiměřených prostředků pro dosažení cíle.
- Chování se vyznačuje neúměrnou tvrdostí s projevy devastace a znehodnocování.
- Značný vliv mívá alkohol, popřípadě jiná návyková látka.
- Mladí pachatelé jednají více emotivně než racionálně.
- Odcizovány bývají předměty, které momentálně potřebují, nebo jsou pro ně atraktivní, (auta, motocykly, cigarety, alkohol, zbraně, elektronika, nože atp.).

¹⁸ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 101

¹⁹ Srov.: DRTILOVÁ, Jana; KOUKOLÍK, František. *Odlišné dítě*. Praha: Vyšehrad, 1994. s. 71

²⁰ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 103

²¹ Srov.: MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD s.r.o., 2008. s. 130 - 131

Podle policejních statistik dominuje u nezletilých trestná činnost majetková. Násilná kriminalita je ve věkové kategorii dětí a mládeže z hlediska četnosti zhruba desetkrát nižší. Jejimi nejfrekventovanějšími typy bývá úmyslné ublížení na zdraví a loupež. Nejčastější variantou mravnostního kriminálního jednání se stává pohlavní zneužití, což však bývá mládeží trestný čin páchaný padesátkrát méně než majetkové delikty. Matoušek, Kroftová²² uvádějí podle četnosti toto pořadí prokázaných trestných činů:

- krádeže věcí z aut;
- krádeže aut;
- podvody;
- krádeže kol;
- vloupání do víkendových chat;
- zpronevěra;
- krádeže v bytech;
- vloupání do obchodů;
- vloupání do restaurací.

1.3 Struktura sankcí a další možnosti intervence

Zásadním termínem souvisejícím s protiprávním jednáním dětí a mladistvých je **ochranná výchova (OV)**. Ta bývá navrhována:

a) v občanskoprávním řízení, – u dětí ve věku 12–15 let při spáchání činu, za který lze podle trestního zákona uložit výjimečný trest. V případě, že se dítě dopustilo jednání, které by bylo jinak kvalifikováno jako trestný čin, navrhuje se pouze v kauzách, kdy není zajištěna kvalitní výchova v dosavadní rodině. Pokud je dítě mladší 12 let OV se nenavrhuje.

b) v trestním řízení – u mladistvých (15–18 let), o jehož výchovu není náležitě postaráno a ochranná výchova splní svůj smysl lépe než uložení trestu odnětí svobody.

Ochranná výchova má vhodnými výchovnými postupy zamezit vzniku a rozvoji další trestné činnosti, která by souvisela s výchovnou zanedbaností. Cílem je připravit jedince na život

²² Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 148

ve společnosti – k plnění role řádného občana a k co nejvyššímu stupni bezproblémové sociální integrace.²³

Ochranná výchova je uplatňována do osmnáctého roku věku, pokud není splněn účel, může být pak prodloužena do 19 let.²⁴

Ochranná výchova je zakotvena v zákoně č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Její výkon je pak upraven zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně-výchovné péči.²⁵

Pokud je mladistvý odsouzen k trestu odnětí svobody, bývá mu většinou uložen podmíněčný trest (asi 2/3 případů). V 1/3 jsou ukládány tresty jako je nepodmíněné odnětí svobody, peněžitý trest atp.²⁶ Víme, že uvěznění se stává specifickou a často velmi náročnou zkušeností i pro dospělého člověka. Represe tohoto typu může mít na nezletilého dospívajícího jedince, u kterého není zcela dokončen psychický vývoj, spíše negativní vliv, než, že by přispívala k jeho bezproblémové resocializaci.

U provinilců ve věku nižším než 12 let, kdy nejsou zajištěny podmínky jejich řádné výchovy, je navrhována výchova ústavní.²⁷

Systém školských zařízení pro výkon ochranné a ústavní výchovy²⁸ tvoří diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. Tato zařízení zajišťují nezletilé osobě výchovnou péči i vzdělání, a to s ohledem na její potřeby a optimální vývoj.

Diagnostický ústav – pobyt bývá buď nařízený soudně, nebo na základě dobrovolnosti, což je v současnosti spíše ojedinělým jevem. Na základě komplexního diagnostického vyšetření v součinnosti se vzdělávacími, terapeutickými, sociálními a výchovnými činnostmi se posuzuje problém konkrétního dítěte. Podle toho je zařazováno do dalších, jeho stavu odpovídajících, zařízení.

Dětský domov – zajišťuje sociální a výchovnou péči dětem a mladistvým (ve věku 3–18 let), u kterých se neprojevují závažné poruchy chování. Jedná se o nezletilé, jimž byla nařízena ústavní výchova – rodiče se o ně starali nekvalitně, případně zemřeli.

²³ Srov.: ČERNÍKOVÁ, Vratislava, et al. *Sociální ochrana: Terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. s. 169

²⁴ Srov.: PROCHÁZKOVÁ, Marie. Uvedení do etopedie. In PIPEKOVÁ, Jarmila, et al. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 1998. s. 193

²⁵ Srov.: ČERNÍKOVÁ, Vratislava, et al. *Sociální ochrana: Terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. s. 168

²⁶ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 148

²⁷ Srov.: ČERNÍKOVÁ, Vratislava, et al. *Sociální ochrana: Terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. s. 169

²⁸ Srov.: Tamtéž s. 172 - 173

Dětský domov se školou je zřizován zvláště pro děti s nařízenou ústavní výchovou (mají závažné poruchy chování či duševní poruchu vyžadující léčbu) a pro děti s nařízenou ochrannou výchovou. Ve třetím typu těchto domovů bývají umístovány nezletilé matky s poruchami chování či poruchami duševními. Pobyť v dětských domovech se školou je omezen od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Potom, jsou-li poruchy chování nadále závažné, přechází dítě do výchovného ústavu. Pokud se však shledá, že původní potíže, pro něž sem bylo dítě zařazeno, nepřetrvávají, může se vrátit i do běžné školy.

Výchovný ústav – zařazovány sem jsou osoby starší 15 let s nařízenou ústavní či ochrannou výchovou, případně děti starší 12 let s uloženou ochranou výchovou. Jsou zřizovány odděleně pro děti s ústavní výchovou, ochrannou výchovou a nezletilé matky, případně bývají takto vnitřně diferencovány do jednotlivých skupin. Součástí výchovného ústavu je: Základní, speciální a střední škola.

Po roce 1989 začala být Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy zřizována zařízení pro poskytování preventivně-výchovné péče. Jedná se o střediska výchovné péče, zabývající se prevencí. Poskytují péči dětem a mládeži s negativními jevy v chování, kdy ale ještě nebyl důvod pro uložení ústavní či ochranné výchovy. Dalšími objekty péče středisek se stávají nezletilí jedinci propuštěni z ústavní výchovy. Tým psychologů a speciálních pedagogů se snaží terapeuticky zvládnout problém konkrétního dítěte nebo mladistvého na základě jeho individuality a v co nejvyšší součinnosti s jeho sociálním prostředím (školní a rodinné prostředí). Cílem systematického působení je úprava poruchy chování a předcházení dalším závažnějším potížím – kriminálnímu jednání, závislostem atp. Péče může probíhat ambulantně, celodenně nebo prostřednictvím internátního pobytu.²⁹

Intervence na úrovni obcí

Sociální péče se ze strany měst a obcí s rozšířenou působností uskutečňuje zejména prostřednictvím sociálních pracovníků.

Sociálně právní ochrana dětí postihuje právo nezletilého na vhodný vývoj a výchovu, ochranu jeho oprávněných zájmů a poskytuje cílené intervence pro sanaci deficitních funkcí rodiny.³⁰

²⁹ Srov.: ČERNÍKOVÁ, Vlastislava, et al. *Sociální ochrana: Terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 172 - 173

³⁰ Srov.: VEČERKA, Kazimír, et al. *Sociálně patologické jevy u dětí: Závěrečná zpráva z výzkumu* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000 [cit. 2010-12-30]. s. 50
Dostupné z WWW: <http://www.ok.cz/iksp/docs/252a.pdf>.

Pro potřeby sledované problematiky se stává důležitým pracovníkem **sociální kurátor** pro mládež, který se stará zejména o:³¹

- **Děti mladší 15 let**, které se dopustily činu jinak trestného.
- **Mladistvé**, kteří se dopustili přestupku či trestného činu a bylo u nich započato trestní stíhání.
- **Děti a mladistvé s opakovanými závažnými poruchami v chování** (např. chronické útěky z domova, opakované a dlouhodobé záškoláctví, projevy závislostního chování na návykových látkách či herních automatech atp.).

Orgán sociálně právní ochrany dětí nebo soud může stanovit opatření k odstranění příčin zavadového chování nezletilého. Jedná se o³²:

a) **napomenutí** nezletilého, případně jeho rodičů nebo dalších občanů, kteří se podílejí na narušení řádné výchovy;

b) **dohled**, který se provádí za součinnosti školy, či jiných sdružení v místě bydliště;

c) **omezení**, která zabrání škodlivým vlivům, zejména návštěvy nevhodných podniků, zábav či sportovních utkání.

Ze současné praxe je známo, že se tyto postupy využívají málo, spíše bývá navrhována ústavní výchova.

Probační a mediační služba

Na základě zákona č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě (PMS) se rozrostla alternativní forma trestu odnětí svobody, ale i práce s dětmi a mládeží. PMS se ve své činnosti zaměřuje na integraci pachatele (zapojení do běžného života bez porušování zákonů), participaci poškozeného (účast na řešení a odškodnění důsledků trestné činnosti) a ochraně společnosti (prevence konfliktů spojených s trestným činem a s další kriminalitou). Spolupracuje s rodinou a dalším sociálním prostředím obviněného.³³

³¹ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 154

³² Srov.: VEČERKA, Kazimír, et al. *Sociálně patologické jevy u dětí: Závěrečná zpráva z výzkumu* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000 [cit. 2010-12-30] s. 50 Dostupné z WWW: <http://www.ok.cz/iksp/docs/252a.pdf>

³³ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003 s. 197

2 Sociální příčiny kriminality dětí

Kriminalita je způsobem chování. Víme, že chování člověka jako takové je determinováno multifaktoriálně. Příčiny kriminality, jak u dětí a mládeže, tak u dospělých, se nejčastěji dělí na vnitřní a vnější, jejichž vlivy se vzájemně kombinují. Mezi vnitřní determinanty delikventního chování bývají řazeny dědičné předpoklady a vrozené osobnostní dispozice. Bývá hovořeno i o konstitučních faktorech jako je syndrom hyperaktivity (ADHD) či abnormita elektroencefalografického záznamu mozkové aktivity.

Vnější determinantou se stává vliv okolí, tedy sociálního prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá a které se podílí na jeho socializaci.³⁴ V následujících podkapitolách se tedy, na základě dostupných pramenů, pokusíme rozebrat sociální příčiny kriminality nezletilých – vliv rodiny, školy a vrstevnických skupin.

2.1 Rodina

„Rodina je tradičně považována za hlavního činitele, jenž svým selháváním dětem umožňuje kriminální chování.“³⁵ Stává se, jak je známo, prvotním činitelem socializace dítěte, v níž hraje klíčovou roli. Má významný vliv zejména na utváření morálních hodnot, přizpůsobování se sociálním normám a bezproblémové zastávání tradičních společenských rolí.

Sociálně-ekonomický status

Jedním z faktorů rozvoje kriminality dětí by mohlo být sociálně-ekonomické postavení jejich rodiny. Lze předpokládat, že i v dnešní době, kdy jsou mezi jednotlivými rodinami zřetelné sociální rozdíly, zůstává rizikovým faktorem pro rozvoj kriminálního chování dětí právě rodina s nízkými příjmy, nekvalifikovaností, nezaměstnaností.

Zvýšení materiální úrovně takové rodiny může být řešeno prostřednictvím nějaké nezákonné činnosti, na níž se mohou děti podílet. Tento předpoklad však částečně vyvrací následující citace:

„Ještě ve čtyřicátých a padesátých letech platilo, že zdrcující většina delikventně jednajících mladých lidí pochází z nejchudších a nejméně vzdělaných rodin. Novinkou

³⁴ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003 s. 197 s. 21-35

³⁵ Tamtéž, s. 37

poválečného vývoje je markantní zvyšování kriminality dětí ze středních vrstev, a zvláště překvapivé je navýšení počtu kriminálně jednající mládeže z nejlépe situovaných vrstev.“³⁶

Jak si tedy vysvětlit kriminalitu u dětí, které pocházejí z rodin navenek běžných? V těchto souvislostech jsme již v kapitole 2. 2 hovořili o společenském kontextu kriminality a oslabení vlivu tradiční rodiny. Avšak musíme uvažovat i o jiných činitelích, které mohou rozvoj kriminálního chování dětí podporovat – o postoji rodičů k nim, formě výchovného stylu a dalších faktorech.

Způsob řešení konfliktů v rodině

Klidná a přátelská atmosféra v rodině má nepochybně pozitivní účinek na psychický vývoj dítěte. Je dokonce potvrzeno, že děti vyrůstající v rodinách s mnoha konflikty, mají větší sklon ke kriminálnímu chování než děti vyrůstající v prostředí nekonfliktním či takovém, kde jsou spory řešeny v klidu. V rodině, kde jsou běžné agresivní rozepře, nemívá dítě dostatečně uspokojenu potřebu bezpečí. Může docházet k situacím, kdy se rodinným konfliktům snaží vyhýbat a hledat „klid“ jinde, např. v partě. Spory se učí řešit nekonstruktivním způsobem – prostřednictvím únikových obranných mechanismů, případně nápodobou – agresivně.³⁷

Specifickou situací je pak zkušenost s domácím násilím, která představuje, jak uvádí Vágnerová³⁸, závažnou odchylku modelu rodičovského chování, extrémní narušení domácího emočního klimatu. Domácí násilí poškozuje děti, i když jsou jeho pouhými svědky. Dochází k ochuzení pocitu bezpečí, posiluje se strach z ohrožení. Vzniká absence přijatelného modelu sociálního chování. Zejména pro chlapce bývá násilnické jednání otce vzorem – i jejich chování se mnohdy potom vyznačuje bezohledností, chybějícím sociálním cítěním, nadřazeností k ženám a ve škole je často charakterizováno rolí agresora. Některé děti z těchto rodin mívají citové problémy, jsou nedůvěřivé, ustrašené, chybí jim sociální cítění.

Podle Říčana³⁹ byla výzkumem rodinných vztahů v rodinách dětí, které se dopustily šikanování ve věku přibližně dvanácti let, zjištěna souvislost s chováním jejich otců – byli nepřátelští, chladní a brzdili rozvoj samostatnosti dítěte.

³⁶ SCHEINOST, Miroslav, et al. *Kriminalita očima kriminologů* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010 [cit. 2010-12-02]. Úloha prevence v kontrole kriminality zejména ve vztahu k mládeži, s. 72. Dostupné z WWW: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/371.pdf>>.

³⁷ MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 45

³⁸ Srov.: VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Praha: Karolinum, 2005. s. 263 - 264

³⁹ Srov.: ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995. s. 34

Rovněž psychická zátěž, které je dítě vystavováno během rodinného rozvratu, případně v období před rozvodem manželství a po něm, může vést k poruchám psychického vývoje, zvláště u chlapců pak k chování antisociálnímu.⁴⁰

Výchovný styl rodičů

„Dlouhodobými výzkumy (viz. Snyder a Patterson, 1987) je dnes dostatečně potvrzeno, že v rodinách delikventně se chovajících adolescentů se rodiče méně starají o vytvoření zábran v asociálním chování dětí nebo je jejich výchovný styl nekonzistentní – jednou dítě za přestupek trestají vehementně, jindy ho za totéž netrestají.“⁴¹

Nedůslednost, nejednotnost ve výchově může mít tedy neblahé důsledky pro bezproblémovou socializaci. Jak uvádí Matějček,⁴² bývá v těchto případech korelace s agresivitou a delikventním chováním výrazně pozitivní. Rovněž Matoušek, Kroftová⁴³ hovoří o jevu, tzv. rozštěpené dvojné vazby, jejíž nejčastější podobou je „slepý“ příklon matky k dítěti a velice kritizující, nepřijímající až žárlivé chování otce.

Další typy výchovných stylů, které mohou dítě negativně poznamenat, uvádí Helus.⁴⁴

Spouštěcím mechanismem pro asociální vývoj dítěte se stává tzv. autoritářská výchova v rodině. Jedná se o tvrdé vyžadování disciplíny, neustálé přikazování a zakazování. Často dochází k nepřiměřeným trestům, ať psychickým – prostřednictvím zastrašování, odmítání lásky, zesměšňování a ponižování, tak fyzickým (bití). Smysl trestajícího chování vlastního rodiče dítě nechápe, protože mu ani nebývají vysvětlovány nějaké výchovné požadavky. Evokuje to v něm různé formy emocí – strach, lítost, vztek, ale i pocity, že je nemilované a opuštěné. Tyto děti bývají nápadné ve škole v závislosti na způsobu, jakým se s autoritářstvím vyrovnávají. Mohou být buď ustrašené, nebo se projevují zvýšenou agresivitou – „vybíjejí se“ na slabších dětech, ničí věci.

Rizikovým faktorem může být i výchova příliš liberální, kdy je dítěti vše dovoleno, neexistují hranice a pravidla, nevyžaduje se respektování rodičovské autority. Chybí sebemenší disciplína a výchovné cíle. Dítě se není schopno zorientovat v žádoucím a nežádoucím chování. „Volnosti“ využívá ve svůj prospěch, je sobecké a egoistické. Lehce podlehne negativním

⁴⁰ Srov.: MATĚJČEK, Zdeněk; DYTRYCH, Zdeněk. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada Publishing a.s., 2002. s. 44

⁴¹ Tamtéž

⁴² Srov.: MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SNP, 1992. s. 65

⁴³ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 47

⁴⁴ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2007. s. 157 - 159

vlivům – různým pochybným zábavám a sdružování se v asociálních partách. Důsledkem může být, že si nenechá do ničeho mluvit a naprosto se vymkne rodičovské kontrole.

Oba typy výchovného stylu – liberální i autoritářská – mohou tedy představovat určité nebezpečí. Jak tvrdí Matějček,⁴⁵ příliš přísná nebo povolná výchova zbavuje dítě životní jistoty, což může být kompenzováno zvýšenou agresivitou.

Dalším rizikem se jeví rodina s mnoha dětmi. Je uváděno, že mladí lidé chovající se asociálním či antisociálním způsobem vyrůstali právě v rodinách početných, s mnoha vlastními, respektive nevlastními sourozenci. Ze strany rodičů bylo proto těžší sladit výchovu všech dětí a naplnit jejich, individuálně odlišné, potřeby.⁴⁶ Rizikové mohou být v tomto směru zcela jistě i rodiny doplněné (rekonstruované), kdy je např. složitější zkoordinovat výchovné styly k vlastním a nevlastním dětem.

Kvalita rodinných vazeb

Kvalita vztahů v rodině má nepochybně vliv na osobnostní vývoj dítěte. Rodič by měl v první řadě dítěti poskytovat pocit bezpečí, být mu nablízku a ochraňovat jej.

Pokud nedochází k uspokojení základních psychických potřeb, je kvalitní vazba mezi rodičem a dítětem poškozena. Následkem může být narušení vývoje v oblasti základní důvěry k dospělému. Dochází tak k zesilování emočních projevů dítěte či naopak k jejich potlačování. Směrem k rodiči tak může vzniknout:

- **Ambivalentní vazba** – dvojnáčný postoj, v němž převládá závislost.
- **Vyhýbavá vazba** – stažené chování a stylizování se do úlohy nezávislého jedince.
- **Dezorganizovaná vazba** – představuje chaotické reakce, kdy se střídají projevy potřeby blízkosti a odmítání (velmi časté u dětí zavržovaných, nepřijatých, zneužívaných a týraných).

Mohlo by se zdát, že rizikové vazby budou vznikat vlivem rodičovské výchovy v pozdějším věku dítěte, ale není tomu vždy tak. Tvorbu pevné, stabilní vazby matky na dítě znesnadňuje obtížné těhotenství, komplikovaný porod, oddělení dítěte ihned po něm (např. u nedonošeného dítěte). Negativně rovněž působí separace v prvních šesti měsících po narození

⁴⁵ MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SNP, 1992. s. 65

⁴⁶ Srov.: SCHEINOST, Miroslav, et al. *Kriminalita očima kriminologů* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010 [cit. 2010-12-02]. Úloha prevence v kontrole kriminality zejména ve vztahu k mládeži, s. 70 Dostupné z WWW: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/371.pdf>>.

dítěte (vlivem postižení či nemoci), případné odloučení od matky, např. z důvodu jejího onemocnění, v průběhu prvního roku věku.⁴⁷

S tímto úzce koresponduje i zvýšené riziko pozdější kriminality u dětí nechtěných, které se mnohdy rodí mladým rodičům, jejichž vzájemný vztah není ještě stabilní, vzájemně se poznávají a učí se vzájemnému soužití až po narození potomka.⁴⁸

Zamýšlíme-li se nad vznikem kvalitní vazby, nelze než se nepozastavit nad city rodičů k dítěti, jejich zájmu o něj. Ne všechny rodiny poskytují dětem lásku, vřelý vztah. Některé děti své rodiče ani nepoznají, vyrůstají v zařízeních náhradní rodinné péče.

Absenci běžného rodinného prostředí doprovází citová deprivace, která je považována za významný predikátor kriminálního chování.⁴⁹

*„To, co mladí lidé na šikmé ploše nejvíce postrádají je hodnotný vztah s někým, kdo na ně čeká, kdo je umí navést k zamyšlení nad vlastním životem, kdo jim poté je schopen – aniž mentoruje – poradit a komu je právě proto možno se svěřit a důvěřovat. Někoho mít a někam patřit je základní potřebou, bez jejíhož naplnění lze jen stěží očekávat změnu životních postojů.“*⁵⁰

Rodičovský dohled

Je zcela jisté, že, pokud není rodič informován či se nezajímá o to, kde dítě tráví svůj volný čas, s kým se kamarádí, kdy chodí domů, není něco v pořádku.

S nízkou kvalitou dohledu (monitoringu) ze strany rodičů souvisí zvýšení rizika predeliktivního či deliktivního chování jejich dítěte. Naše doba s sebou nese fenomén neúplných rodin. Pokud v rodině chybí otec, matka – samoživitelka je bez partnera, může to souviset i s méně kvalitním dohledem nad dítětem. Matka bývá přetížena, většinou má časově náročné zaměstnání a snaží se, aby děti uživila. Nepřítomnost muže v rodině s sebou ale přináší i další úskalí. Chlapci chybí vzor, s nímž by se mohl ztotožnit. Děvče postrádá model mužského chování. Dětem obojího pohlaví pak chybí druhý a zcela osobitý zdroj autority.⁵¹

⁴⁷ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 42 - 43

⁴⁸ Srov.: SCHEINOST, Miroslav, et al. *Kriminalita očima kriminologů* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010 [cit. 2010-12-02]. Úloha prevence v kontrole kriminality zejména ve vztahu k mládeži, s. 70 Dostupné z WWW: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/371.pdf>>.

⁴⁹ MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 43

⁵⁰ SCHEINOST, Miroslav, et al. *Kriminalita očima kriminologů* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010 [cit. 2010-12-02]. Úloha prevence v kontrole kriminality zejména ve vztahu k mládeži, s. 82 Dostupné z WWW: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/371.pdf>>.

⁵¹ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 45

Delikventní vývoj dítěte bývá rovněž frekventovaněji zaznamenáván v rodinách, kde jeden z rodičů zemře. Hlavně dívky špatně snášejí úmrtí otce a často se agresivně brání výchově náhradního partnera své matky vůči nim.⁵²

Kvalitní dohled schází i v prostředí rodin, ve kterých je typické sociálně nepřizpůsobivé chování a chybí dostatečně osvojené morální normy. Rizikem pro rozvoj kriminality u svého potomka jsou rodiče alkoholici, rodiče užívající psychoaktivní látky či ti, kteří mají sami přímou zkušenost s vlastním delikventním chováním. Nejen, že jsou dítěti často vzorem pro nápodobu, ale toto chování sami považují za normální a ani u svého potomka ho neřeší, případně ho ještě podporují.⁵³

2.2 Školní prostředí jako rizikový faktor

Škola má mimo funkce vzdělávací i roli výchovnou a socializační. Nástup do školy přináší ztrátu výjimečného postavení, které dosud mělo dítě v rodině. Tato situace s sebou nese určité nároky, nutnost přizpůsobení se jinému režimu než dosud, ale i pravidlům. Škola je místem setkávání se s jinými dětmi, s vrstevníky, s dospělými a prostředím pro vytváření širších sociálních vztahů, které jsou jiné než interakce v rodině.

Na rizikový vývoj socializace mohou mít dle Vojtové⁵⁴ vliv tyto aspekty spojené se školou:

- školní neprospěch, neadekvátní nároky, nedostatek příležitosti k učení;
- nevhodné, nepřiměřené kázeňské prostředky a nevyhovující kázeň;
- vrstevnická skupina – přijetí agresivního chování jako normy;
- šikana, sociální izolace, nepřijetí kolektivem;
- nízká vazba na školu.

Pokusme se tedy rozebrat jednotlivé rizikové aspekty.

Ze strany učitele je dítě hodnoceno (nejčastěji známkami), z čehož zejména v prvních letech školní docházky odvíjí svoji hodnotu. Negativní hodnocení spojené s odmítavým

⁵² Srov.: SCHEINOST, Miroslav, et al. *Kriminalita očima kriminologů* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010 [cit. 2010-12-02]. Úloha prevence v kontrole kriminality zejména ve vztahu k mládeži, s. 70 Dostupné z WWW: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/371.pdf>>.

⁵³ Srov.: Tamtéž, s. 73

⁵⁴ Srov.: VOJTOVÁ, Věra. *Úvod do etopedie: Texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2008. s. 41

postojem bývá mnohdy propojeno i se změnou vztahu ke škole, vzdělání, k pedagogům či některým hodnotám a normám, někdy i se změnou sebepojetí.⁵⁵

*„Když dítě nemá chuť něco zkoumat, prožívat dobrodružství, když nemá pocit, že může být v něčem dobré a oceněné, začne se obracet k činnostem, které jeho přirozené potřeby uspokojí.“*⁵⁶ Dlouhodobá školní neúspěšnost snižuje motivaci k učení a může tedy vést ke snaze být úspěšný někde jinde.

Škola vyžaduje značnou míru konformity. Jakákoli odlišnost od běžné normy (hyperaktivita, porucha učení a další) může být problémem. Pokud pedagog nepřistupuje k takovému dítěti s ohledy zahrnující jeho vzdělávací potřeby, dostane se do jeho nepřízně či na pokraj zájmu, má to negativní vliv na sebehodnocení dítěte.⁵⁷

Vyšší riziko sociálního selhání mají děti či podskupiny dětí ve třídě:⁵⁸

- se špatným prospěchem;
- s vyšším potenciálem agresivity;
- s „vlastní kulturou“ odpojenou od vlivu školy a učitele;
- s „kulturou“ napojenou na asociální vlivy – herny, zdroje psychoaktivních látek, na kriminální gangy atp.

Pro každého z nás byli důležití spolužáci, se kterými jsme navštěvovali stejnou školní třídu. Zajímalo nás a významné bylo, jak jsme jimi vnímáni a hodnoceni, a často jsme o sobě přemýšleli, zejména na druhém stupni ZŠ (v období pubescence), právě v návaznosti na tom, co o nás říkají. Jejich názory byly v té době jistě důležitější než mínění rodičů nebo učitelů. Sebehodnocení dětí bývá významně narušeno, pokud se ve škole setkají se šikanou. Tento specifický druh násilí není bohužel na našich školách výjimečným jevem.

Uveďme si proto alespoň základní definici šikany: *„Jeden nebo více žáků úmyslně většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“*⁵⁹ Zjevná šikana může mít následující varianty:

- fyzické násilí (strkání, bití, kopání, omezování pohybu – např. zavírání do popelnice apod.);

⁵⁵ Srov.: VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Praha: Karolinum, 2005. s. 25

⁵⁶ HAJNÝ, Martin. *O rodičích, dětech a drogách*. Praha: Grada Publishing, 2001. s. 92 -93

⁵⁷ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 38 - 39

⁵⁸ Srov.: Tamtéž, s. 76

⁵⁹ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. Praha: Portál, 2001. s. 27

- psychické ponižování a vydírání (nucení k posluze, nadávky, zesměšňování apod.);
- destruktivní aktivity zaměřené na majetek (brání a ničení věcí atp.).

Následkem šikany je silný sociální stres, který má negativní důsledky pro oběť. Často bývá spojena s ohrožením psychického i somatického zdraví, zvyšuje pohotovost k úzkostnosti, depresím, což může v důsledku souviset až s pokusy o sebevraždu.

Šikana ovlivňuje celou skupinu, zejména agresory. „*Dětští agresori se v posledních ročnících základní školy často zhoršují v prospěchu a stávají se členy pochybných part. Hůře využívají svých schopností a v dospělosti mívají mnohem více konfliktů se zákonem než ostatní děti.*“⁶⁰

Jak se zmiňuje Matoušek, Kroftová,⁶¹ vývoji směrem k delikvenci může napomáhat či bránit reakce školy na zjištěné asociální chování. Nevyšetřená a nepotrestaná šikana může zafixovat způsob agresivního chování.

V praxi je nutné nepřehlížet závažné přestupky, kterými byly porušeny jasně stanovená pravidla a platné hranice žádoucího chování. Důležitý je postup vyšetření incidentu i udělení trestů.

K tomuto uvádí Bendl,⁶² že existují různé možnosti sankcí, a to i na základě spolupráce školy s pracovníky sociálně-právní ochrany dětí. V případě podezření, že šikana naplňuje skutkovou podstatu přestupku nebo trestného činu, je ředitel školy povinen ohlásit případ Policii ČR.

2.3 Vliv vrstevnických part, skupin a subkultur mládeže

„*V době dospívání se zvyšuje vliv vrstevnické skupiny, pro dospívající je typická tendence vytvářet různé party. Potřeba získat nějaké sociální zázemí vede k tendenci stát se členem skupiny, která by jim poskytla pocit opory a sounáležitosti. Ztotožnění se skupinou, která má potřebnou prestiž a moc, dodává jedinci jistotu a zvyšuje sebevědomí.*“⁶³

Parta má své určité hodnoty i způsoby chování, rizikem je, že dospívajícím, jak uvádí Vágnerová⁶⁴, často imponují nežádoucí vlastnosti:

- fyzická síla;

⁶⁰ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995. s. 39

⁶¹ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 77

⁶² Srov.: BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Vydání první. Praha : ISV nakladatelství, 2003 s. 41

⁶³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Praha: Karolinum, 2005. s. 197

⁶⁴ Srov.: VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Praha: Karolinum, 2005. s. 197

- nedostatek soucitu;
- sebeprosazení za každou cenu;
- orientace na okamžitý prožitek;
- orientace na materiální hodnoty.

Na tomto základě se mohou tvořit party provozující asociální až antisociální činnost.

Novodobá kriminologie tvrdí, že kriminalita mládeže je většinou páchána v partách nebo neformálních skupinách. Ty vznikají nejčastěji ze skupin formálních, tedy vydělením ze školní třídy či pobytových zařízení pro rizikovou mládež.⁶⁵ Živnou půdou pro jejich tvorbu mohou být i velkoměstská sídliště.

Akceptace vrstevnickou partou vyžaduje od jedince určitou konformitu – „tedy být stejný jako ostatní členové“. To zahrnuje nejen úpravu zevnějšku, způsob vyjadřování, preferovaný hudební styl, ale i upřednostnění určitých postojů a chování – ke škole a práci, k opačnému pohlaví, sexualitě, k rodičům, finančním prostředkům a jejich získávání, k psychoaktivním a omamným látkám.

Vrstevnická parta bývá ještě významnější pro děti vyrůstající v dysfunkčních rodinách, které jim neposkytují potřebnou oporu, zájem, ani žádoucí pravidla chování. Na tyto děti mívá vůdce, který stojí na vrcholu skupinové hierarchie, velký vliv. Členem party se však může stát i dítě vychované funkční rodinou. V západních zemích je pro vstup do party požadováno vykonání nějakého zahajujícího rituálu, což bývá často trestný čin. V naší republice je nejčastější delikventní parta, která opětovně navštěvuje diskotéky a herny. Tento způsob života se však stává poměrně finančně náročnou zábavou, takže prostředky na ni bývají opatřovány krádežemi, později i napojením na překupníky.⁶⁶

Kriminogenní skupiny

Autoři Matoušek, Kroftová⁶⁷ rozlišují:

- **Stabilní a integrované kriminální skupiny.**

Vznikají v prostředí, kde se dospělí běžně chovají na základě asociálních norem. Dospělí jsou pro děti vzorem, čímž jejich činnost podporují či k ní přímo podněcují. U nás se jedná o známé romské gangy kapsářů.

- **Nestabilní a neintegrované kriminální skupiny.**

⁶⁵ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 81

⁶⁶ Srov.: Tamtéž, s. 81

⁶⁷ Srov.: Tamtéž, s. 86

Příznačnou je subkultura násilí, kdy je velice oceňováno nošení zbraní a agresivita. Mládež ukazuje svou nebojácnost, sílu a opoziční chování, naopak neagresivním jednáním a soucitem opovrhuje. U veřejnosti vzbuzují tyto delikventní skupiny obavy a strach.

Násilnické skupiny jsou časté v USA, u nás se zatím vyskytují málo – výjimečně na velkoměstských sídlištích. Rizikový je v tomto směru průmyslový sever Čech a Moravy osídlovaný po druhé světové válce.

Dospívající mohou být ke vstupu do skupiny propagující násilí **motivováni** dvěma způsoby:⁶⁸

- **Potřebou experimentovat s různými rolmi.**

I pro neproblémové jedince, zejména chlapce, může být atraktivní vyzkoušet si roli, jejíž náplní je agresivita a převaha či nějaká moc nad ostatními. Pokud mají jednotlivci fungující sociální zázemí, na konci adolescence většinou skupinu opouští.

- **Sebevyjádřením prostřednictvím negace toho, co je nedosažitelné.**

Toto je typické pro jedince z dysfunkčních rodin, kteří bývají frustrováni neúspěchy a nízkým sociálně – ekonomickým postavením svých rodičů. Demontrace násilí jim slouží nejen pro připoutání pozornosti okolí, ale zejména pro potvrzení vlastní hodnoty a podstatnosti. „*Ve skupině se často eliminují vnitřní zábrany, její členové se projevují bezohledněji a agresivněji než, když jsou sami. Prožitek násilí se může stát natolik vzrušující zkušností, že bude narůstat potřeba jeho opakování či stupňování.*“⁶⁹

Nablízku subkultury násilí stojí subkultura rasistická, která je ideologicky více propracovaná. Spadají sem pravicově extremistická hnutí, např. Skinheads - ideologicky pocházející z Anglie. Toto hnutí vzniklo jako odezva na hnutí Hippies a na přistěhovalectví ohrožující uplatnění mladých lidí na trhu práce. U nás se odhaduje počet členů na dva tisíce, přičemž tvrdé elitní jádro čítá asi čtvrtinu tohoto počtu. Tvrdé jádro reprezentuje Národní obec fašistická, Národně-socialistické hnutí Evropy a hnutí Blood and Honour a Bohemia Hammer Skins. Tyto organizace jsou vojensky strukturované a velmi trestají své odpadlíky. Mají výcvikové příručky pro pouliční boj, pro chování při zadržení policií, cvičí fyzickou kondici, bojová umění a zacházení se zbraní. Existují rovněž hudební skupiny propagující jejich ideologii, členové hnutí nosí i určitý styl oblečení. Trestná činnost není majetkově motivována.⁷⁰

⁶⁸ Srov.: VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Praha: Karolinum, 2005. s. 199

⁶⁹ Tamtéž

⁷⁰ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 87 - 88

„Oběť bývá útočníkům neznámá, provokuje jejich útok jen barvou pleti (útočníci např. zamění Pákistánce s Romem, Číňana s Vietnamcem), případně provokuje suverénním chováním, napadení bývá brutální, jsou při něm používány zbraně, následky na zdraví oběti jsou vážné, někdy fatální.“⁷¹

Subkultura Skinheads je často spojena se subkulturou Hooligans, u nás známou pod názvem „vlajkonoši“ (či „chuligáni“), jež jsou proslulí fotbalovým násilím. Příznivci této subkultury, která se vymezuje vůči ostatním divákům i vůči společenským konvencím a bývá řazena mezi extremistické skupiny, jsou často právě mladí lidé. Podstatou je jejich fandovství směrem k jednomu sportovnímu klubu a výrazné nepřátelství ke klubu jinému. Členové se navenek projevují ritualizovaným chováním týkajícím se výtržnictví, násilí až trestných činů. Dochází ke střetům, někdy velmi tvrdým, fanoušků zneprátelených klubů. Vzhledem k represivním opatřením na stadionech se jejich aktivita přesouvá i do ulic, což vzbuzuje obavy veřejnosti. Subkultura Hooligans bývá spojována s nadměrným užíváním alkoholu a drog.⁷²

Pseudonáboženské skupiny – sekty

Mühlpachr⁷³ charakterizuje sekty jako „*sdržení věřících, oddělujících se a překračujících hranice oficiální církve.*“ Jejich přitažlivost spočívá, podle něho, zejména ve specifickém životním stylu a jistém nádechu exotičnosti, tajemna, což často přitahuje mladé lidi. Výrazné riziko přináší autoritativní systém řízení sekty, který od členů vyžaduje naprostou poslušnost, podřízení se a sebezapření.

U nás jsou v tomto směru nejznámější satanisté, u kterých zatím nebyl zaznamenán případ trestného činu ve smyslu zabití či zmrzačení. V jiných zemích jsou však velmi obávanou skupinou. V České republice nejsou nijak organizováni, nemají vůdce, existují jako roztráštěné skupiny. „Řídí“ se tzv. Satanskou biblí, v níž se doporučuje, aby se každý jedinec osvobodil od „svazujících“ konvencí a volně odreagoval „své zlo“. Příznivci satanismu jsou vázáni závazkem mlčenlivosti, jehož porušení se trestá zabitím. Praktikují parodie na církevní obřady – „tzv. černé mše“, kdy bývají pojídány výkaly a pravděpodobně jsou rituálně usmrcována i malá zvířata.⁷⁴ „*Tvrdí satanisté v jiných zemích prokazatelně používali k obětem děti i dospělé lidi.*“⁷⁵

⁷¹ MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 88

⁷² Srov.: ŠVEŘEPA, Milan. *Hooligans a sociální prevence*. Sociální revue: Sociální práce a společenské otázky [online]. 2002, č. 6, [cit. 2010-12-27]. Dostupný z WWW: <<http://socialnirevue.cz/sverepa/doc/hooligans-a-socialni-prevence-sverepa.pdf>>. ISSN 1801-6790.

⁷³ Srov.: MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD s.r.o., 2008. s. 102 - 105

⁷⁴ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 89

⁷⁵ Tamtéž

Vliv drog, alkoholu a drogová subkultura

V dospívání je typické odpoutávání se ze závislosti na dospělých, rodičích, což souvisí s procesem postupného osamostatnění.

Zvyšují se tendence překračovat tabu, vyzkoušet zakázané a experimentovat s rizikem. Vliv zde mohou mít opět nevhodné vrstevnické skupiny, z nichž často vychází impuls k první experimentaci s psychoaktivními látkami (drogami), čímž dochází k posílení skupinové totožnosti. Užívání návykových látek často souvisí s potvrzením příslušnosti k partě. Jedinec má pak pocit, že je skupinou přijímán, patří do ní. Riziko vzniku závislosti, opakovaného abúzu je samozřejmě vyšší u dětí s nedostatečným sociálním zázemím. Alkohol nebo droga lehce navodí potřebný pocit sebejistoty, uvolnění a povznesenosti nad nějakými potížemi. Vývoj užívání drog nebo alkoholu prochází třemi fázemi:

- **Fáze experimentování** – nedochází ještě k narušení zafixovaných norem chování. Rodičům je experimentace zapírána, dospívající věří, že drogu užívají jen při výjimečných příležitostech a nemohou se v žádném případě stát závislími.
- **Fáze pravidelného užívání** – častější užívání vede ke stereotypu v chování. Uživatel už nezapírá, že „něco“ bere, ale nepřipouští si závažnost či možné následky takového jednání, tvrdí, že „to má pod kontrolou.“
- **Fáze návykového užívání** – již je vytvořena závislost.⁷⁶

Setkáváme se rovněž s kategorií „problémový uživatel“, která prezentuje již většinou pravidelný abúzus drog doplněný určitými zdravotními či sociálními problémy, bez nutně vytvořené přítomnosti závislosti na drogách. V naší republice tvoří převládající počet problémových uživatelů osoby s abúzem pervitinu a heroínu. Tzv. „závislý uživatel“ se od pravidelných či problémových uživatelů neliší četností užívání, ale následky. Ty jsou z lékařského aspektu charakterizovány jako nemoc.⁷⁷

Uvádí se⁷⁸, že nejvýznamnějšími sociálními důsledky zneužívání psychoaktivních látek u dětí a mladistvých je:

- ztráta zájmu a motivace směrem k práci ve škole;

⁷⁶ Srov.: VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Praha: Karolinum, 2005. s. 202 -205

⁷⁷ Srov.: SCHEINOST, Miroslav, et al. *Kriminalita očima kriminologů* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010 [cit. 2010-12-02]. Úloha prevence v kontrole kriminality zejména ve vztahu k mládeži, s. 165. Dostupné z WWW: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/371.pdf>>.

⁷⁸ Srov.: VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Praha: Karolinum, 2005. s. 206

- deficity v oblasti plnění povinností;
- překračování různých společenských norem.

Při pravidelné konzumaci se pak projevuje:

- asociální chování – krádeže, podvody i distribuce drog;
- závažnější narušení psychického, osobnostního vývoje;
- deformace procesu socializace – v oblasti osvojování si sociálních dovedností;
- přerušení vzdělávání a předprofesní přípravy.

Ve vztahu ke společnosti zahrnují důsledky abúzu drog:⁷⁹

- **nebezpečí, hrozící ostatním členům společnosti**
 - řízení dopravních prostředků pod vlivem psychoaktivní látky,
 - agrese vystupňovaná po užívání některých drog,
 - výkon povolání pod vlivem drog.
- **výdaje společnosti na následnou léčebnou péči**
- **úbytek až ztráta odpovědnosti** – směrem k rodině, profesní oblasti, studiu
- **rizika plynoucí z navádění jiných osob k užívání drog**

Jedním ze specifík a rizik užívání návykových látek u dětí a dospívajících je, že se závislost rozvíjí rychleji než v pozdějším věku.⁸⁰

V souvislosti s abúzem drog hovoří Matoušek, Kroftová⁸¹ o skupinách pokoutních (retreatist gangs), do nichž patří dvojité neúspěšní mladí lidé, kteří neuspěli ve většinové společnosti, ani ve skupinách delikventních. Holdují alkoholu, omamným látkám. Prostředky na živobytí si obstarávají prodejem drog, prostitucí, krádežemi či žebráním.

Rovněž bývá hovořeno o subkultuře toxikomanické. Trestná činnost související s užíváním drog je nejčastěji.⁸²

⁷⁹ Srov.: SCHEINOST, Miroslav, et al. *Kriminalita očima kriminologů* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010 [cit. 2010-12-02]. Úloha prevence v kontrole kriminality zejména ve vztahu k mládeži, s. 166. Dostupné z WWW: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/371.pdf>>.

⁸⁰ Srov.: NEŠPOR, Karel. Problémy působené alkoholem, jinými návykovými látkami a hazardní hrou v dětství a dospívání. In ŘÍČAN, Pavel; KREJČÍŘOVÁ, Dana, et al. *Dětská klinická psychologie*. 3.dopl. a přeprac.vyd. Praha: Grada Publishing, 1997. s. 193.

⁸¹ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 86

⁸² Srov.: SCHEINOST, Miroslav, et al. *Kriminalita očima kriminologů* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010 [cit. 2010-12-02]. Úloha prevence v kontrole kriminality zejména ve vztahu k mládeži, s. 150 - 151. Dostupné z WWW: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/371.pdf>>.

- **Psychofarmakologicky podmíněná - vyvolaná vlivem psychoaktivní látky.** Jedná se např. o přítomnost halucinací, pocitů pronásledování, agresivitu a podrážděnost při abstinenčním syndromu.

Zde je nutno podotknout, že nejsilnější vazba mezi tímto typem kriminality, a to zejména v souvislosti s násilným typem, byla shledána u alkoholu.

- **Ekonomicky motivovaná,** kdy jde o získání prostředků na drogy prostřednictvím majetkové trestné činnosti, loupeží, kuplířství, distribucí drog atd.
- **Systémová,** která bývá spojená s nabídkou, prodejem a užíváním drog a související s násilím, vydíráním.
- **Proti drogovým zákonům,** tedy porušení protidrogové a související legislativy.

Pokud se zabýváme oblastí psychoaktivních látek, nesmíme opomenout na u nás vysoce tolerovaný alkohol. Drtilová, Koukolík⁸³ uvádějí, že u mladistvých je riziko závislosti vysoké, může se rozvinout i během několika měsíců požívání. U chlapců, u nichž se závislost rozvíjí před 20. rokem věku, byly sledovány projevy útočného chování a frekventované střety se zákonem.

2.4 *Kriminalita a etnikum*

Podle sociologického slovníku je etnikem označována skupina jedinců, která se od jiných skupin liší svou etnicitou neboli souhrnem faktorů kulturních, rasových, teritoriálních a jazykových, dále pak svou historií, sebepojetím, vědomím společného původu a také tím, že jsou jako etnický odlišní vnímáni druhými. Mnohdy se pojem etnikum užívá rovněž ve smyslu národnostní menšiny, jejíž kultura se odlišuje od kultury většinové, ale etnikum není nutně totožné s národem.

Národnostní menšina (minorita) bývá vymezována ve dvojitým významu:

- jako skupina stejné národnosti žijící v prostředí jiné národnostní většiny (majorita);
- nebo jako skupina, která je v daném prostředí početně v menšině, zatímco v jiném státě tvoří stejná národnost většinovou společnost.⁸⁴

⁸³ Srov.: DRTILOVÁ, Jana; KOUKOLÍK, František. *Odlišné dítě*. Praha: Vyšehrad, 1994. s. 71 s. 96

⁸⁴ ŠVINGALOVÁ, Dana. *Multikulturalita.cz* [online]. c2007 [cit. 2010-12-28]. Majoritní (většinové) a minoritní (menšinové) skupiny. Dostupné z WWW: <<http://www.multikultura.cz/multikulturalni-vychova/vychozipojmy/majoritni-a-minoritni-skupiny/>>.

U nás tvoří národnostní menšiny především: Romové, Vietnamci, Slováci, Bělorusové, Židé, Maďaři, Němci, Poláci, Rusové, Ukrajinci a další.⁸⁵

Menšiny mívají často v různých státech světa méně rovnoprávné postavení. Žijí v oddělených komunitách, čtvrtích, mají nižší vzdělání, nižší profesní status i podmínky bydlení. Frekventovaná je nezaměstnanost, tím i vyšší kriminalita. Jejich život je doprovázen předsudky majoritní společnosti, které vznikají zejména na základě odlišností v kulturních zvyklostech a fyzickém vzhledu. Jsou jim přičítány vlastnosti, jako je nespolehlivost, lenost, nemorálnost, zanedbávání výchovy potomků apod., případně se o nich hovoří jako o nečistých.⁸⁶

Vůči menšinám se často projevuje xenofobie. Toto slovo pochází z řeckého xénos – přichozí a fóbos – bázeň, úzkost. Xenofobie je v podstatě strach, obavy z cizího, neznámého ve společenském kontextu, tedy z cizinců, příslušníků minorit. Xenofobní postoje se potom stávají základem pro další ideologie namířené zejména proti národnostním menšinám. Ani v naší republice není neznámý rasismus, který předpokládá fyzickou a duševní nerovnost lidských ras (nižší a vyšší rasy). Vyšší rasy jsou určeny k vládnutí, bez nich by nebyl možný pokrok. Nižší rasy jsou podřízeny, neschopny tvořit pokrok a je třeba je vést. Rasismus může mít dvě podoby. U nás je častější tzv. měkký rasismus, který se projevuje jako skrytý postoj, jakási averze, veřejnosti k menšinám a není zaštiťován nadstavbou ideologickou. Tvrdý rasismus je potom značně agresivní, proklamovaný ideologií (např. fašismus, nacismus) a nositeli bývají různá hnutí.⁸⁷

Cílem rasistických hnutí je vyhnání až fyzická likvidace minoritních skupin. Tato idea zesiluje při zvýšené nezaměstnanosti, kdy jde o uvolnění jejich pracovních míst.⁸⁸ „*Rasismus je v novodobých společnostech vždy spojen s frustrovanými jedinci a skupinami, jež pro sebe nenacházejí uspokojivé společenské uplatnění.*“⁸⁹

2.4.1 Romové

Romská minorita je naší veřejností poměrně často a nelichotivě diskutována. Mnohdy vzbuzuje odmítavé postoje lidí z tzv. majority, přičemž specifika této menšiny související s historickými souvislostmi bývají málo známa. Abychom mohli uplatňovat preventivní opatření

⁸⁵ Srov.: Tamtéž

⁸⁶ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 134

⁸⁷ *Multikultura* [online]. c2010, Naposledy upraveno 25.11.2010 [cit. 2010-12-28]. Rasismus, xenofobie a multikulturní tolerance. Dostupné z WWW: http://www.multikulturazlin.cz/o.php?o=rasismus_a_xenofobie>.

⁸⁸ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 135

⁸⁹ Tamtéž

kriminality vzhledem k romským obyvatelům naší země, je nutno se v jejich problematice zorientovat, o což se chci pokusit v následujících řádcích.

Romové jsou vnímáni s tradičními předsudky, jako lidi „druhého řádu“, předurčení ke kriminalitě⁹⁰, „nicedělání“. Naše společnost se k nim staví jako k celku s tvrzením, že „všichni jsou stejní.“

Většina romských dětí je občas vystavována drobným narážkám na sociální status své rodiny, barvu pleti a různým ústrkům, kdy ještě nemusí jít o diskriminaci. Budování vlastní identity, je pro romské dítě daleko obtížnější než pro dítě z majoritní skupiny. Reakcí může být demonstrování své jinakosti či neustálé dokazování, že k romské skupině nepatří.⁹¹

Co vlastně víme o Romech? Jejich vlastí bývala Indie, odkud po celá staletí migrovali za obživou. První zprávy o Romech na našem území jsou datovány krátce po roce 1400. Odjakživa byli perzekuováni a největší, zcela fatální historickou tragédií byl holocaust v době vlády nacistického Německa, kdy jejich vyhlazování probíhalo v koncentračních táborech.⁹²

Romové jsou kočovnická kultura, usedlý, pro nás přirozený, život, jim byl velice dlouho cizí. V 50. letech minulého století, za éry socialismu, byli násilně usazováni a přesídlováni, zejména do pohraničních oblastí po vysídlení sudetských Němců. Dalšími oblastmi byla pak velká města, kde vznikala a budoval se těžký průmysl. Po roce 1989 se pak v souvislosti s privatizací bytů stěhovali do tzv. holobytů, případně zůstávali ve státních domech, které se pro jejich přítomnost privatizovat nedaly. Vznikala tak romská ghetta, proslulá dodnes, kde i v současnosti přetrvává vysoká míra nezaměstnanosti a trestné činnosti.⁹³

„Romové nejsou jednotnou etnickou menšinou – dělí se na klanová společenství podle toho, odkud do našeho státu přišli. Mezi pokrevně a jazykově příbuznými klany – kterých je podle nejhrubších dělení pět, podle nejjemnějších devatenáct – panuje rivalita.“⁹⁴

Nejpočetnější jsou v České republice Romové slovenští, kteří představují asi 75–85 % z celkového počtu Romů u nás. Výrazný počet slovenských Romů tvoří Romové olašští (přibližně 10 %), kteří jsou dále diferenciováni na další skupiny a rody. Do naší republiky přišli z oblasti Rumunska, mluví romsky, což považují za čest, a dodržují romské tradice. Jsou uzavřenou komunitou vůči jiným Romům, a o to více k neromskému prostředí. K ostatním „neolašským“

⁹⁰ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 135

⁹¹ Srov.: Člověk v tísní, společnost při České televizi, o. p. s., program Varianty. *Interkulturní vzdělávání I: Příručka nejen pro středoškolské pedagogy* [online]. Praha: 2002 [cit. 2010-12-28]. Romové. s. 124 – 125. Dostupné z WWW: <<http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/b02romove/02.pdf>>.

⁹² Srov.: ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme - jde o to jak*. Praha: Portál, 1998. s. 13- 17

⁹³ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 135 - 137

⁹⁴ MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003, s. 135 – 136

Romům se chovají s despektem, povýšeně. Dokonce by s příslušníkem jiné romské skupiny neuzavřeli sňatek. Dívky se v rámci olašské komunity vdávají brzy a jejich typickým postavením se stává role matky. Vzdělanost nemá pro Romy tradiční hodnotu jako pro majoritní společnost, často zůstávají maximálně absolventy základního stupně vzdělání.⁹⁵

„Vykonávání těžké fyzické práce je pro Olachy znamením neúspěšnosti a nedostatku schopností mentálních. Naopak oceňováno je získávání finančních prostředků činnostmi, které vyžadují více zapojit myšlení, jedná se zpravidla o různé obchodní aktivity. Vedle toho olašští Romové podnikají v oblasti služeb; provozují hostinská i restaurační zařízení, vlastní autobazary apod. Někteří Romové z této skupiny jsou však také neblaze proslulí jako kapsáři ostražitě číhající na svůj lup v rušných částech zalidněných velkoměst. V poslední době se velkým problémem v olašské komunitě stává drogová závislost.“⁹⁶

Zbytek počtu našich Romů tvoří maďarští Romové, dále Sintové, kteří mají kořeny v Německu, velmi nízké je pak procentuální zastoupení českých Romů.⁹⁷

Romové se často ke své národnosti nehlásí, souvisí to s perzekuováním a represemi, které byly vůči nim v historii uplatňovány ze strany majoritní společnosti. V roce 1991, na základě sčítání lidu, bylo u nás 33 tisíc osob s romskou národností. V roce 2001 se k této národnosti přihlásilo pouze 11 tisíc jedinců. Odhady počtu Romů žijících na území naší republiky se přitom pohybují mezi 160–200 tisíci.⁹⁸

Výchova a vztah Romů ke vzdělání

Je obecně známo, že romská populace má nízkou vzdělanostní úroveň, což jde „ruku v ruce“ s nezaměstnaností, s nízkým socioekonomickým statusem, a je tak živnou půdou pro vznik následné kriminality. Proč tomu tak je?

Typický pro Romy je tzv. kolektivismus, tedy život ve skupině, sdružování se na základě příbuzenských vztahů. Velká rodina poskytuje pocit jistoty a bezpečí, problémy se řeší společně. Společné je i vlastnictví, není vymezeno co je čí, všichni mohou využívat jakékoli věci „patřící“ druhému (oblečení, postel). Neexistuje nějaké dané osobní teritorium v domě, bytě, které by bylo výsostně využíváno jen jedním členem společenství. Důraz není kladen na jednotlivce, romské

⁹⁵ Srov.: Člověk v tísní, společnost při České televizi, o. p. s., program Varianty. *Interkulturní vzdělávání I: Příručka nejen pro středoškolské pedagogy* [online]. Praha: 2002 [cit. 2010-12-28]. Kapitoly z dějin Romů s. 63- 65 Dostupné z WWW: <<http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/d01kapitoly/16.pdf>>.

⁹⁶ Tamtéž, Člověk v tísní, společnost při České televizi, o. p. s., program Varianty. *Interkulturní vzdělávání I: Příručka nejen pro středoškolské pedagogy* [online]. Praha: 2002 [cit. 2010-12-28]. Kapitoly z dějin Romů s. 65 Dostupné z WWW: <<http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/d01kapitoly/16.pdf>>.

⁹⁷ Srov.: Tamtéž

⁹⁸ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 136, s. 139

děti nejsou soutěživé, nemají tendence vynikat ve skupině, nevyužívají individuální úsilí k dosažení nějakého cíle. Pokud by někdo ze skupiny chtěl žít jinak, podle jiných než romských zvyklostí, není tolerován a z komunity by byl vyloučen.

Výchova romských dětí je volná, nedirektivní, bez žádných omezení. Dětem chybí systematičnost – nemají pravidelný režim, chodí spát, kdy oni chtějí, a dělají si v podstatě, co chtějí, což bývá další překážkou v dodržování školního režimu a pravidel školy. Romské děti nedodržují pravidelnou domácí přípravu, do školy chodí pozdě, nebo vůbec. Nízká vzdělanost romské populace souvisí i s jejich přirozenou neschopností plánovat a uvažovat o budoucnosti. Co se týče rozumových schopností Romů, které bývají v poslední době velmi diskutované, většinou se nejedná o mentální retardaci, ale jinou strukturu intelektových schopností. Preferují myšlení orientované na užitek, praktické řešení problémů, nevyužívají myšlení abstraktní.⁹⁹

Přesto je prevencí romské kriminality, jak uvádí Matoušek, Kroftová¹⁰⁰ podpora:

- předškolního vzdělávání;
- základních škol, které romské děti nevyklučují z běžného programu vzdělávání;
- učňovských škol a vyšších typů škol;
- kvalifikačních kurzů a rekvalifikačních programů.

Vágnerová¹⁰¹ doplňuje pro podporu vzdělávání romských dětí tyto alternativy:

- pomoc při přípravě na školu a doučování, např. v nízkoprahových zařízeních;
- zřizování přípravných ročníků;
- přítomnost a pomoc romského asistenta;
- vhodně zvolený výchovný přístup (ocenění úsilí i minimálních výsledků, slovní hodnocení);
- individuální plán se stanovením přiměřených cílů vzdělávání.

Kriminalita Romů

Začátkem devadesátých let byla u nás dle policejních statistik stíhána 2 % procenta cizinců, 16 % Romů a 82 % ostatních tuzemců. Podíl Romů na kriminalitě je mnohonásobně

⁹⁹ Srov.: VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Praha: Karolinum, 2005. s. 312 - 317

¹⁰⁰ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 139

¹⁰¹ Srov.: VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Praha: Karolinum, 2005. s. 327

větší než by odpovídalo jejich počtu v populaci.¹⁰² Alarmující je rovněž vysoká kriminalita romské mládeže. Výchovné ústavy jsou nejvíce zaplněny právě romskými nezletilci, ve vězení pro dospělé je Romů až 60 %.¹⁰³

Specifikem romské kriminality je, že, v komparaci s majoritou, se jí dopouštějí častěji ženy, děti a mladiství. Děti jsou často zapojeny do gangů, které páchají krádeže. Není výjimečné, že se jedná o děti předškolní. Nejčastější trestné činy páchané Romy jsou krom krádeží (prostých a prostřednictvím vloupání):

- mravnostní trestné činy (znásilnění, pohlavní zneužívání);
- násilné trestné činy (ublížení na zdraví, loupež, omezování osobní svobody).

Výjimečná bohužel není ani prostituce, která u nás není stíhána, a to dokonce u děvčat mladších 15 let. Svědčí to o rozpadu tradičních norem u této etnické skupiny, dříve otcové striktně střežili své dcery a jejich chování. Rizikem fenoménu prostituce se stává úzká provázanost s dalšími kriminálními skupinami. Jako příčina rostoucí kriminality Romů je uváděno napodobování asociálních skupin a vliv urbanizace a industrializace.¹⁰⁴

Vzhledem k početné kriminalitě Romů byly na základě výzkumů (konec 70. let minulého století a v roce 1990) Institutu pro kriminologii a prevenci Ministerstva spravedlnosti ČR představeny kriminogenní faktory romské populace, které se liší od mladistvých nepříslušících k romské populaci a Romů bez delikventního chování. Uvedme si jejich přehled:¹⁰⁵

- **velká rodina**, nízký příjem (polovina rodin s příjmem pod hranicí sociálního minima);
- **nekvalitní bytové a hygienické podmínky;**
- **negramotnost či nedokončené základní vzdělání rodičů;**
- **zanedbaná, nízká kontrola dětí;**
- **trestná činnost u dospělých rodinných příslušníků;**
- **záporný vztah ke škole, problémy prospěchové i kázeňské, nižší výsledky v testech inteligence;**
- **neplánovaná (impulzivní) trestná činnost;**
- **vysoká potřeba vzrušení (patrné z provedení trestného činu);**
- **velká potřeba ocenění skupinou;**
- **častý vliv alkoholu.**

¹⁰² Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 139

¹⁰³ Srov.: ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme - jde o to jak*. Praha: Portál, 1998. s. 58

¹⁰⁴ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 140-142

¹⁰⁵ Srov.: Tamtéž

3 Prevence dětské kriminality

Se vzrůstáním kriminality dětí a mládeže (v naší republice v 90. letech 20. století) se stát a mnoho odborníků (pedagogů, kriminologů, psychologů) zabývá tématem snížení kriminality, její prevencí.¹⁰⁶

Vývoj kriminality zapříčinil, že preventivní strategie začaly být rovnocenné trestní represí. Kriminální politika má tedy aktuálně dva subsystemy – trestní politiku s represivními a trestně-právními postihy a preventivní politiku s prováděním kriminálně-preventivních opatření. Trestní politika a represe má v určitém směru rovněž prvky prevence, ale reaguje na již spáchaný trestný čin. Subsystem preventivní politiky spočívá ve strategiích orientovaných do budoucnosti.¹⁰⁷

Jak uvádí Zapletal,¹⁰⁸ prevence kriminality představuje pokus eliminovat trestnou činnost ještě před jejím započítáním nebo před jejím pokračováním.

„Do prevence kriminality pak náležejí – v našem pojetí - veškeré aktivity směřující k předcházení páchaní trestných činů, k snižování jejich výskytu cestou zamezení páchaní nebo neutralizací příčin a podmínek vzniku trestných činů (kriminogenních faktorů). Patří sem opatření, jejichž cílem je zmenšování rozsahu závažnosti kriminality, ať již prostřednictvím omezení kriminogenních příležitostí nebo působením na potenciální pachatele a oběti trestných činů.“¹⁰⁹

Klasifikace prevence¹¹⁰

Podle sféry adresátů je prevence dělena na:

- **Primární** – má charakter nepřímé strategie. Preventivní aktivity jsou adresovány veškeré populaci, ať již v rámci na území celého státu nebo některého města či místa nebo mířená směrem k určitým skupinám obyvatel, např. k mládeži, národnostním a etnickým menšinám. Primární prevence působí plošně, nebere v úvahu stupeň kriminálního ohrožení nebo kriminální rizikosti.
- **Sekundární** – je jako přímá strategie zaměřena na kriminálně rizikové skupiny a jedince (děti bez dozoru, záškoláky, aj.), ale i na potencionální oběti trestných činů a

¹⁰⁶ Srov.: ZAPLETAL, Josef, et al. *Prevence kriminality*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000. s. 5

¹⁰⁷ Srov.: NOVOTNÝ, Oto; ZAPLETAL, Josef, et al. *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, 2004. s. 172

¹⁰⁸ Srov.: ZAPLETAL, Josef, et al. *Prevence kriminality*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000.

s. 6

¹⁰⁹ ZAPLETAL, Josef, et al. *Prevence kriminality*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000.

s. 6

¹¹⁰ Srov.: NOVOTNÝ, Oto; ZAPLETAL, Josef, et al. *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, 2004. s. 190- 191

kriminogenní situace. Přestavuje např. práci terénních sociálních asistentů, kteří se pohybují mezi ohroženou mládeží v jejím přirozeném prostředí (ulice, kluby, diskotéky, herny aj.).

- **Terciální** – jedná se o přímé preventivní strategie, spočívají v resocializaci (sociální reintegraci) kriminálně narušených osob s cílem zabránit recidivě a v ochraně oběti před opakovanou viktimizací, zjednodušeně tedy před tím, že se stane znovu obětí.

Podle obsahu preventivních aktivit rozeznáváme prevenci:¹¹¹

- **Situační** se zaměřením na eliminaci kriminogenních situací a příležitostí, zvýšení možnosti dopadnout pachatele prostřednictvím technických, organizačních a administrativních prostředků. Jedná se zejména o zlepšení dohledu nad rizikovými místy (např. hlídkové služby policie, soukromé bezpečnostní služby, osvětlení, kamerové systémy měst a obcí) nebo například omezení přístupu k prostředkům vhodným pro páchaní trestné činnosti (na základě právních předpisů - o prodeji a držení střelných zbraní, jedů, výbušnin atd.).

- **Sociální**, která směřuje do celé společnosti a soustřeďuje se na sociální kriminogenní faktory, jejich neutralizaci, resp. jejich překonávání. Jde o zlepšování nepříznivých sociálních podmínek a aktivity pozitivní pro kvalitní socializaci jedince. Orientuje se rovněž na negativní jevy ve společnosti - nezaměstnanost, toxikomanií, prostituci, extremismus, problematiku bezdomovectví.

- **Viktimologická** je orientována na oběť trestného činu, a to jak na potencionální, tak skutečnou. Spadá sem informační, osvětlová činnost – „jakými způsoby se bránit trestným činům“, poradenství, v případě skutečných obětí pak např. i terapeutické činnosti – „jak se opakovaně nestát obětí“.

3.1 Sociální prevence

Mezi nejvýznamnější prostředky sociální prevence je řazena výchova v rodinách a školách, která se logicky dotýká objektů této práce - dětí.

Sociální prevence se tedy zaměřuje zejména na děti a mladé lidi, protože ti jsou prvotním předmětem socializace. Dá se označit prevencí kriminality mládeže, v níž klíčovou roli hraje již

¹¹¹ Srov.: NOVOTNÝ, Oto; ZAPLETAL, Josef, et al. *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, 2004. s. 172 - 188

zmiňovaná rodina a škola, ale také zaměstnání a volný čas. Preventivní programy týkající se školy směřují k rozvoji prosociálního chování žáků. V oblasti zaměstnání je prevence dána seberealizací i zdrojem legálních příjmů, při nezaměstnanosti je prevencí např. poskytnutí profesního výcviku či rozšíření pracovních míst. Využití volného času pozitivně představuje rovněž důležitý faktor proti rozvoji kriminality. Prevencí se potom stává nabídka pestrých a dostupných volnočasových aktivit i pro rizikovou mládež.¹¹²

Cílovou skupinou prevence mohou být, podle Matouška, Kroftové,¹¹³ hyperaktivní děti, děti neúspěšné ve škole, děti zneužívané nebo týrané, z dysfunkčních rodin, z rodin s nízkým sociálně-ekonomickým statusem, ze čtvrtí s vysokou kriminalitou, děti predelikventní aj.

Velký vliv na koncepci tohoto druhu prevence má sociální politika státu, která ovlivňuje vzdělávací systém, stabilitu rodiny, policejní a soudní aparát i další instituce pro rizikovou mládež. V oblasti prevence v současnosti angažují i nevládní organizace. Preventivní programy mohou být orientovány lokálně, regionálně i celostátně. Za důležitý předpoklad úspěšnosti těchto opatření je považováno odhalování problémů a rizik, včetně průběžné evaluace žádoucí efektivity programu i případných vedlejších účinků, které by mohly v konečných důsledcích působit negativně.¹¹⁴

Efektivní prevence by neměla být orientována jen na předcházení kriminalitě, ale zaměřovat se i na jiné druhy sociálního selhání – závislostní chování, neukončení vzdělání, prevenci AIDS, předčasná těhotenství atp. Cílem není pouhá, strohá informovanost o rizicích či jejich prezentace, ale zároveň působení na hodnotovou orientaci, zdravý životní styl atp. Za důležitý prvek prevence je v současnosti považováno zařazení interaktivity, tedy zprostředkování zkušenosti pro rozvoj sociálních kompetencí dítěte v závislosti na věku. Měla by rovněž zahrnovat rozšiřování kompetencí pedagogických pracovníků a rodičů.¹¹⁵

Zoubková, Moulisová¹¹⁶ podrobněji rozlišují sociální prevenci na:

- **Primární**, která obsahuje výchovně-vzdělávací, poradenské a osvětové programy s cílem optimalizovat podmínky života dětí a mladistvých. Zabývá se protidrogovými aktivitami i specifiky vzdělávání nezletilých Romů.

¹¹² Srov.: ZAPLETAL, Josef, et al. *Prevence kriminality*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000. s. 11

¹¹³ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 267

¹¹⁴ Srov.: Tamtéž, s. 266

¹¹⁵ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál 2003, s. 267 - 268

¹¹⁶ Srov.: ZOUBKOVÁ, Ivana; MOULISOVÁ, Marcela. *Kriminologie a prevence kriminality*. Praha: Armex Publishing, 2004, s. 77

Odpovědnost za primární prevenci spadá do oblasti rodiny, školy, obcí a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

- **Sekundární**, kdy se jedná o aplikaci cílených aktivit prostřednictvím sociální péče, poraden, linek důvěry, sociálních kurátorů atd. Nezastupitelnou složkou se stává včasná identifikace potencionálních pachatelů a následně taková intervence, která zabrání rozvoji kriminálního jednání. Zaměřuje se rovněž na identifikaci sociálně - patologických jevů, např. záškoláctví, vandalismu, drogové závislosti, a jejich řešení.
- **Terciální** - orientuje se na ukládání trestů, ochranné výchovy a na opatření směřující k rehabilitaci jedinců do společnosti.

Sekundární a terciální prevence je převážně doménou Ministerstva práce a sociálních věcí, v některých spojitostech spadá rovněž do kompetencí Ministerstva zdravotnictví a Ministerstva spravedlnosti.

Programy sociální prevence by měly být koncipovány přiměřeně věku nezletilých. Bez znalosti jejich vývojové úrovně nelze očekávat efekt. Vychází se z faktu, že prevence kriminality je dynamický proces, s nímž se musí začít včas, od nejtítlejšího věku. Zoubková, Moulisová,¹¹⁷ k tomuto udávají:

Věk do tří let je důležitý pro pozdější rozvoj vlastní identity a sebedůvěry. Tento proces může být narušen, pokud prostředí, v němž se dítě formuje, není klidné, láskyplné a bezpečné.

V předškolním věku (3–6 let) lze začít s prevencí kouření, alkoholismu, zneužívání léků, což by mělo být podpořeno „zdravými“ vzory nejbližších lidí.

Ve věku do 12 let se pokládají základy zodpovědnosti. Vytvářejí se a rozvíjí se pestré sociální vztahy. Prostedí by mělo dítěti poskytovat kvalitní socializační normy a pozitivní podněty pro formování hodnot a sociálních dovedností.

Období do 18 let (a mnohdy i později) je považováno za nejdynamičtější a nejsložitější vývojové období, kdy do popředí vstupuje vliv vrstevníků a kvalita volného času. Dospívající mají sklony ke zvýšené kritičnosti, negativismu, nápodobě ostatních a často nejsou schopni kompromisů. Toto období je výrazně rizikové pro rozvoj šikany, experimentace s návykovými látkami, extremismu a kriminality. Významnou roli v preventivních aktivitách sehrává kvalitní výchovné působení škol a zájmových organizací.

¹¹⁷ Srov.: ZOUBKOVÁ, Ivana; MOULISOVÁ, Marcela. *Kriminologie a prevence kriminality*. Praha: Armex Publishing, 2004, s. 108 - 109

Důležité je, dle mého názoru, jaké základy z předchozích období si s sebou do dospívání dítě „nese“, což koresponduje s ideou nezanedbávání prevence od raného věku.

3.1.1 Prevence v České republice na úrovni státu a prevence na místní úrovni

V naší republice vznikl v roce 1993 **Republikový výbor pro prevenci kriminality**, jehož členy jsou zástupci všech zainteresovaných ministerstev a Mezirezortní protidrogové komise. Předsedou výboru je ministr vnitra.¹¹⁸

Republikový výbor odpovídá za vytváření systému prevence kriminality, systému finanční podpory a mezirezortní spolupráci. Na prevenci je zainteresováno několik významných resortů, jedná se o:¹¹⁹

- **Ministerstvo vnitra**, které má snahu ovlivňovat negativní vývoj kriminality na místní úrovni, zkvalitňování preventivních aktivit policie a její zapojení v programu měst. Vytváří rovněž informační systém o možnostech ochrany před trestnými činy pro veřejnost.
- **Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy** se zaměřuje na optimalizaci výchovného působení v rámci škol, systému pedagogicko-psychologického poradenství, péče o mládež umístěnou v ochranné a ústavní výchově a rozvoj volnočasových aktivit.
- **Ministerstvo práce a sociálních věcí** se především zabývá zlepšováním sociální práce, činnostmi na podporu nezaměstnaných, dále pak dětmi a mladistvými a jejich rodinami, včetně podpory nevládních organizací podílejících se na prevenci.
- **Ministerstvo spravedlnosti** zaštiťuje prevenci v oblasti legislativní, v oblasti alternativních trestů a resocializace ve věznicích. Důležitou složkou se stal Institut pro kriminologii a prevenci v Praze, který participuje na metodické a koncepční činnosti Republikového výboru pro prevenci kriminality.
- **Ministerstvo zdravotnictví** je rovněž zaměřeno na prevenci, a to na oblast týrání, zanedbávání a sexuálního zneužívání dětí. Významnou se stává léčba drogově závislých, osob trpících alkoholismem, jedinců s duševní poruchou. Podílí se rovněž na pomoci obětem trestných činů.
- **Ministerstvo obrany** má ve své náplni podporu volnočasových aktivit vojáků, školí velitele v oblasti prevence.

¹¹⁸ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, s. 288

¹¹⁹ Srov.: ZAPLETAL, Josef, et al. *Prevence kriminality*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000. s. 38 - 41

Prevence na místní úrovni

Prevence na místní úrovni je v současnosti považována za výrazně prospěšný směr. Těžištěm se stávají konkrétní města a obce, jejich obecní a městské úřady, místní organizace a občané.

Z iniciativy starostů nebo obecních zastupitelstev mohou vznikat komise pro prevenci kriminality. Složení může navrhnout místní manažer (koordinátor) preventivních aktivit, jehož funkci zřizuje a podporuje Ministerstvo vnitra. Koordinátor je do funkce dosazován na podkladě výběrového řízení. Komise by měla být složena především ze zástupců sociální správy a dalších subjektů (státních i nestátních), kteří jsou zainteresováni na snižování kriminality v daném městě (obci) nebo na práci s rizikovou a sociálním selháním ohroženou mládeží.¹²⁰

Základem pro preventivní aktivity by se měl stát **Komplexní součinnostní program prevence kriminality na místní úrovni**.¹²¹ Může zahrnovat jeden projekt či více projektů orientovaných na sociální i situační prevenci. Podkladem programu je analýza těchto aspektů:¹²²

- **kriminality a sociálně-patologických jevů** (stav a dynamika v dané lokalitě);
- **veřejného mínění** – názor na bezpečí v lokalitě a co udělat pro jeho zvýšení;
- **rozložení obyvatelstva podle sociálně-demografických ukazatelů** (pohlaví, věk, vzdělání, majetkové poměry, zaměstnanost atp.);
- **institucí a organizací zabývajících se prevencí kriminality**.

Dílčí projekty prevence kriminality by měly podle Zapletala¹²³ směřovat zvláště do těchto oblastí a zabývat se:

- **Pochycením sociálních příčin kriminality** – jedná se o iniciativy směřované k podpoře rodin, orientované na mládež, předškolní programy. Důležité jsou i programy prevence závislosti, programy založené na škole a vzdělávání, práce s delikventy a jejich rodinami atp.
- **Snižováním příležitostí k trestné činnosti** – jde o oblast situační prevence (osvětlení, hlídky, zajištění a ochrana domovů atp.).
- **Pochycením konkrétních problémů kriminality** – např. domácí násilí, krádeže aut, rasově motivované činy, vloupání do domácností, trestné činy proti dětem a seniorům.

¹²⁰ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 289

¹²¹ Srov.: ZAPLETAL, Josef, et al. *Prevence kriminality*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000. s. 48

¹²² Srov.: NOVOTNÝ, Oto; ZAPLETAL, Josef, et al. *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, 2004. s. 195 - 196

¹²³ Srov.: ZAPLETAL, Josef, et al. *Prevence kriminality*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000. s. 49 - 50

- **Pomoci obětem trestných činů a obecně snížením strachu z kriminality** – např. prostřednictvím programů pro podporu obětí, výcviků k sebeobraně, informovaností občanů – jak se bránit trestným činům.
- **Problematika rizikové mládeže** – cílem je podpora a zlepšení volnočasových aktivit. Zahrnuto by mělo být projektování iniciativ organizací pracujících s mládeží, a to i s mládeží rizikovou, včetně podnětů k podchycení problémů – jak jim čelí mladí lidé atd.

Finanční zdroje na uskutečnění programů prevence kriminality jsou získávány z místních zdrojů – rozpočtů obcí, nestátních a podnikatelských subjektů, či státních dotací, které účelově uděluje městům a obcím Republikový výbor pro prevenci kriminality na základě výběrového řízení.¹²⁴

Na obcích s rozšířenou působností rovněž vznikla oddělení sociální prevence, byla zavedena funkce sociálního asistenta – vyškoleného specialisty na terénní sociální práci dětmi a mládeží ohroženou sociálním selháním.¹²⁵

¹²⁴ Srov.: ZAPLETAL, Josef, et al. *Prevence kriminality*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000, s. 50

¹²⁵ Srov.: MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 288

4 Kriminalita v Pardubicích

Dříve než přistoupíme k realizaci praktické části této práce, je nutno vymezit prostředí, v rámci něhož bude realizována, a seznámit se s jeho určitými specifiky. V první řadě se budeme zabývat základními sociálně-demografickými údaji a v následujících podkapitolách statistickými údaji souvisejícími s kriminalitou nezletilých ve městě Pardubice.

Statutární město Pardubice je správním centrem Pardubického kraje, desátým největším městem v České republice a současně nejlidnatějším městem v kraji. Krajským městem byly Pardubice ustanoveny od 1. 1. 2000, kdy je podle Zákona o vytvoření vyšších územních samosprávních celků č. 347/1997 Sb., vymezen Pardubický kraj. Od 1. 1. 2003 se Pardubice staly rovněž obcí s rozšířenou působností.¹²⁶

Složení obyvatelstva¹²⁷

V roce 2008 zde žilo 88 625 obyvatel. Děti ve věku 0-4 roky tvoří 3,83 %, ve věku 5-14 let 8,02 %, mladiství 15- 18 let pak 5,5 % obyvatelstva Pardubic, což je poměrně nízké zastoupení (údaj z roku 2008).

Od počátku 90. let minulého století se projevuje, stejně jako v ostatních částech naší republiky, nahrazování sňatků nesezdaným soužitím, čímž se zvyšuje podíl dětí narozených mimo manželství. V Pardubicích vzrostl tento počet v letech 2000–2006 o více než dvanáct procent na 30,3 %.

Vzhledem k sociálním příčinám kriminality dětí a mládeže je nutné zabývat se průměrnou mírou nezaměstnanosti, která byla v Pardubicích v roce 2008 3,50 %, načež v roce 2009 stoupla na 6,01 %.

V posledních letech došlo v Pardubicích k prudkému nárůstu počtu cizinců. Vysoká část z nich je zaměstnána u velkých výrobních firem a bydlí v ubytovnách ve městě a jeho okolí. Část cizinců pochází ze zemí s velmi odlišným kulturním prostředím. Najdeme zde různé národnosti – Japonce, Číňany, Rusy, obyvatele Tchaj-wanu, Běloruska atd. Nejvyšší zastoupení tvoří Ukrajinci (v roce 2008: 727), Slováci (695), Vietnamci (480) a Mongolové (387).

¹²⁶ Srov.: *Pardubice - oficiální internetové stránky statutárního města Pardubice: Program prevence kriminality* [online]. 2010 [cit. 2011-02-12]. Koncepce prevence kriminality statutárního města Pardubice na léta 2009 - 2011. Dostupné z WWW: <<http://www.pardubice.eu/urad/radnice/magistrat/odbory-magistratu/oks/ppk/koncepce-prevence-.pdf>>.

¹²⁷ Srov.: Srov.: HANDLOVÁ NĚMEČKOVÁ, Šarka, et al. *Pardubice - oficiální internetové stránky statutárního města Pardubice: Program prevence kriminality* [online]. 2010 [cit. 2011-02-03]. Městský program prevence kriminality 2010. Dostupné z WWW: <<http://www.pardubice.eu/urad/radnice/magistrat/odbory-magistratu/oks/ppk/ppk2010.pdf>>.

Rovněž zde žije přibližně 1000 Romů, většina pochází z východního Slovenska, odkud přišli po roce 1945. V Pardubicích se vyskytují dvě větší problematické lokality (Husova a Češkova) a několik lokalit menších, v nichž bydlí většinou právě Romové. Převážná část obyvatel je plně závislá na sociálních dávkách. Děti navštěvují základní speciální a praktické školy. Školní docházka bývá poznamenána opakovaným záškoláctvím. Nejvyšší dosažený stupeň vzdělání téměř u všech dospělých je pouze základní. Vyskytují se zde prakticky veškeré fenomény charakteristické pro oblasti s vyšším počtem sociálně slabých, kam patří vysoká míra nezaměstnanosti (okolo 90 %). Typická bývá nedostatečná hygiena, znečištěné a zničené veřejné prostory. K novým a závažným fenoménům se v posledních letech řadí i rizikové experimentování s psychoaktivními látkami (toluen, léky, marihuana, alkohol), dále pak gamblerství, lichva, kriminalita. Sousedské vztahy bývají často napjaté jak mezi samotnými Romy, tak mezi nimi a ostatními obyvateli bydlícími v okolí. Frekventovaně se objevuje rušení nočního klidu, narušování občanského soužití apod. Děti a mládež tvoří party, které provozují drobné krádeže, kouření, demolování dětských hřišť v okolí, ničení omítek domů, verbální i fyzické útoky proti ostatním dětem a další nežádoucí činnosti, často až na hranici zákona.

4.1 Kriminalita dětí v Pardubicích z pohledu Policie¹²⁸

Policie ČR pracuje na území Pardubice na čtyřech obvodních odděleních – Obvodní oddělení Pardubice I, Pardubice II, Pardubice III, Pardubice IV.

Z hlediska policie (na základě vlastních zkušeností) je kriminalita v Pardubicích nejčastěji zastoupena v oblasti trestných činů majetkového charakteru. Nejdůležitějším kriminogenním hlediskem se stává hustá městská zástavba s vysokou koncentrací obyvatelstva, a s tím související anonymita. Sítě obchodních řetězců souvisejí s krádežemi osobních věcí z aut na parkovištích a síť hromadných dopravních prostředků potom rovněž s krádežemi osobních věcí. Jako problém je označován i zvyšující se počet romských komunit a cizinců, kteří sem dojíždějí za práci či jsou zde ubytováni, s čímž souvisí velká migrace pachatelů. Na území města je rovněž poměrně vysoká koncentrace lidí sociálně vyloučených bez domova a zaměstnání.

Následující grafy pro větší přehlednost s připojenými tabulkami vycházejí ze získaných policejních statistik a ukazují přehled kriminality nezletilých v letech 2007–2010 na území Pardubic. Pro naši potřebu byla sumarizována data z jednotlivých obvodních oddělení Policie ČR působících ve městě. Tabulky a grafy jsou rozděleny podle charakteru trestných činů na činy násilné, mravnostní, majetkové (krádeže prosté a krádeže vloupáním), dále na ostatní a zbývající

¹²⁸ Policie České republiky - PČR OÚ Pardubice: Statistiky (interní) Pardubice I – IV z let 2007 - 2010

kriminalitu. Zvláště jsou uvedeny kategorie 1–14 let a 15–17let, včetně kategorií „spácháno“ a „stíháno“.

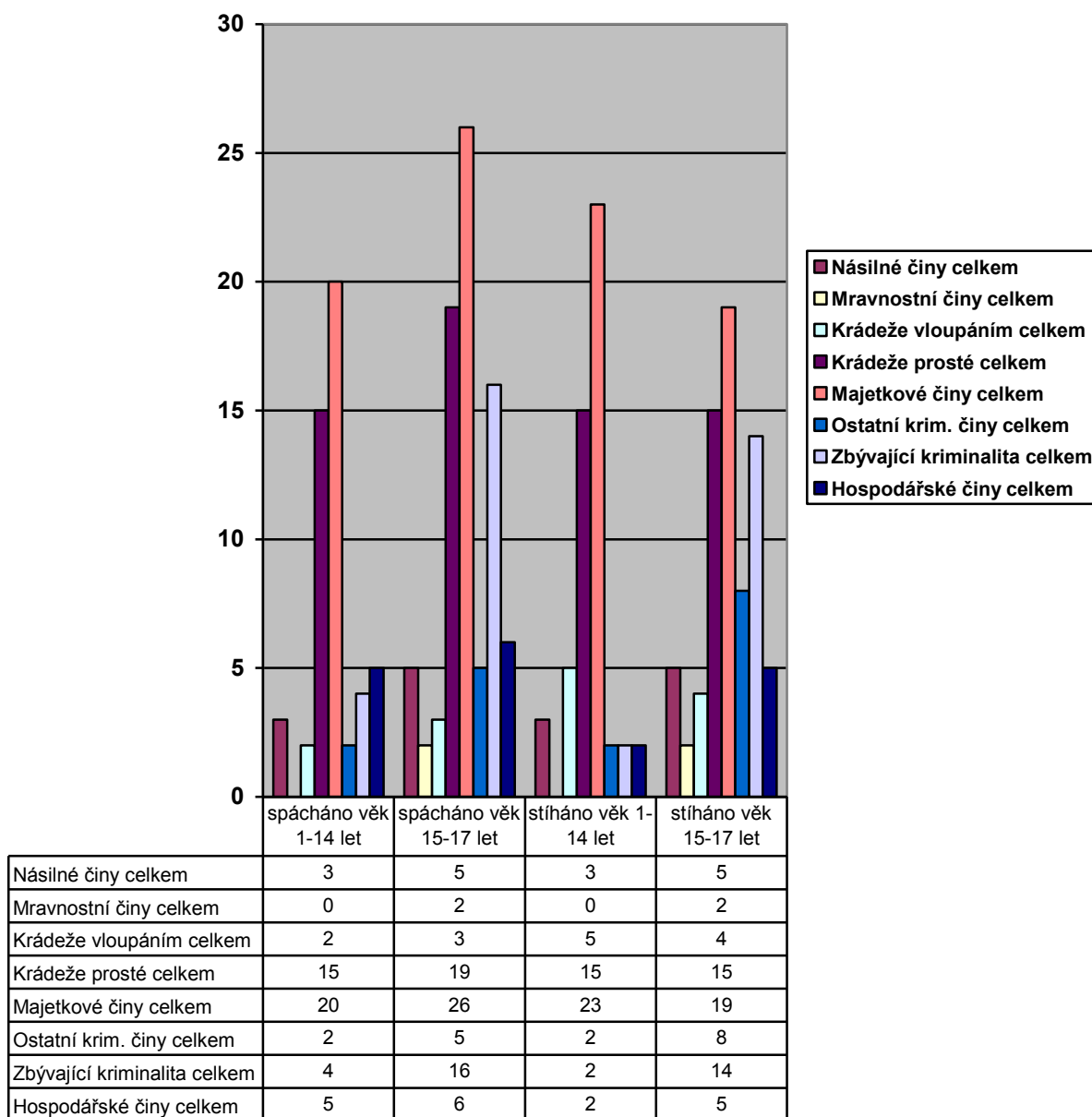
Rozdíly mezi kategoriemi „spácháno“ a „stíháno“ (více stíhaných než spáchaných), které jsou v grafech zjevné, dokládají typický rys kriminality nezletilých – spolupachatelství, kdy se na spáchání trestného činu podílelo zároveň více osob.¹²⁹

Grafy a tabulky jsou zpracovány v počítačovém programu Microsoft Excel.

Následné komentáře pod jednotlivými grafy prezentují nejfrekventovanější charakter trestných činů v konkrétních letech.

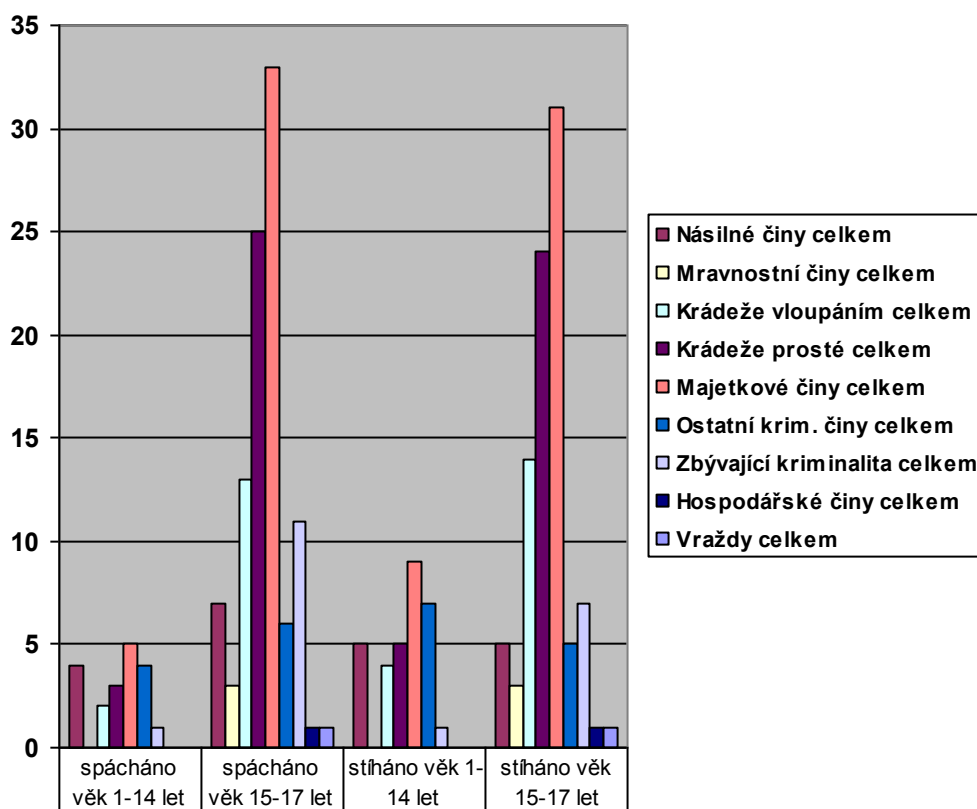
¹²⁹ Potvrzeno rozhovorem se statistikem PČR Pardubice.

Graf a tabulka č. 1: Přehled kriminality nezletilých v Pardubicích v roce 2007

Z grafu č. 1 je patrné, že nejvyšší podíl trestných činů nezletilých je v kategorii krádeže prosté, nejčastěji se jednalo o krádeže v objektech, kapesní krádeže, krádeže věcí z automobilů, dále pak krádeže na jiných osobách, vyskytly se i krádeže dvoustopých vozidel. V kategorii zbývající kriminalita byly nejčastější silniční nedbalostní nehody, následovala ostatní trestná činnost a ohrožení pod vlivem návykové látky.

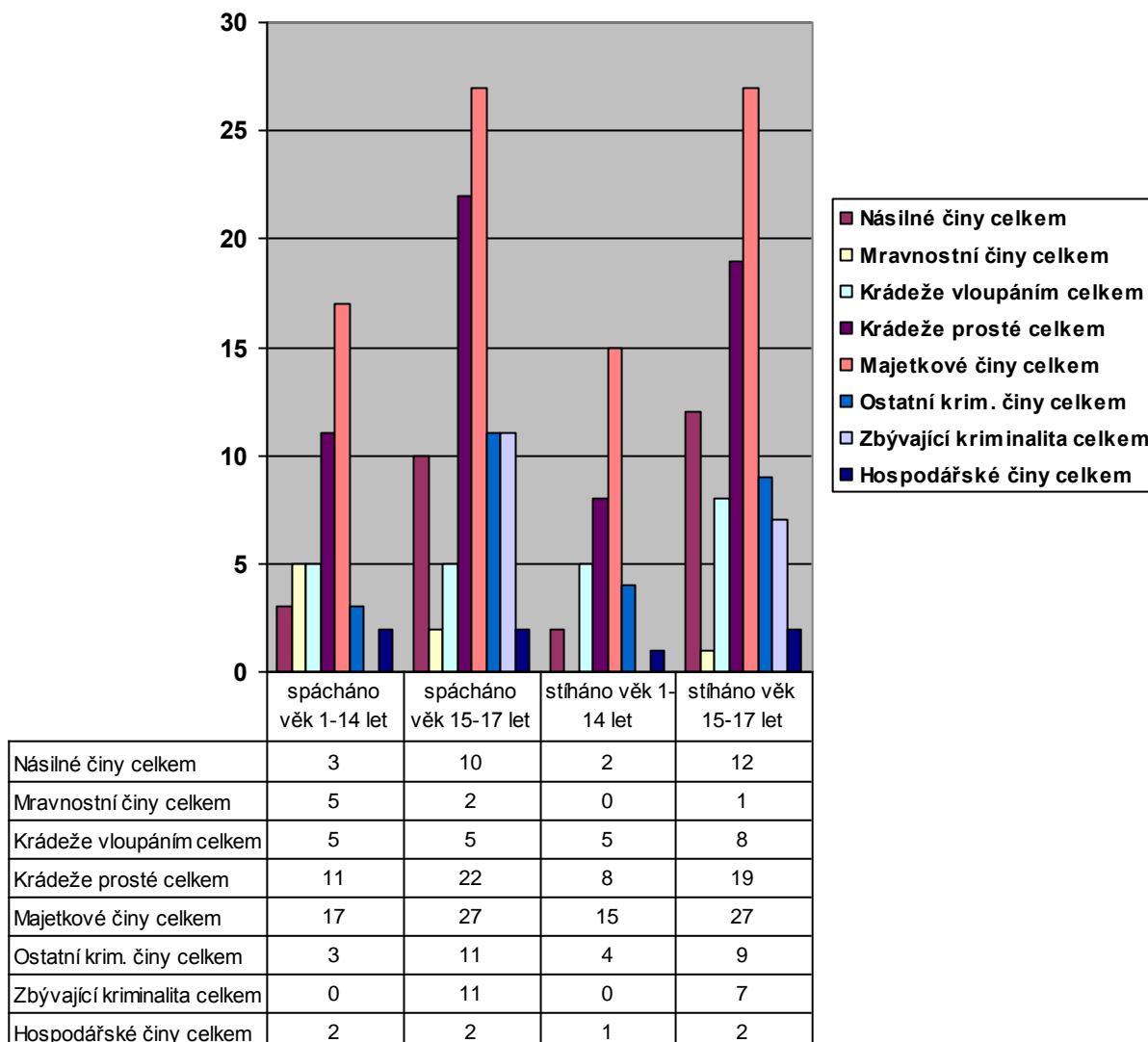
Graf a tabulka č. 2: Přehled kriminality nezletilých v Pardubicích v roce 2008

	spácháno věk 1-14 let	spácháno věk 15-17 let	stíháno věk 1-14 let	stíháno věk 15-17 let
Násilné činy celkem	4	7	5	5
Mravnostní činy celkem	0	3	0	3
Krádeže vloupáním celkem	2	13	4	14
Krádeže prosté celkem	3	25	5	24
Majetkové činy celkem	5	33	9	31
Ostatní krim. činy celkem	4	6	7	5
Zbývající kriminalita celkem	1	11	1	7
Hospodářské činy celkem	0	1	0	1
Vraždy celkem	0	1	0	1

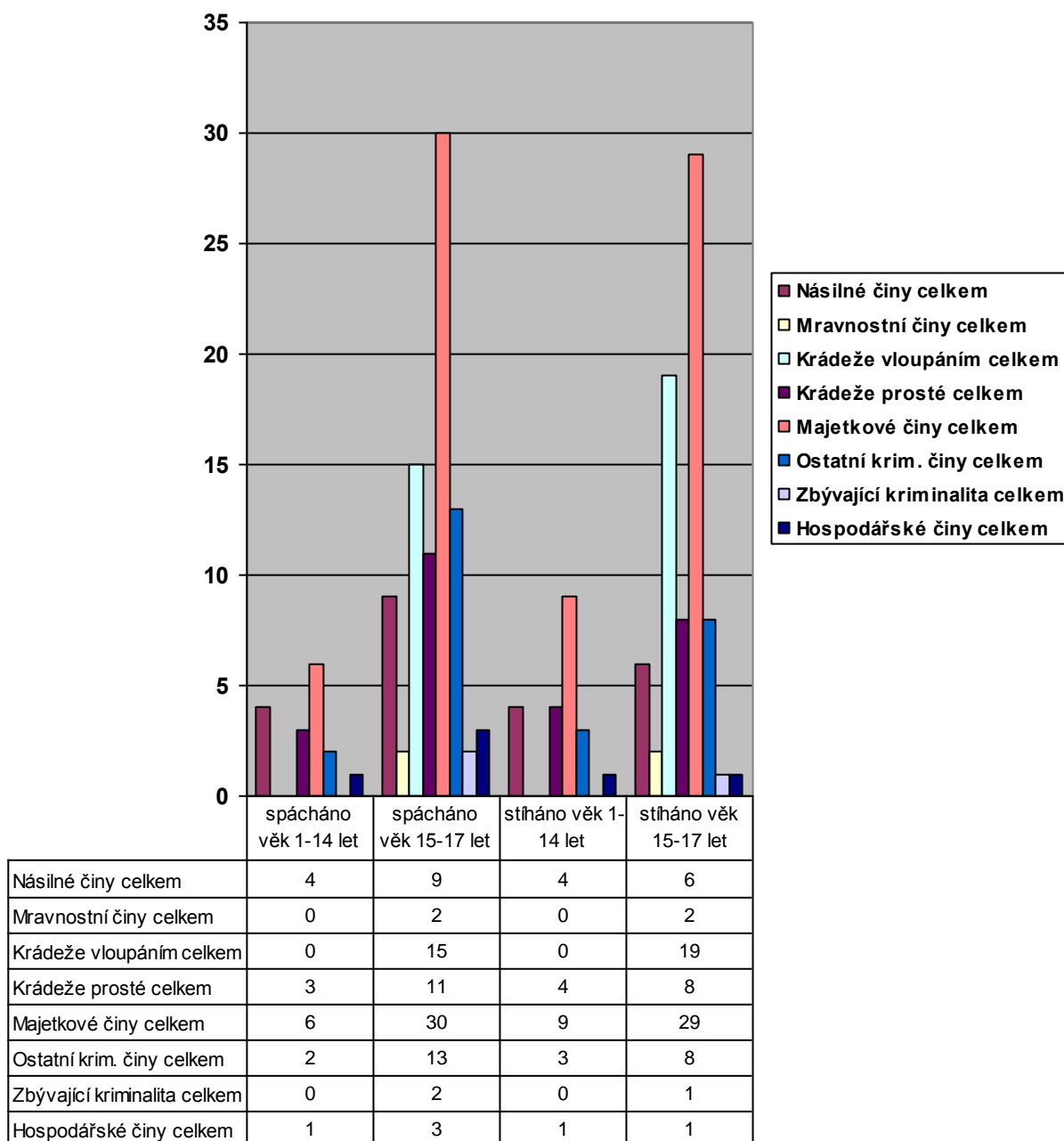
Jak je zjevné z grafu a tabulky č. 2, v roce 2008 stoupl oproti roku 2007 ve věkové kategorii 15–17 let počet krádeží vloupáním. Nejčastěji se jednalo o vloupání do bytů, obchodů a ostatních objektů. Vysoký byl i počet krádeží prostých, a to ve věkové kategorii mladistvých. V kategorii zbývající kriminalita se většinou jednalo o ostatní trestné činy. Z hlediska násilných činů šlo o loupeže a úmyslné ublížení na zdraví. V jednom případě došlo k loupežné vraždě, v jednom pak k nebezpečnému vyhrožování. U dětí je téměř totožný počet majetkových a násilných činů a ostatních kriminálních činů.

Graf a tabulka č. 3: Přehled kriminality nezletilých v Pardubicích v roce 2009

V roce 2009 (graf a tabulka č. 3) opět v celkovém počtu dominuje majetková trestná činnost. Zvýšil se počet násilných trestných činů ve věkové kategorii 15–17 let. Nejčastější byly loupeže, vydírání, nebezpečné vyhrožování a úmyslné ublížení na zdraví. V ostatních kriminálních činech bylo řešeno sprejerství, nedovolená výroba a jiné nakládání s psychotropními látkami a jedy, nedovolené ozbrojování a požáry. V kategorii zbývající kriminalita se většinou jednalo o ostatní trestné činy.

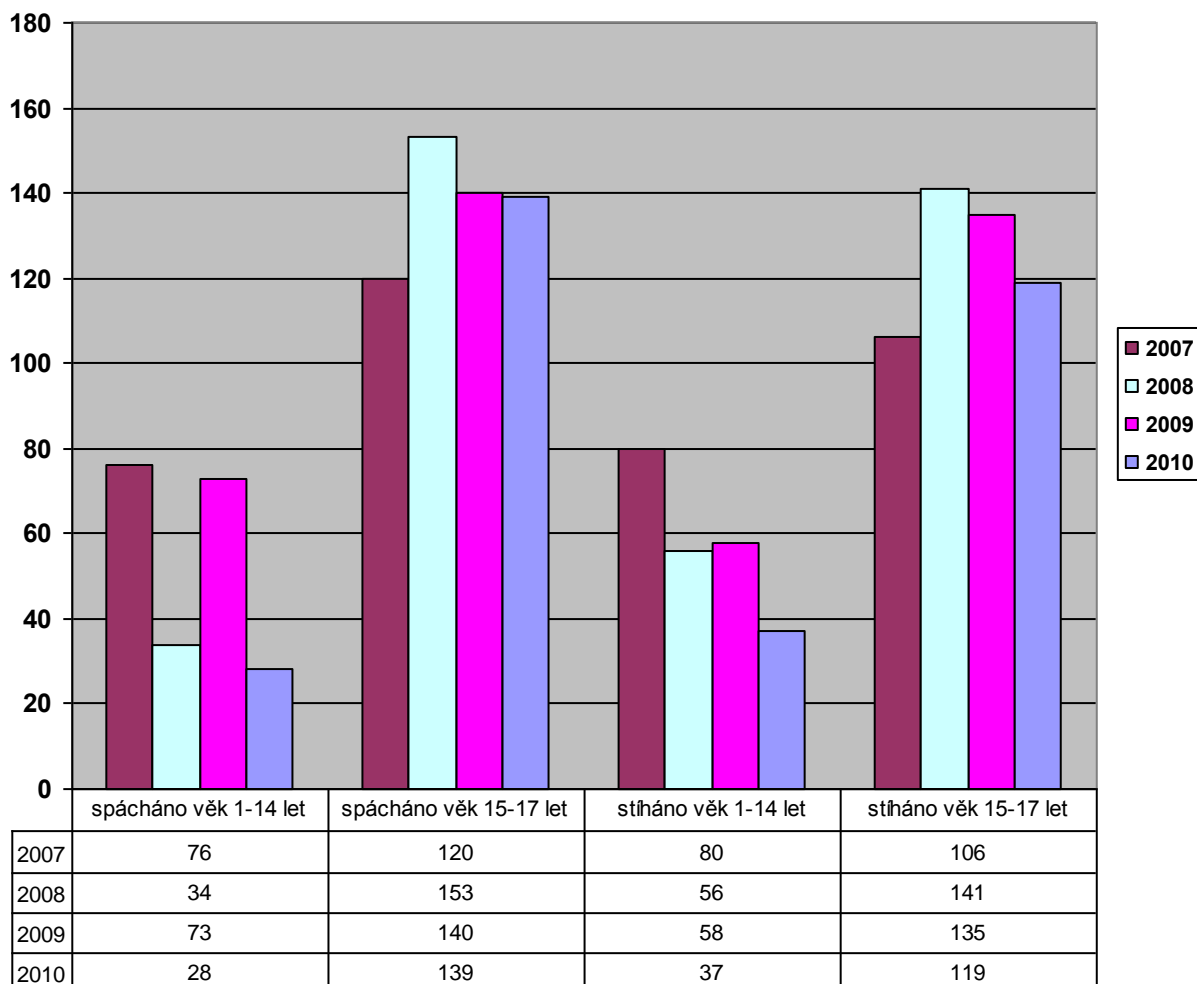
Graf a tabulka č. 4: Přehled kriminality nezletilých v Pardubicích v roce 2010

Nejvyšší počet trestných činů spáchaných v roce 2010 (graf a tabulka č. 4) nezletilými spadá opět do kategorie majetkových trestných činností. Dominují krádeže jednostopých vozidel, krádeže v bytech, krádeže vloupáním do jiných objektů a škol. V kategorii ostatních kriminálních činů byly nejčastěji spáchaný trestné činy výtržnictví a nedovolená výroba a jiné nakládání s psychotropními látkami a jedy. U násilných činů byly nejfrekventovanější loupeže,

vydírání, úmyslné ublížení na zdraví, ve dvou případech došlo k omezení a zbavení osobní svobody.

Graf a tabulka č. 5: Přehled celkové kriminality nezletilých v Pardubicích v letech 2007-2010

V grafu a tabulce č. 5 je detailně znázorněn vývoj kriminality dětí a mladistvých v letech 2007– 2010 na území města Pardubice.

Ve věkové kategorii 1-14 let byla kriminalita nejvyšší v roce 2007, o něco méně trestných činů bylo spácháno v roce 2009. Rok 2010 znamenal pokles kriminality u dětí.

U mladistvých (15–17 let) byl znatelně nejvyšší nárůst trestných činů v roce 2008, mírně pak poklesl v letech 2009, 2010, kdy zůstává kriminalita na téměř stejné úrovni.

4.2 Kriminalita nezletilých z pohledu Oddělení sociálně - právní ochrany v Pardubicích¹³⁰

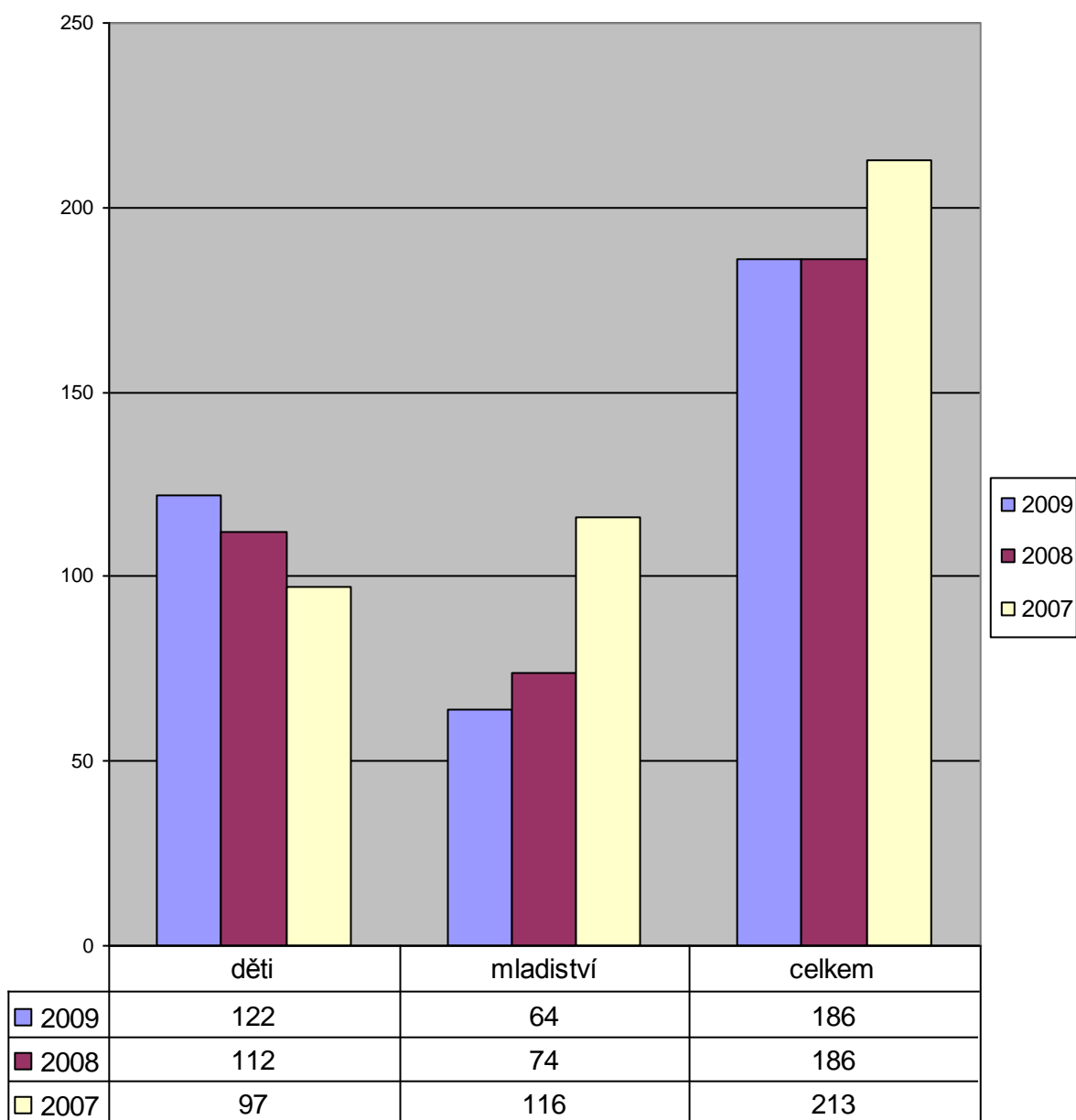
Jedním z odborů Magistrátu města Pardubic je Odbor sociálních věcí, jehož součástí je oddělení sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). V Pardubicích působí pět sociálních kurátorek (do jejich působnosti spadají i okolní obce), které (na základě Zákona č. 359/199 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění; Zákona č. 94/163, Sb., o rodině, v platném znění; Občanského soudního řádu a Zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže, v platném znění):

- řeší problematiku nezletilých dětí, které se dopustily činu jinak trestného, a mladistvých, u nichž bylo zahájeno trestní stíhání, případně kteří se dopustili přestupku;
- v rámci trestního řízení ve věcech nezletilých a mladistvých pachatelů trestné činnosti spolupracují s orgány činnými v trestním řízení (policie, státní zastupitelství, soudy pro mládež), a to zejména při poskytování součinnosti v jednotlivých úkonech a dále při zjišťování poměrů mladistvé či nezletilé osoby;
- účastní se hlavního soudního líčení v trestních věcech mladistvých a nezletilých v pozici účastníka řízení s právem podávat soudu návrhy a opravné prostředky;
- v rámci zákonných kompetencí řeší problematiku nezletilých s opakovanými výchovnými problémy závažnějšího charakteru. Úzce spolupracují s jednotlivými školami, zájmovými organizacemi, občanskými sdruženími, úřady práce, probační a mediační službou atp.;
- podávají návrhy a podněty soudu na uložení výchovného opatření;
- úzce spolupracují se školskými zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy, případně s věznicemi, kde pravidelně sledují dodržování práv nezletilých dětí a mladistvých umístěných v těchto zařízeních;
- spolupracují s Komisí pro sociálně právní ochranu dětí města Pardubic.

Následující grafy s připojenými tabulkami prezentují vývoj počtu trestných činů, přestupků a výchovných problémů u dětí a mladistvých, které byly řešeny Oddělením sociálně-právní ochrany dětí v Pardubicích v letech 2007– 2009.

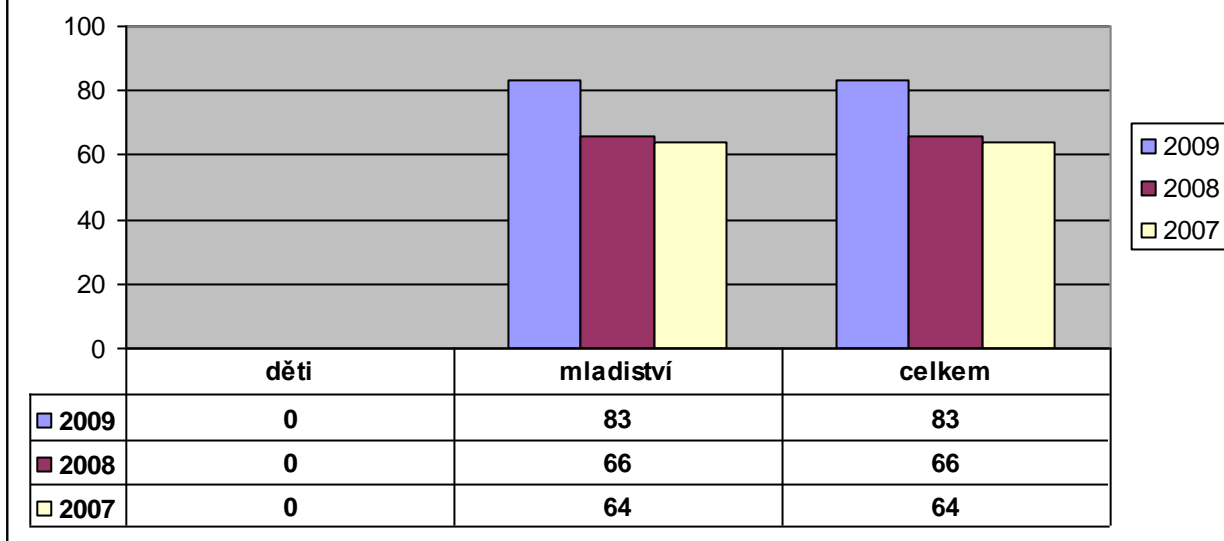
¹³⁰ Údaje získány na základě rozhovorů se sociálními kurátory a z interních statistik Orgánu sociálně - právní ochrany dětí Magistrátu města Pardubic z let 2007 - 2009

Graf a tabulka č. 6: Trestné činy řešené OSPOD Pardubice v letech 2007- 2009

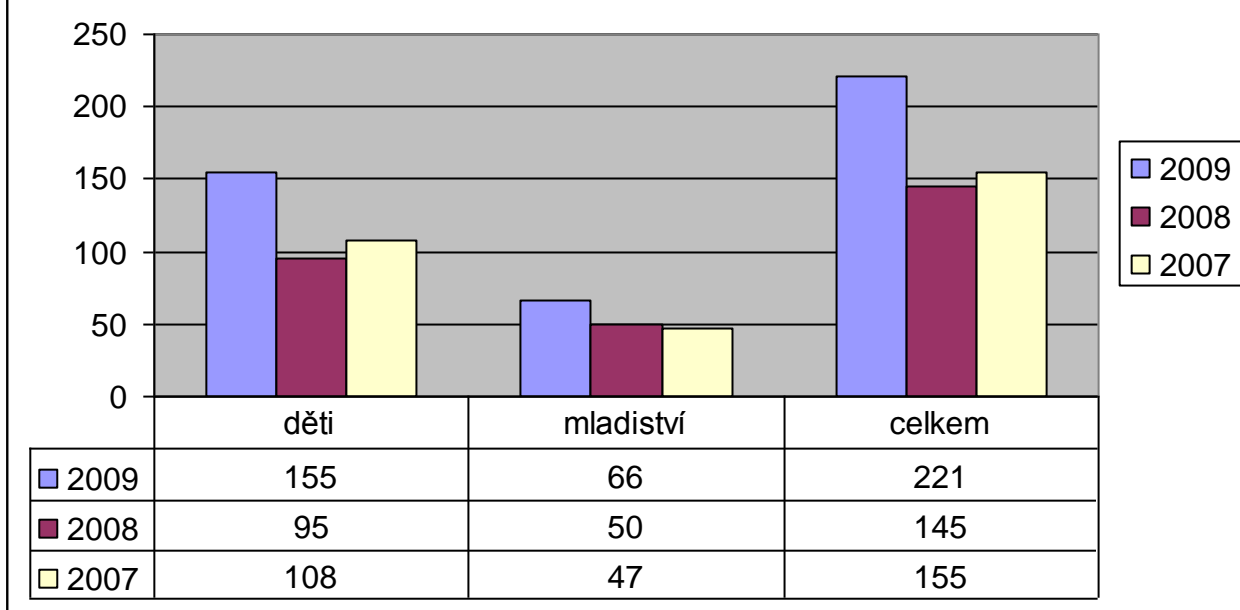
Z grafu a tabulky č. 6 vyplývá, že počet trestných činů, které byly řešeny prostřednictvím OSPOD Pardubice, se v průběhu let 2007– 009 zvýšil v kategorii dětí, u mladistvých naopak spíše klesá. Celkový počet řešených trestných činů zůstal v letech 2008 a 2009 na stejné úrovni.

Graf a tabulka č. 7: Přestupky řešené OSPOD Pardubice v letech 2007- 2009

V grafu č. 7 je znázorněn počet řešených přestupků prostřednictvím OSPOD. U dětí nebyly v letech 2007–2009 zaznamenány žádné přestupky, které by musely být řešeny tímto odborem. Ve věkové kategorii mladistvých je však patrný vzestupný trend.

Graf a tabulka č. 8: Výchovné problémy řešené OSPOD Pardubice v letech 2007 - 2009

Graf č. 8 prezentuje nárůst výchovných problémů v roce 2009, zejména u věkové kategorie dětí – v komparaci s rokem 2008 o 60 případů, ale i u mladistvých (o 16 případů). Celkový nárůst těchto problémů v roce 2009, na jejichž řešení participovali sociální kurátoři, je ve srovnání s rokem 2008 o 76 případů vyšší.

5 Programy prevence kriminality dětí v Pardubicích

Tato kapitola, která je nezbytná pro naplnění cílů prezentované práce, se snaží zmapovat možnosti prevence v Pardubicích, její koordinaci a podíl státních a nestátních subjektů.

Od roku 1996 je město Pardubice angažováno do Programu prevence kriminality pod Ministerstvem vnitra České republiky – podílí se na Komplexním součinnostním programu prevence kriminality na místní úrovni, který byl později přejmenován na program Partnerství. Pardubice vyhláší rovněž vlastní dotační titul Program prevence kriminality. V každém aktuálním kalendářním roce je vypracováván Městský program prevence kriminality. Na léta 2009 až 2011 byla Pracovní skupinou prevence kriminality zformulována Koncepce prevence kriminality statutárního města Pardubice, kde jsou vytyčeny konkrétní cíle v oblasti preventivních aktivit města vycházející ze sociálně-demografické a bezpečnostní analýzy.¹³¹

Nezastupitelnou osobou v prevenci města je manažerka prevence kriminality, která koordinuje činnost Pracovní skupiny pro prevenci kriminality a rovněž je její členkou. V současnosti se pracovní skupina sestává z 12 členů. Jsou zde zástupci okresního ředitelství Policie České republiky, Městské policie Pardubice, probační a mediační služby, krajského úřadu (manažer prevence kriminality a protidrogový koordinátor), okresního soudu a státního zastupitelství, dále pak náměstek primátora, vedoucí odboru komunitních služeb, sociální kurátor – romský poradce. Primátorem města byla zřízena Komise pro sociálně právní ochranu dětí, která se skládá z odborníků z oblasti sociální, pedagogické (pedagog základní školy, pedagog volnočasových aktivit atd.) a zdravotní (dětský psycholog, pediatr). Komise rozhoduje o vydání pověření k výkonu sociálně právní ochrany a posuzuje sociálně preventivní programy na ochranu týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí. Projednávají se zde rovněž případy konkrétních, ohrožených dětí.¹³²

¹³¹ Srov.: *Pardubice - oficiální internetové stránky statutárního města Pardubice* [online]. 2010 [cit. 2011-02-12]. Obecné informace. Dostupné z WWW: <<http://www.pardubice.eu/urad/radnice/magistrat/odbory-magistratu/oks/ppk/obecne-informace.html>>.

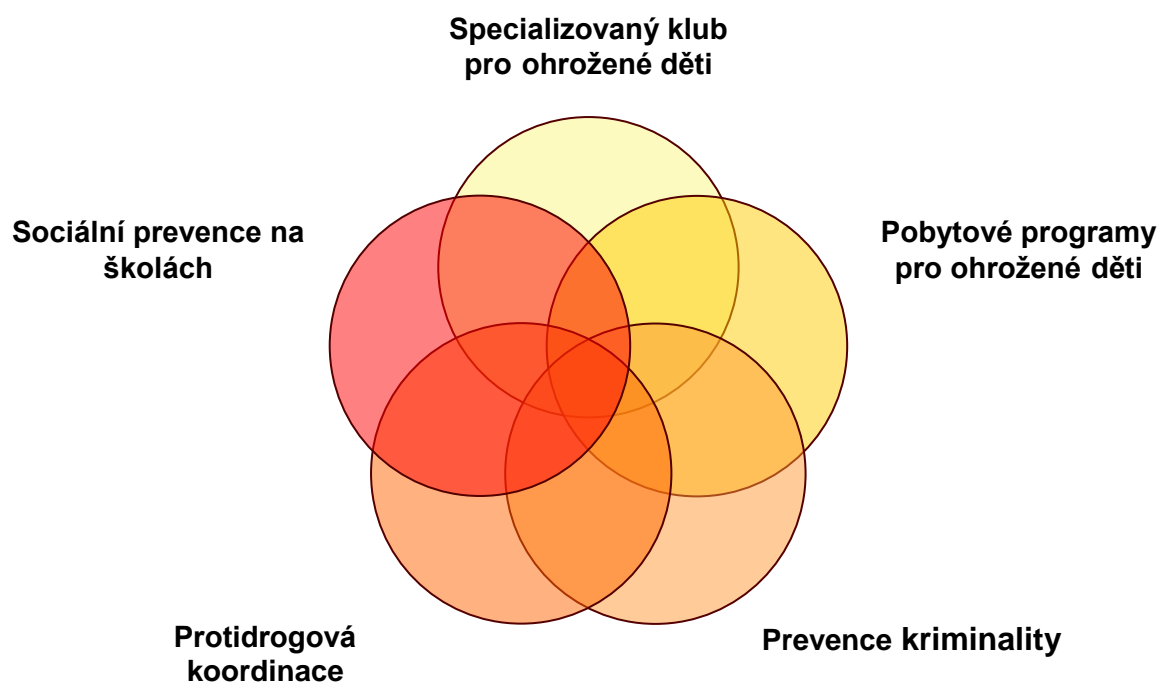
¹³² Srov.: *Pardubice - oficiální internetové stránky statutárního města Pardubice: Program prevence kriminality* [online]. 2010 [cit. 2011-02-12]. Koncepce prevence kriminality statutárního města Pardubice na léta 2009 - 2011. Dostupné z WWW: <<http://www.pardubice.eu/urad/radnice/magistrat/odbory-magistratu/oks/ppk/koncepce-prevence-.pdf>>.

5.1 Státní subjekty a subjekty samosprávy spolupracující s městem Pardubice v prevenci kriminality¹³³

Na prevenci ve městě spolupracuje Krajský úřad Pardubického kraje, který poskytuje především poradenství. Informační servis o trhu práce, důležitý pro snižování nezaměstnanosti, má na starosti Úřad práce v Pardubicích. Městský úřad určuje priority prevence, koordinuje financování preventivních programů a činnost jejich realizátorů.

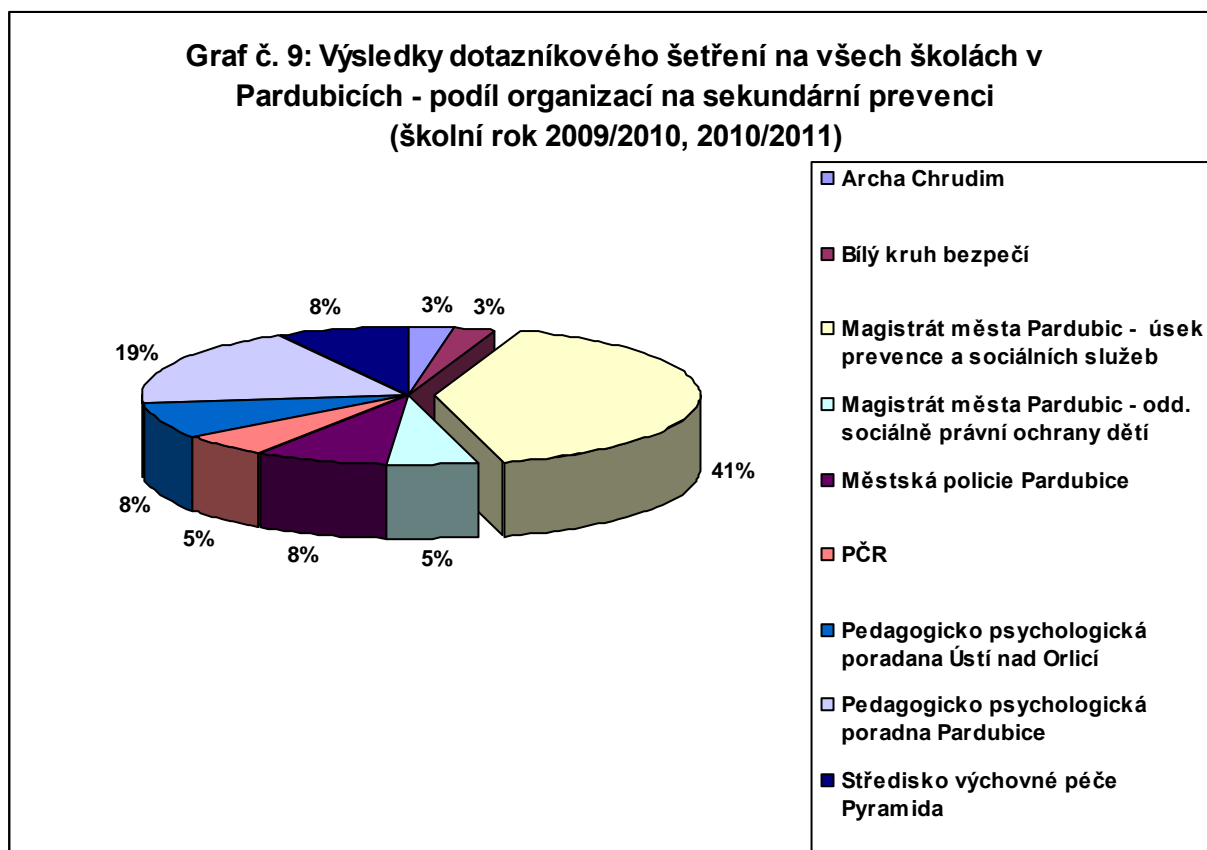
Při Magistrátu města Pardubice je zřízen Odbor komunitních služeb, jehož součástí se stal úsek prevence a sociálních služeb. Posláním preventistů tohoto odboru je vytvářet a realizovat preventivní sociální programy pro děti a mládež ve spolupráci s participujícími subjekty, koordinovat prevenci kriminality a protidrogovou politiku, a tím přispívat ke zvýšení sociální úrovně a dobrého jména města Pardubic. Oblasti hlavní činnosti týmu prevence zobrazuje následující obrázek (č. 1).

Obr. č. 1: Činnost sociální prevence Odboru komunitních služeb Města Pardubice

¹³³ Srov.: HANDLOVÁ NĚMEČKOVÁ, Šárka, et al. *Pardubice - oficiální internetové stránky statutárního města Pardubice: Program prevence kriminality* [online]. 2010 [cit. 2011-02-03]. Městský program prevence kriminality 2010. Dostupné z WWW: <<http://www.pardubice.eu/urad/radnice/magistrat/odbory-magistratu/oks/ppk/ppk2010.pdf>>.

Na sociální rozvoj, cílenou podporu a předcházení problémům (či zamezení jejich dalšího rozvoje) se zaměřuje Specializovaný klub pro ohrožené děti (při Magistrátu města fungující již 10 let), v rámci něhož probíhá např. skupinová terapie. Cílovou skupinou jsou ohrožené děti a mladiství ve věkové kategorii 6–18 let (případně 20 let), vyhledaní většinou přímo na školách nebo ti, kteří jsou pod režimem sociálně-právní ochrany. Práce s těmito dětmi probíhá 3x týdně. Program vede dvojice sociálních pracovníků, případně je doplňován o dobrovolníka. 1x týdně potom doplňuje program „klubu“ dobrovolník, který vede doučování u dětí selhávajících ve škole. Každé dítě má svého garanta, s nímž nad rámec celého programu probíhají průběžné pohovory. V rámci klubu se rovněž pořádají Pobytové programy pro ohrožené děti¹³⁴. Klíčovou oblastí se stává sociální prevence na školách,¹³⁵ kdy je stěžejním bodem vstup do třídních kolektivů a následný kontakt a komunikace se žáky i jejich učiteli. Podíl úseku sociálních služeb a prevence na sekundárních preventivních aktivitách v prostředí škol ukazuje následující graf.¹³⁶

Důležité místo zastává Policie ČR a Městská policie Pardubice, jejichž příslušníci nejen, že poskytují informace o bezpečnostní situaci ve městě, ale podílejí se na preventivních aktivitách.

¹³⁴ viz. Příloha č. 1

¹³⁵ viz. Příloha č. 2

¹³⁶ získáno z interních materiálů Magistrátu města Pardubice – úseku sociální prevence a služeb

V oblasti situační prevence je realizátorem projektů právě Městská policie. V souvislosti s prevencí kriminality a sociálně-patologických jevů se rovněž zaměřuje na pořádání besed a přednášek v mateřských, základních a středních školách či ve středních odborných učilištích¹³⁷. V rámci projektu Právo na každý den probíhá soutěž v oblasti právního vědomí, která je určena žákům osmých a devátých tříd základních škol a studentům třetích a čtvrtých ročníků osmiletých gymnázií. Tento projekt se snaží vzbudit zájem žáků, ale i pedagogů a širší veřejnosti, a posílit obecné právní vědomí.¹³⁸

V rámci školství se zejména na primárně-preventivních aktivitách podílí jednotlivé školy a Pedagogicko-psychologická poradna v Pardubicích (případně v Ústí nad Orlicí), zřizované Pardubickým krajem. Významný podíl na prevenci má Středisko výchovné péče Pyramida (spolupracuje rovněž SVP Archa Chrudim), které je součástí Dětského diagnostického ústavu v Hradci Králové. Poskytuje poradenskou a terapeutickou činnost. Je v něm možný dvouměsíční diagnostický pobyt, případně dlouhodobý výchovně léčebný pobyt.¹³⁹ Klienty mohou být děti a mládež do 18 let, rodiče či třídní kolektivy (preventivně výchovný speciálně pedagogický program pro školní třídy). Středisko se zaměřuje na děti a mládež se školní neúspěšností, projevy záškoláctví, nevhodným trávením volného času, výchovnými konflikty ve škole a rodině. Věnuje pozornost problémům dětí ve vztazích k rodičům či dalším autoritám a jedincům s poruchami chování. Spolupráce se SVP se zakládá na dobrovolnosti, klade důraz na prevenci, pomoc dítěti a jeho rodině, nikoli na represii.¹⁴⁰

5.2 Nestátní organizace a projekty prevence

Na prevenci kriminality dětí a mládeže v Pardubicích se významně podílejí i nestátní neziskové organizace. Pokusím se charakterizovat aktivity alespoň těch nejvýznamnějších. Většina z nich byla v minulých letech podpořena dotacemi města Pardubice. Činnost některých je mi osobně známa, avšak při formulování profilů těchto organizací jsem vycházel rovněž z internetových stránek jednotlivých subjektů, které jsou prakticky využitelné.

¹³⁷ viz. Příloha č. 3

¹³⁸ Srov.: *Městská policie Pardubice: Prevence* [online]. 2011 [cit. 2011-02-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.mppardubice.cz/prevence.html>>.

¹³⁹ Srov.: *Dětský diagnostický ústav* [online]. c2010 [cit. 2011-02-07]. Pyramida v Rybitví. Dostupné z WWW: <<http://www.ddu-hk.cz/strediska/pyramida-v-rybitvi>>.

¹⁴⁰ Srov.: *SVP Pyramida* [online]. c2010 [cit. 2011-02-07]. Dostupné z WWW: <http://www.volny.cz/svp_pyramida/index.htm>.

Amalthea¹⁴¹ – občanské sdružení působící nejen ve městě Pardubice, ale v celém Pardubickém kraji. Úzce spolupracuje s orgány sociální péče o děti a mládež a dalšími subjekty sociální prevence. Činnost se orientuje dvěma směry. Prvním z nich jsou služby pro náhradní rodiny, pomoc pěstounům či rodičům adoptovaných dětí, a to jak ve výchově dítěte, řešení možných výchovných potíží, krizových situací, ale i v komunikaci se školou, biologickými rodiči atp. Druhým směrem se stal projekt Sanace rodiny, který mi v prevenci kriminality dětí a mládeže přijde jako velmi významný. Služby jsou převážně terénní, určeny rodinám, jimž hrozí umístění dítěte do ústavní péče. Klienty mohou být i ty rodiny, jejichž dítě či děti již v ústavu umístěny jsou. Základním cílem projektu je vytvoření bezpečného prostředí v rodině tak, aby v ní mohlo být dítě kvalitně vychováváno či se do ní z ústavní péče mohlo vrátit.

Z metodiky¹⁴² projektu vyplývá i vhodnost zařazení konkrétní rodiny do programu.

Za zcela nevhodné jsou považovány ty rodiny, kdy:

- rodiče své děti týrají či zneužívají;
- neexistuje citová vazba mezi rodiči a dítětem, nebo je nefunkční;
- rodiče jsou závislí na alkoholu nebo jiných drogách a odmítají se léčit;
- rodiče trpí vážným psychiatrickým onemocněním, které ohrožuje dítě, či jsou jím ohrožováni oni sami;
- rodiče jsou těžce mentálně retardováni.

V těchto případech se uvažuje o sanaci širší rodiny, která by mohla péči o dítě převzít.

Sanace rodiny se pohybuje v rozmezí 10 až 14 měsíců, kdy většinou dochází k postupnému snižování intenzity služby v souladu s cílem aktivizace uživatele. Existují však i rodiny, kdy je program neúspěšný, bývá to většinou v případech nespolupracujících rodičů.

Fond ohrožených dětí pobočka Pardubice,¹⁴³ známé občanské sdružení, mezi jehož základní cíle se řadí pomoc ohroženým, opuštěným, týraným a zanedbávaným dětem. Zaměřuje se rovněž na sanaci rodin, terénní sociální práci, provozuje zařízení pro náhradní rodinnou péči (Klokánek) a azylové domy pro matky s dětmi a mládež bez domova.

¹⁴¹ Srov.: Občanské sdružení Amalthea [online]. 2008 [cit. 2011-02-07]. Dostupné z WWW: <http://amalthea.pardubice.cz/tiskove_zpravy.htm>.

¹⁴² Srov.: BITTNER, Petr. *Pardubický kraj: Krajský program prevence kriminality na léta 2009 - 2011* [online]. 9.11.2010 [cit. 2011-02-07]. Metodika Sanace rodiny. Dostupné z WWW: <<http://www.pardubickykraj.cz/document.asp?thema=3956>>.

¹⁴³ Srov.: *Fond ohrožených dětí* [online]. 2009 [cit. 2011-02-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.fod.cz/>>.

Bílý kruh bezpečí, pobočka Pardubice¹⁴⁴ – orientuje se na viktimologickou prevenci a pomoc obětem trestných činů.

Laxus o. s.¹⁴⁵ – poskytuje ambulantní (ambulantní a kontaktní centrum) a terénní služby pro uživatele drog. Jedná se o sociální a zdravotní poradenství. Z poradenství nejsou vyjmuty ani rodiny uživatelů. Laxus se podílí i na osvětové činnosti v oblasti prevence drogových závislostí.

Od roku 2002 pracuje v Pardubicích jako registrovaná sociální služba občanské sdružení **Darjav**¹⁴⁶, které působí v romské lokalitě Husova, kde žijí sociálně slabé rodiny s dětmi. Bylo založeno romskými aktivisty. Darjav poskytuje služby nízkoprahového zařízení, jehož cílem je prostřednictvím volnočasových aktivit (zájmové a sportovní kroužky), neformálního vzdělávání (doučování a příprava do školy) a metod sociální práce (sociální poradenství, pomoc při řešení aktuálních problémů, rozvoj sociálních dovedností) snižovat míru sociálního vyloučení. Preventivně se snaží působit i proti sociálně-patologickým jevům u neorganizované mládeže ve věku 7 až 26 let. Služby se uživatelům poskytují bezplatně, v bezpečném prostředí s možností zachování anonymity. Pro problémové skupiny s rizikovým stylem života (např. ohrožení závislostí, problémy související se sociokulturním znevýhodněním) jsou určeny v této lokalitě i služby terénní. V tomto případě je cílová skupina orientována nejen na děti a mladistvé, ale i na dospělé do 64 let věku.

Široké spektrum sociálních služeb nabízí **SKP Centrum o. p. s.**¹⁴⁷ (Středisko křesťanské pomoci). Je cíleno na lidi v tísní a osoby ohrožené sociálním vyloučením. Uživateli bývají senioři, osoby se zdravotním postižením, příslušníci minorit, děti a dospělí bez fungujícího sociálního zázemí, osoby v krizi a bez přístřeší (provoz azylových domů a nocleháren). Obecně prospěšná společnost působí v Pardubicích již od roku 1992 a její služby přesahují i do dalších měst (Vysoké Mýto, Praha) i do Královéhradeckého kraje. **Pro rodiny a děti poskytuje:**

- **Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež (NDZM) Free klub** – je učeno pro děti a mládež ohrožené nepříznivou sociální situací či ji aktuálně prožívající. Free klub jim otevírá možnost smysluplného trávení volného času, výchovně-vzdělávací a aktivizační činnosti, informační servis i pomoc v krizových situacích.

¹⁴⁴ Srov.: *Bílý kruh bezpečí: Pomoc obětem trestných činů v ČR* [online]. c21.4.2007 [cit. 2011-02-08]. Dostupné z WWW: <http://www.bkb.cz/redaction.php?action=showRedaction&id_categoryNode=234>.

¹⁴⁵ Srov.: *Laxus: Sociální a zdravotní služby pro uživatele drog* [online]. c2006 [cit. 2011-02-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.laxus.cz/index.php?page=>>>.

¹⁴⁶ Srov.: *Darjav: Vítejte na stránkách občanského sdružení Darjav* [online]. 05.07.2008 [cit. 2011-02-12]. Dostupné z WWW: <<http://darjav.webgarden.cz/>>.

¹⁴⁷ Srov.: *SKP centrum o. p. s. Poskytovatel sociálních a zdravotních služeb* [online]. c2011 [cit. 2011-02-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.skp-centrum.cz/o-nas/>>.

- **Terénní programy při NDZM – Free klub** probíhají v přirozeném prostředí na základě kontaktních rozhovorů a individuálního přístupu. Jedná se o nastavbu služby sociální prevence.
- **Poradnu pro podporu rodiny** se službami sociálního, právního a psychologického poradenství.
- **Městský azylový dům pro ženy a matky s dětmi** – službu využívají ženy v tísní, bez podpory rodiny, po ztrátě bydlení a např. bez finančních prostředků. V azylovém domě je provozováno dětské centrum, které předškolním dětem ze sociálně znevýhodněného prostředí poskytuje prostřednictvím pedagoga (ve spolupráci s matkami) systematickou výchovu a vzdělávání. Odpoledne se centrum věnuje práci se školními dětmi – volnočasové aktivity a doučování. V azylovém domě existují i lůžka pro krizovou pomoc.
- **Intervenční centrum** zajišťuje prvotní kontakt, pomoc a koordinaci podpory obětem domácího násilí. Působí na celém území Pardubického kraje, pořádá rovněž besedy a přednášky zaměřené na prevenci domácího násilí.
- **Dům na půli cesty** je určen pro mladé lidi od 17 let věku do 26 let věku ocitající se v obtížné sociální situaci. Mohou ho využít osoby, které s dosažením plnoletosti odcházejí ze zařízení náhradní rodinné péče, přicházející z trestu odnětí svobody či ze zařízení ochranné výchovy a nemají fungující rodinu. Cílem je pomoci jim integrovat se do společnosti, rozvíjet jejich zodpovědnost a stimulovat psychosociální dovednosti.

Na příliv cizinců do Pardubic se snaží reagovat občanské sdružení **Most pro lidská práva**¹⁴⁸, které poskytuje poradenství a informační servis, Pořádá rovněž jazykové integrační kurzy pro cizince. Podporuje dodržování lidských práv, v prevenci působí proti rasismu a xenofobii.

Pracovně-právní, odborné sociální poradenství lidem, kteří se nacházejí v negativní sociální situaci nebo jim hrozí, včetně pomoci obětem trestných činů poskytuje **Občanská poradna Pardubice**. Je neziskovou organizací a řadí se mezi subjekty sociální prevence.¹⁴⁹

Na internetových stránkách Města Pardubice je uveřejněn podrobný katalog sociálních služeb a dále pak katalog pro volný čas dětí a mládeže. Volnočasové aktivity v Pardubicích, jsou dle mého názoru velmi pestré. Různorodé zaměření mají kroužky organizované Domem dětí a mládeže v Pardubicích, významné jsou aktivity Skautů nebo Základní umělecké školy

¹⁴⁸ Srov.: *Most pro lidská práva* [online]. 2011 [cit. 2011-02-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.mostlp.org/index.cfm/o-sdruzeni/poslani-a-cile/>>.

¹⁴⁹ Srov.: *Občanská poradna Pardubice* [online]. c2010, poslední aktualizace 19.07.2010 [cit. 2011-02-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.obcanskapradna.unas.cz/>>.

v Pardubicích. Sportovní aktivity nabízejí dětem různé kluby, např. TJ Tesla Pardubice, HC Eaton Pardubice atd. V těchto směrem se nedá neuvažovat o otázce, nakolik jsou organizované mimoškolní aktivity dostupné dětem ze sociálně slabých rodin, dětem nezaměstnaných rodičů, ale i o tom, zda rodiče mají vůbec zájem podporovat volnočasové aktivity svých potomků.

6 Kvalitativní výzkum příčin kriminality dětí a mládeže v Pardubicích

Východiskem tohoto kvalitativního výzkumu jsou kazuistiky nezletilých s projevy sociálního selhání. Případové studie byly sestaveny na základě studia a analýzy spisové dokumentace vedené Policií České republiky v Pardubicích. Spisová dokumentace poskytuje poměrně ucelený pohled na vývoj těchto dětí.

Na základě poznatků získaných v teoretické části této práce, včetně prezentovaného rozboru prostředí města Pardubic, se pokusím o stanovení výzkumných předpokladů, které budou návodem pro komparaci níže prezentovaných kazuistik. Předpoklady budou výzkumným šetřením dále analyzovány tak, aby mohlo dojít k zhodnocení – k potvrzení či vyvrácení jejich platnosti v rámci výzkumného vzorku. Jako potvrzené budou vyhodnoceny ty předpoklady, které se shodně vyskytují v nadpoloviční většině sledovaných případů. Pokud dojde k situaci, kdy se předpoklad u jedné poloviny klientů potvrdí a u druhé nikoliv, bude předpoklad vyhodnocen jako částečně potvrzený.

Jsem si vědom, že v rámci kvalitativního výzkumu v závislosti na nízkém populačním vzorku nelze předpoklady zobecnit.

6.1 Výzkumné metody, sběr dat a výzkumný vzorek

Zvolenou metodou kvalitativního výzkumu je analýza dokumentů.

Dokumenty jsou spisy Policie České republiky aktivní v roce 2010. Se získanými informacemi bylo nakládáno v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů. V kopiích spisů, do kterých mi bylo umožněno nahlédnout, byla vynechána jména aktérů i jejich rodičů a sourozenců, ponechány byly pouze roky narození. Pro potřeby práce jsou tedy jména klientů fiktivní. Uvědomuji si, že pro ještě hlubší analýzu by byl ideální např. strukturovaný rozhovor s klienty, tedy osobní kontakt s nimi, dále pak rozhovory s lidmi, které dotyčné klienty osobně znají, tedy jejich rodiči, učiteli, ale i s dalšími vychovateli, psychology či podrobnou analýzou průběhu policejních výslechů. Toto vše by mohlo doplnit „příběhy“ dětí podrobněji.

Výzkumným vzorkem pro potřeby zpracování praktické části mé diplomové práce je šest dětí s trvalým bydlištěm v Pardubicích. V případových studiích se snažím podat celkový obraz dětí, zaměřuji na rozbor osobní, rodinné a kriminální anamnézy a současného stavu.

6.2 *Výzkumné cíle, otázky a předpoklady*

Již na počátku zpracování této práce stála otázka, kterou si klade zřejmě i široká veřejnost. Laicky řečeno: „Kde se to v nich bere?“. „Proč se dítě dostane na šikmou plochu?“ „Jaké sociální mechanismy se promítají do vzniku kriminality dětí?“ Na tyto základní otázky jsem získal spoustu odpovědí při zpracovávání teoretické části práce, analýzou monografií a další dostupné literatury i výzkumů.

V praktické části se snažím o komparaci případových studií – hledání společných či odlišných znaků v příbězích dětí. Pro podrobnější komparaci dostupných kazuistik jsem si kladl tyto výzkumné otázky.

„Jakou roli hrála při vzniku predelikvence, kriminality ekonomická aktivita rodičů?“

„Jsou rodiny klientů zatíženy existencí sociálně-patologických jevů?“

„Byly již dříve ve školním prostředí vyzorovatelné některé faktory, které by mohly poukazovat na další potíže související s „kriminální“ činností?“

„Jakým způsobem trávily děti volný čas?“

„Měli klienti zkušenosti s návykovými látkami?“

„Ovlivnila jejich chování, které bylo v rozporu se zákonem, přímo parta či jiná dospělá osoba?“

Na základě těchto otázek byly stanoveny následující předpoklady, které se pokusím falzifikovat, případně verifikovat tak, aby byl naplněn hlavní cíl: Zjistit možné sociální příčiny kriminality dětí. Dílčím cílem je pak detailnější rozbor příčin kriminality u konkrétních dětí, evidovaných v roce 2010 Policií České republiky.

Předpoklad č. 1: Mezi kriminalitou dětí a ekonomickou neaktivitou rodičů je pozitivní vztah.

Předpoklad č. 2: V rodině sledovaných klientů je zvýšen výskyt sociálně-patologických jevů.

Předpoklad č. 3: Mezi nízkým rodičovským dohledem a vznikem kriminálního chování dětí je pozitivní vazba.

Předpoklad č. 4: Ve školním prostředí byl u sledovaných dětí zvýšen výskyt výchovných problémů.

Předpoklad č. 5: Kriminalita dětí úzce souvisí s jejich neprospěchem ve škole.

Předpoklad č. 6: Sledované děti nevyužívaly organizovaných volnočasových aktivit.

Předpoklad č. 7: Kriminální chování sledovaných dětí koresponduje s experimentálním užíváním návykových látek.

Předpoklad č. 8: Na kriminální chování dětí měl stěžejní vliv další člověk (parta).

6.3 Kazuistiky

Kazuistika č. 1 „Petr“, narozen 1997

Rodinná anamnéza:

Matka: Tereza 35 let, bytem Pardubice, zahradnice, vzdělání středoškolské s maturitou.

Otec: Ivan 41 let, bytem Pardubice, soukromý podnikatel, vzdělání středoškolské s maturitou.

Biologičtí rodiče Petra spolu nežijí, jelikož matka, krátce po jeho narození, požádala o rozvod. Petr má ještě dvě starší sestry. Lenka, narozena v roce 1990, a Monika, narozena v roce 1992. Po rozvedení manželství (1998) byly všechny děti svěřeny do péče matky. Otec se odstěhoval, o děti se nijak výrazně nezajímal. Matka pracovala v zahradnictví a o děti se většinou starala babička. V roce 2002 se matka znovu provdala. Babička, na které byl Petr zcela závislý, v roce 2005 umírá. O chlapce se nemá kdo starat, nejnezbytnější péči a dohled zastává starší sestra. Matka byla zaměstnána v automobilovém průmyslu v Pardubicích na tři pracovní směny. Po krátkém čase o tuto práci přišla a také se rozešla se svým současným manželem, který se od nich odstěhoval. Po zdravotní stránce jsou oba Petrovi biologičtí rodiče v pořádku a žádný z členů rodiny se nikdy neléčil na psychiatrickém oddělení nemocnice ani nebyl trestán.

Osobní anamnéza:

Petr se narodil jako třetí dítě v roce 1997. Po odchodu biologického otce supluje péči rodičů babička (matka matky), která však v roce 2005 umírá.

Chlapec trávil hodně času doma s, v té době nepracujícím, nevlastním otcem, který jej fyzicky trestal za každou maličkost. Petr začíná utíkat z domu.

První stupeň školní docházky je poznamenán nedostatečnou domácí přípravou, výukovým selháváním, dokonce nedodrčováním základních hygienických pravidel. Základní škola, kterou Petr navštěvoval, navrhuje v roce 2007 přestup do Základní a praktické školy v Pardubicích (dříve zvláštní škola), což bylo pro hraniční intelekt doporučeno i pedagogicko-psychologickou poradnou. Matka s tímto návrhem souhlasí, jelikož se domnívá, že zde nebudou na Petra kladeny žádné nároky a ona se o něho nebude muset tolik starat. Od počátku roku 2008 se ve škole projevují výchovné obtíže, zejména ve vztahu k učitelům (drzost až vulgarita,

neuposlechnutí příkazů), dále pak nezáměr o výuku a školní povinnosti. Z většiny předmětů „hrozí“ chlapci nedostatečná. V tomto roce byla Petrovi rovněž udělena dvojka z chování, protože kouřil v areálu školy. Narůstají absence, které jsou řešeny sociální kurátorkou. Na dotaz, proč nechodí do školy, Petr tvrdí, že ho to tam nebaví a vadí mu učitelé, nemá tam žádné kamarády. Čas za školou tráví se svým „jediným, dobrým“ kamarádem a „chodí s ním po městě.“ Jiný vyhraněný zájem nemá, občas „něco“ doma pomůže. Psychiatricky se nikdy neléčil, pouze několikrát spolu s matkou navštívili pedagogicko-psychologickou poradnu v Pardubicích, kde se řešil jeho neprospěch.

Kriminální anamnéza:

V době, kdy jsou školou řešeny neomluvené absence, začal Petr kamarádit s dospělým Tomášem P., se kterým se později dopouští majetkové trestné činnosti. Tomáš P. jej zneužíval k tomu, že ho posílal vykrádat chaty a rekreační domky. Na konci roku 2010 byl Tomáš P. zadržen Policií ČR. Rovněž Petr byl v této souvislosti vyšetřován pro 38 vloupání. Později byl Petr umístěn do Střediska výchovné péče Pyramida Pardubice.

Současný stav:

Petr je nyní vyšetřován policejním komisařem Policie České republiky pro trestný čin krádeže vloupáním do 38 objektů, kterých se dopustil tím, že v průběhu roku 2009-2010 se společně s obviněným Tomášem P. vloupali do rekreačních domků a chat, nebo jej zletilý Tomáš P. na tyto krádeže vloupáním posílal a následně od něho odcizené věci přebíral.

Trestní řízení proti Petrovi ve věci krádeží vloupáním bude odloženo z toho důvodu, že mu ještě nebylo 15 let.

Závěr OSPOD:

Dosavadní snaha sociálního kurátora působit na matku směrem ke zkvalitnění výchovného působení na Petra se mívá účinkem, matka není schopna sjednat nápravu. V současné době je trestně stíhána Policií ČR pro trestný čin ohrožování mravní výchovy mládeže, zejména z důvodu synova záškoláctví. Vzhledem ke skutečnosti, že rodinné prostředí, ve kterém nezletilý Petr vyrůstá, ohrožuje jeho další vývoj a dosud provedená opatření nevedla k nápravě, byl dán podnět k zahájení jednání o nařízení ústavní výchovy.

Matka Petra se počátkem prosince 2010 u Okresního soudu v Pardubicích za svého syna zaručila a přišla s návrhem, že by ho umístila do Střediska výchovné péče Pyramida Pardubice. Soud záruku přijal a odstoupil od nařízení ústavní výchovy. Sociální pracovnice domluvila

podmínky ve středisku výchovné péče, jelikož Petr má rozsáhlou trestnou činnost a mohl by negativně ovlivnit ostatní děti, které mají menší výchovné problémy. Petr byl při návštěvě střediska výchovné péče řádně poučen o mlčenlivosti vzhledem ke své minulosti, jinak by musel zařízení ve zkušební době (14 dnů) opustit. Petr nastoupil do střediska v roce 2010 a jeho pobyt zde zatím trvá.

Charakteristika (na základě etopedické a psychologické diagnostiky SVP):

Jedná se o chlapce s poruchami chování na podkladě málo podnětného rodinného a sociálního prostředí. Těžiště narušenosti se soustředí především do oblasti mravní. Bez potíží přijímá a napodobuje jakékoli jednání svého nejbližšího okolí, je velice přizpůsobivý a náchylný k manipulaci. Je tudíž velice důležité, s kým se stýká a kamarádí. V podnětném prostředí, které na něho klade adekvátní požadavky, se projevuje aktivně a snaživě v pozitivním smyslu. Jiné je však jeho chování, pokud není pod pedagogickým dohledem, bývá vulgární, ničí věci. Je však schopen rozeznat hranice únosného chování, uvědomuje si, co se od něho požaduje a dokáže se účelově přizpůsobit. Kladně lze hodnotit jeho zájem o jakoukoliv manuální aktivitu. Je zřejmé, že doma zastával spoustu potřebných činností. Často se vyjadřoval, že by matka jistě potřebovala, aby do střediska výchovné péče nenastupoval, zůstal doma a mohl jí pomoci. Petr má k matce velice kladný vztah, má pocit vlastní důležitosti ve své rodině. Na výtky reaguje bez větších problémů, je ochotný přijmout kritiku.

Současný stav:

Od svých problémů se spíše distancuje, považuje je za minulost, se kterou nechce již mít nic společného. Po skončení pobytu ve středisku výchovné péče se jako nejvhodnější jeví nástup do odborného učiliště s možností internátního pobytu. Petr by tak byl dlouhodobě pod přímým pedagogickým dohledem a mohl by mít tak daleko větší příležitost pro svůj kladný osobnostní rozvoj. Pokračovat by měla spolupráce s odborem sociální péče o děti a mládež a ambulantní péče ve středisku výchovné péče.

Kazuistika č. 2 „Ondra“, narozen 1994

Rodinná anamnéza:

Matka: Alena, 38 let, soukromá podnikatelka, středoškolské vzdělání s maturitou.

Otec: Milan 42 let, soukromý podnikatel, středoškolské vzdělání s maturitou.

Rodiče spolu žijí v nadstandardně vybaveném čtyřpokojovém bytě, v panelovém domě. Oba jsou ekonomicky aktivní, od roku 1994 soukromě podnikají, provozují několik prodejen

nábytku. Mají jedno dítě Ondru. Matka začala rok po jeho narození pracovat. Na hlídání syna si nejprve najímala různé vychovatelky, později ho dávala do mateřské školy. Vzhledem ke svým podnikatelským aktivitám se zřejmě plně nevžila do role matky a v odpoledních hodinách zůstával Ondra často doma sám. Rodiče se po ekonomické stránce starají o dítě nadstandardně. Drahými dárky se patrně snaží kompenzovat vlastní nepřítomnost.

V rodině se nikdo psychiatricky neléčil, nebyl trestně stíhán.

Osobní anamnéza:

Ondra se narodil roku 1994 jako jediné dítě. Když dovršil jednoho roku věku, začali oba rodiče soukromě podnikat. V mateřské škole fyzicky napadal děti, které si s ním nechtěly hrát. Matka hovoří i o „zlobení“ doma: „Byl živý, neposedný, pořád chtěl být středem pozornosti.“

Ve školních letech začínají velké výchovné problémy, zejména v oblasti kázně a plnění školních povinností. Na prvním stupni byl chlapcův prospěch průměrný. Po přechodu na druhý stupeň, odporoval učitelům a nevěnoval se výuce, jeho prospěch byl těžce podprůměrný ve všech vyučovacích předmětech.

Vztahy s vrstevníky jsou spíše konfliktní. Ke spolužákům se místy chová až nadřazeně. Rodiče přestupky chlapce ze začátku kryli tím, že škodu (většinou zničené věci spolužáků), kterou způsobil, vždy zaplatili. Při šetření sociální pracovnice (2009), na dotaz, zda syn chodí za školu (frekventované, ale omluvené absence), rodiče odpověděli: „Někdy jsme ho nechali doma, když ho bolela hlava.“ Starají se dobře: „Dáváme mu peníze, aby si šel něco koupit.“ V rozhodování měl Ondřej naprostou svobodu, později již ani rodiče nerespektoval, byl k nim arogantní. Žádný koníček nemá, když byl mladší, hrával fotbal, ale „to už ho to nebaví“. Doma i ve škole se nudí. Občas chodil s partou ven „jen tak“, občas zkoušeli kouřit marihuanu. Na počátku roku 2009 Ondra odmítá bydlet doma, přespává u sousedů a různých kamarádů. S rodiči nekomunikuje.

Na útěku z domova začal páchat majetkovou a mravnostní trestnou činnost, pro kterou byl vyšetřován Policií ČR. Seznámil se stejně starou dívkou, s níž udržoval intimní vztah.

Na základě souhlasu rodičů a předběžného opatření byl umístěn do Dětského diagnostického ústavu v Hradci Králové.

Kriminální anamnéza:

V současné době je Ondra prošetřován pro majetkovou trestnou činnost, tedy vloupání do motorových vozidel, vloupání do prodejen a pohlavní zneužívání.

Této trestné činnosti se dopustil tím, že v průběhu roku 2008 a začátkem roku 2009 se v deseti případech vloupal do osobních motorových vozidel (odcizil autorádia, finanční hotovost, mobilní telefon) a ve třech případech rozbil skleněné výlohy u prodejen, z kterých odcizoval různé elektronické zboží. V průběhu několika měsíců udržoval intimní vztah s dívkou mladší patnácti let, tedy spolu aktivně sexuálně žili.

Charakteristika (na základě etopedické a psychologické diagnostiky DDÚ):

Intelektová kapacita chlapce je mírně pod rozsahem normy. Chápe však velmi rychle, snadno, má zájem o spolupráci. Vynikající psychomotorické tempo se projevuje při vnucené časové zátěži, dobrý výsledek je jak po stránce kvalitativní, tak kvantitativní. Nadprůměrné jsou vizuálně paměťové schopnosti, na slušné úrovni rovněž verbálně výrazový slovník. Přestože navenek se snaží o kontakt s druhými, situaci až přehrává, ve skutečnosti je spíše introvertovaný, s mnohými problémy v interpersonálních vztazích. Lidé se mu údajně vyhýbají, lžou mu, škodí, domnívá se, že by byl v životě jinak mnohem úspěšnější. Psychopatická struktura osobnosti, labilní, nesebekritický, neurotik. Pocity, že minul cíl, chce nahradit tím, že žije nadměrně intenzivně. Domnívá se, že se tak oprostí od všeho skličujícího.

Cítí, že se nedokáže sám vypořádat se současnými problémy a obtížemi, že se zřejmě musí smířit s věcmi takovými, jaké jsou. Domnívá se, že by život měl poskytovat daleko více a jeho tužby by měly být realizovány. Potřebuje ubezpečení, že nebudou přehlíženy, je třeba ho pozitivně motivovat, pak se snaží neselhat. S oběma rodiči vychází nyní údajně dobře, ti však preferují svá zaměstnání a neprojevují o syna mimořádný zájem.

Ondřej sám se považuje za nesobeckého, rád pomůže druhým, spolehlivého, rázného, agresivního, snadno ovlivnitelného, příliš sebevědomého a nedůvěřivého. Selhává v oblasti navazování vztahů, především s vrstevníky. Projevuje se nedostatečný rozvoj citové stránky a empatie. Chlapec potřebuje vedení, častější individuální kontakt dospělé osoby, celkově zvýšit náročnost při činnostech. Je třeba ho zapojovat do zájmové činnosti, eliminovat negativní vlivy z okolí a nadále působit na jeho hodnotovou orientaci a žádoucí návyky.

Současný stav:

V letošním roce jej čeká výběr povolání, později v DÚM, kam bude přeřazen, by se chtěl vyučit v oboru zedník, případně předprofesní vzdělávání dokončit doma. Byl by rád, kdyby bylo předběžné opatření brzy zrušeno, tentokrát si již věří, že v životě neselže.

Shrnutí:

U Ondry jsou patrné poruchy chování i na podkladě výchovných závad, zřejmých nepřiměřených přístupů ze strany rodičů.

Kazuistika č. 3 „David“, narozen 1994

Rodinná anamnéza:

Matka: Jana, 37 let, soukromá podnikatelka, vysokoškolské vzdělání v ekonomickém oboru.

Otec: Josef, 38 let, soukromý podnikatel, vysokoškolské vzdělání v inženýrském oboru.

Rodiče spolu žijí v rodinném domku v příměstské oblasti Pardubic. Oba soukromě podnikají v ekonomickém poradenství. Mají jedno dítě Davida, který byl od útlého věku – zhruba od jednoho roku po narození - v péči několika vychovatelek z důvodu pracovní vytíženosti obou rodičů, kteří svou práci stavějí nad rodinný život. Od sedmi let zůstával David často sám doma. Dávali mu věku dítěte nepřiměřené finanční prostředky. V rámci rodiny se nikdo psychiatricky neléčil, nikdo nemá kriminální minulost.

Osobní anamnéza:

David se narodil v roce 1994 jako jediné dítě. Po dovršení jednoho roku měl se svými rodiči pravidelný osobní kontakt snížen z důvodu jejich pracovní vytíženosti. V mateřské škole již vynikal svými fyzickými parametry a u dětí nebyl oblíben pro svou agresivitu. Na základní škole byl prospěchově podprůměrný a své požadavky na ostatních spolužácích kompenzoval násilným chováním. Na 1. stupni mu byla několikrát udělena důtka ředitele školy. Rodiče ve škole synovo chování omlouvali jeho věkem. Jinak se o jeho projevy a prospěch ve škole nijak zvlášť nezajímali. Od šesté třídy popisují rodiče časté výchovné problémy ve škole (vyrušování, nerespektování požadavků učitele, konflikty se spolužáky). V roce 2008 měl David již podruhé sníženou známku z chování z důvodu fyzického napadání svých spolužáků, ale jinak nebyl případ řešen výraznějším způsobem ani s chlapcem, ani s jeho rodiči. V roce 2009 byl David vyšetřován pro vydírání, když po dobu nejméně tří měsíců v budově školy, ale i mimo školské zařízení, pravidelně každý den vydíral mladšího žáka, aby mu nosil „anglická autíčka“ ze své sbírky do školy, tyto od něho bral a již mu je nevracel.

Požadavky se stupňovaly (např. zapůjčování mobilního telefonu k využití pro svou potřebu), byly doprovázeny i fyzickým násilím, kdy David chlapce bezdůvodně bil, pomlouval a zesměšňoval ho u ostatních spolužáků. Neustále mu vyhrožoval, pokud mu nebude nosit z domu např. další autíčka, že jej bude bít každý den. Pokud to někomu nahlásí, tak jej zmrzačí. Skutečně

došlo k události, kdy David chlapce fyzicky napadl a způsobil mu újmu na zdraví. Byla nezbytná hospitalizace chlapce v nemocnici a následné docházení na psychoterapii.

Bylo provedeno sociální šetření v rodině a David byl spolu s rodiči předvolán na pohovor ke kurátorovi, kde svého činu nijak nelitoval. Naopak své chování považuje za zcela běžné. Uvedl, že se mu to zdá v pořádku, když je silnější, že jej musí druhý poslouchat a že i otec mu říkal, ať se nikoho nebojí a s každým si to vyřídí. Při následném výslechu u vyšetřovatele přiznal, že mladšího chlapce fyzicky týral a šikanoval, ale lítost neprojevil. Rodiče se zpočátku vyjadřovali ve smyslu, že šlo o „klukovinu“ a vůbec nepochopili vážnost a rozsah situace. Sami pak na závěr sdělili, že si s Davidem neví rady a s výchovou na něho nestačí. Jejich požadavky ignoruje. Celý případ byl vyšetřovatelem Policie ČR odložen z důvodu nízkého věku pachatele a David byl potrestán ve škole sníženou známkou, stupněm tři, z chování.

Po této události však David nadále ve škole verbálně a fyzicky napadal své spolužáky, dopouštěl se drobných krádeží (věci spolužáků) a vydírání. Na výtky učitelů reagoval lhostejně či vulgaritou. Kázeňské tresty se mýjely účinkem. Se souhlasem rodičů byl předběžným opatřením urychleně umístěn do dětského diagnostického ústavu.

Kriminální anamnéza:

David byl v roce 2009 prošetřován za trestnou činnost vydírání, protože v budově školy nutil svého spolužáka, aby mu poskytl svůj mobilní telefon, jinak jej fyzicky napadne a zničí mu jiné věci. Rovněž mu byla dokazována trestná činnost drobných krádeží z obchodních domů na okrese Pardubice.

Charakteristika (na základě etopedické a psychologické diagnostiky DDÚ):

David je dle psychologického vyšetření navenek komunikativní a extrovertně laděný, s velkou potřebou kontaktu. Intelektové schopnosti jsou celkově průměrné, v oblasti verbálních schopností spadají až do pásma nadprůměru. Málo se orientuje v hranicích žádoucího a nežádoucího chování, je potřeba nastavovat mu „mantinely.“ Dobře působí pomoc s režimem dne, který dokáže po čase samostatně dodržovat. David má nízké sebevědomí, málo si věří, že by mohl být v něčem úspěšný a dosahovat dobrých výsledků. Je aktivní v mimoškolních činnostech, baví ho sport, který však dosud neprovozoval v žádném oddíle. U Davida jsou patrné poruchy chování na podkladě nedostatečného rozvoje citové stránky a výchovných závad ze strany rodičů, tak i následně školy. Na frustraci psychických potřeb, zejména potřeby přijetí, je schopen reagovat násilím.

Současný stav:

Nyní je Davidovi 16 let. Po propuštění z DDÚ a absolvování základní školy nastoupil do dalšího vzdělávání na tříletý učební obor stavebnictví. Přes týden žije mimo rodinu v jiném městě, kde má zajištěno ubytování internátního typu. Domu k rodičům dojíždí jednou za měsíc, sám má zájem zůstat na internátu a citově je fixován na svého vychovatele. Studijní výsledky má průměrné, věnuje se sportovním aktivitám realizovaným v rámci učebního oboru. Ve třídním kolektivu se dosud neprojevily žádné obtíže. Zatím se nedopustil žádné trestné činnosti a jeho sklony k násilí jsou aktuálně potlačeny, zejména z důvodu aktivního využití mimoškolních činností. Začíná si uvědomovat, jak chce do budoucna žít a chovat se a čeho chce dosáhnout. Sám pracuje na sebevýchově.

Shrnutí:

V této kauze řešila policie společně s kurátorem šikanu na základní škole v Pardubicích. Agresorem se stal chlapec, u kterého byla zanedbávána rodinná výchova a na jeho problémové chování se sklonem k fyzickému násilí nebylo dostatečně ze strany rodičů ani školy reagováno. Důležitost této kazuistiky spatřuji v tom, že podobné problémy se na školách vyskytují stále častěji a tyto instituce je musí řešit ve stále větší míře. I přes skutečnost, že učitelé a výchovní pracovníci na škole o charakteru chování Davida věděli, nedokázali podchytit jeho další závadové jednání, které přerostlo v dlouhodobou šikanu se způsobením újmy na zdraví spolužáka. Důvěra ze strany žáků k pedagogům na této škole není zřejmě zcela v pořádku a děti si nemohou být jisté zdárným vyřešením svých problémů.

Změnou prostředí, podchycením zájmové činnosti a navázání citového kontaktu s osobou vychovatele dochází postupně u Davida ke zlepšení chování ke svým vrstevníkům.

Kazuistika č. 4 „Mirek“, narozen 1995

Rodinná anamnéza:

Matka: Zdena, 34 let, bez pracovního poměru, vzdělání základní.

Otec: Mirek, 38 let, vyučen s maturitou v oboru instalatér, bez pracovního poměru.

Rodiče spolu žijí v bytě velikosti 2+1 na sídlišti. Oba jsou v současné době nezaměstnaní. Matka od roku 1999 pracovala po dobu jednoho roku jako uklízečka v obchodním domě, avšak pro majetkovou trestnou činnost na pracovišti byla z pracovního poměru propuštěna. Oba rodiče jsou silně závislí na alkoholu. Otec má zkušenosti s drogami. Je násilnické povahy, což dokládá jeho minulost, kdy byl řešen za rasově motivovanou trestnou činnost. K matce i synovi se chová,

zejména po abúzu alkoholu, agresivně (Mirek uvádí převládající verbální agresi, někdy i ze strany matky). Doma jsou časté konflikty a hádky.

Rodiče se nikdy psychiatricky neléčili, mají pozitivní kriminální minulost.

Osobní anamnéza:

Mirek se narodil v roce 1995 jako jediné dítě svých rodičů. Vyrůstal ve špatných sociálních podmínkách v rodině alkoholiků.

Docházel do základní školy v Pardubicích. Již na prvním stupni základní školy měl výchovné problémy i sníženou známku z chování - z důvodu záškoláctví a porušování školního řádu. V minulosti byl nucen opakovat jedenkrát ročník a celkově patřil k žákům s podprůměrným prospěchem. Do školy chodil zanedbaný, v době výuky často rušil svým chováním a své nedostatky z výuky kompenzoval chováním násilným. Na napomenutí pedagogů nereagoval. V kolektivu nebýval oblíben, projevoval se jako agresor. Volný čas trávil převážně ve společnosti starších vrstevníků v prostředí extrémistické skupiny vyznávající hnutí Skinheads. Jiné zájmy neměl, neví „co by ho bavilo.“ I přes svůj věk čtrnácti let se v extrémistické skupině prosazoval svou agresi a plněním všech požadavků vůdce této skupiny.

Kriminální anamnéza:

Policie České republiky Pardubice eviduje u Mirka trestné činy násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci a podporu hnutí směřující k potlačení práv a svobod člověka, dále pak ublížení na zdraví. Všech těchto skutků se dopustil v Pardubicích.

V místě bydliště romské rodiny nejdříve došlo mezi skupinou Skinheads, ve které byl Mirek mimořádně aktivní, a skupinou Romů k verbálnímu napadání a později k fyzickému útoku z rasového důvodu. Mirek jednomu z Romů způsobil zlomeninu pravé ruky po úderu dřevěnou holí. Ještě před tímto útokem byl policií vyšetřován pro opakovanou propagaci fašismu, kdy na omítky domů kreslil hákové kříže, a to i přes to, že jemu i jeho rodičům bylo při vyšetřování vysvětleno, že toto jednání znamená podporu hnutí, které potlačovalo práva a svobodu lidí, ve své činnosti pokračoval. Vzhledem k věku pachatele byl případ vždy odložen.

Současný stav:

Výsledkem šetření sociálně-právní ochrany dětí v Pardubicích bylo zjištěno, že výchova v rodině je mimořádně zanedbávaná. Celková péče o dítě je silně nekvalitní. Rodiče podporují rasovou nenávist svého dítěte k Romům a rovněž jej podporují v jeho násilném jednání vůči

slabším spolužákům. Orgán sociálně-právní ochrany dětí v Pardubicích po pohovoru s oběma rodiči a dítětem doporučil umístění do Střediska výchovné péče v Hradci Králové.

Shrnutí:

V kauze řešila policie společně s orgánem sociálně právní výchovy v Pardubicích trestnou činnost nezletilého Mirka a vzhledem k věku pachatele byl vždy případ odložen. Ze zprávy Střediska výchovné péče v Hradci Králové je zřejmé, že dítě trpí poruchou v chování, je impulsivní a má sklony k agresivitě. Je u něho patrna silná nenávist ke slabším vrstevníkům a Romům. Ani jeden z rodičů není schopen zajistit řádnou výchovu dítěte a neplní povinnosti vztahující se k dítěti. Okresní soud v Pardubicích proto nařídil ústavní výchovu, se kterou oba rodiče souhlasili.

Podstatu této kazuistiky spatřuji v nedůsledné výchově v rodině, negativním ovlivňování rodiči směrem k páchání trestné činnosti s rasovým podtextem. Příčinou trestné činnosti dítěte je i agresivní chování rodičů vůči němu. Velmi nebezpečné je, když dítě přijme vzor chování, který mu poskytne parta.

Kazuistika č. 4 „Šárka“, narozena 1996

Rodinná anamnéza:

Matka: Alena, 36 let, kosmetička

Otec: není znám

Svobodná matka Alena žije v bytě 2+1 na sídlišti a pracuje jako kosmetička. Jako vedlejší pracovní poměr uvádí práci kadeřnice. Dceru od jejího narození vychovává sama. Není nikdo, kdo by jí s její výchovou pomáhal. Rodiče Aleny již zemřeli, v současné době nemá žádnou známost. S dcerou žijí ve skromných poměrech. Matka hovoří o své pracovní vytíženosti. Šárka bývá často sama doma, do žádného zájmového kroužku nechodí.

Osobní anamnéza:

Šárka se narodila v roce 1996 jako jediné dítě. Otce nikdy nepoznala. Od začátku povinné školní docházky zůstávala doma často sama do pozdních hodin z důvodu pracovní vytíženosti své matky.

Ve dvanácti letech se výrazně zhoršil její prospěch ve škole, který byl do té doby hodnocen maximálně dvojkami. Teď má z některých předmětů čtyřky. Projevuje zjevný nezáměr o školní povinnosti, ale i, jak říká matka, o běžné domácí práce, které má na starosti. Během posledního roku se začala sama toulat po městě, její návraty domů jsou kolem 23.00 hodiny.

Nemá žádné zájmy, se svými kamarádkami ze školy se nestýká, „ve třídě jich moc nemá.“ Volný čas nenaplnuje ani sportem, ani jinou prospěšnou činností. Na otázku, co celý den dělala, odpovídá, že nic, že se nudí a nic ji nebaví.

Kriminální anamnéza:

Začátkem roku 2009 byla Šárka vyšetřována Policií České republiky pro drobné krádeže v obchodních domech v Pardubicích, které byly kvalifikovány jako přestupky, jelikož způsobená škoda nepřesáhla 5.000,- Kč. Byla rovněž vyšetřována z důvodu poškozování cizí věci, kdy poškodila opláštění haly. Odborný znalec vyčíslil škodu na částku nepřesahující 5.000,- Kč. Policejní orgán rozhodl v této věci tak, že vzhledem k výši škody se nejedná o čin jinak trestný, nejde ani o jiný trestný čin, ale o přestupek, který s ohledem na věk pachatele, jenž je nižší než 15 let, nelze projednat a věc nelze vyřídit jinak.

Nezletilá Šárka se v přítomnosti své matky a pracovnice sociálně právní výchovy dětí k uvedeným věcem přiznala. Jako důvod svých jednání uvádí, že ve svém volném čase nemá co dělat, nudí se a se svými vrstevníky, kteří například sportují, si vůbec nerozumí. Opláštění haly, které prořízla, nijak nepřipravovala - když šla okolo, na zemi viděla střep od láhve, který zvedla a spontánně zkusila, zda opláštění jde rozříznout. Na svou obranu sdělila, že jinak se chová „docela dobře“, za školu nechodí, i když ji to tam rovněž nebaví. Doma se sama necítí dobře. Matku má ráda, rozumí si s ní, vadí jí, že s ní má starosti, ale i to, že spolu netráví mnoho času.

Současný stav:

Se Šárkou byl proveden výchovně preventivní pohovor za přítomnosti orgánu sociálně - právní ochrany, matky a policisty z oddělení prevence, při kterém si uvědomila následky své negativní činnosti. Sama projevila zájem o keramický kroužek organizovaný základní školou, kam nyní dochází. Předán byl rovněž kontakt na nízkoprahové zařízení v Pardubicích. Matka přizpůsobila svůj pracovní čas dítěti tak, aby s ním mohla být k večeru doma.

Shrnutí:

V této kauze projednávala policie společně s orgánem sociálně-právní výchovy přestupkovou činnost dítěte, které se dopouštělo ve svém volném čase. Šárka měla absenci vhodných mimoškolních a dále nedostatečný dohled ze strany své matky.

V současné době se podařilo zachytit určitý zájem dítěte o mimoškolní činnost, náplň volného času a zlepšení rodinného zázemí dítěte, a tím snížit možné riziko účasti v negativních společenských jevech.

Kazuistika č. 6 „Monika“, narozena 1993

Rodinná anamnéza:

Matka: Soňa, 39 let, soukromá podnikatelka, vzdělání středoškolské s maturitou.

Otec: David, 45 let, soukromý podnikatel, vzdělání středoškolské s maturitou.

Monika pochází z rozvedeného manželství. Její biologický otec žije trvale mimo území České republiky a s rodinou nekomunikuje. Matka uzavřela nové manželství a její manžel se na výchově dívky nepodílel, vztahy charakterizuje spíše jako konfliktní. Z tohoto manželství se narodila dcera – nevlastní sestra Moniky.

Osobní anamnéza:

Monika se narodila v roce 1993 v manželství vlastních biologických rodičů, rok po jejím narození se rodiče rozvedli. Po odchodu otce žila nějaký čas se svou matkou, která se znovu provdala, ale s novým otcem si od počátku nerozuměla, nepřijala ho. Nevlastní otec situaci v rodině nezvládal, docházelo k fyzickému násilí a k hádkám. Matka připadala Monice ovlivněná partnerem, „ve všem ho poslechla“.

Na dětství nemá dívka dobré vzpomínky. Po narození nevlastní sestry velmi žárlila, měla pocit zbytečnosti, poutala pozornost rodičů, cítila se méněcenná a nemilovaná. Na prvním stupni chodila do tanečního kroužku, teď žádné zájmy „ani nemá“. Ve škole „jí to šlo“, neměla výraznější problémy. Od dvanácti let s partou na sídlišti kouřila, „trochu“ experimentovala s alkoholem, chodila tajně na diskotéky, rodičům lhala. Matka o těchto aktivitách neměla ponětí až do roku 2005.

Ve škole dosahovala Monika průměrných výsledků, i když s patrnými výkyvy. K rapidnímu zhoršení prospěchu došlo v druhé polovině 7. ročníku. V 8. ročníku jí byla udělena důtka ředitele školy za opakovaně nevhodné chování při vyučování. V deváté třídě jí byl udělen další kázeňský trest (druhý stupeň z chování) ohledně záškoláctví a vulgárního chování, které uplatňovala vůči spolužákům i učitelům.

Nastoupila na střední odborné učiliště v místě bydliště. Na učilišti jí to nebavilo, přestala do školy docházet a byla během prvního ročníku vyloučena. Často se nacházela pod vlivem alkoholu a experimentálně začala brát drogy – marihuanu ve dvanácti letech, pervitin ve čtrnácti letech. První zkušenost s pohlavním stykem měla ve čtrnácti letech, od té doby udržovala asi deset známostí. Její koníček byla zábava, televize a zejména počítače, konkrétně internet. Na internetu trávila hodně času „surfováním“ a „pobytem“ na chatu.

Kriminální anamnéza:

Problémy se objevily v roce 2005, kdy se Monika začala s nevhodnou společností (většinou se staršími známými) toulat po nocích, zejména navštěvovala zábavní podniky, diskotéky a herny. V roce 2009 začala mít velkou spotřebu finančních prostředků, živila se drobnými krádežemi (doma, ale i v supermarketech, které však nebyly ohlášeny), rovněž využila svých znalostí z práce na internetu a prostřednictvím podaného inzerátu na internetových stránkách si našla kontakt na poskytování erotických služeb za úplatu. V této činnosti pokračovala nejméně tři měsíce, za tento čas získala pět zákazníků, kterým erotické služby poskytla. Během této doby se blíže seznámila s jedním zákazníkem, jménem Luděk, narozen v roce 1965, který jí nabídl bytové prostory na práci erotického servisu s tím, že se Monika nemusí o přísun zákazníků starat. Sám začal pomocí internetu kontaktovat zákazníky a nabízel jim dívky, které pro erotické služby sehnal. Poté začal organizovat provozování prostituce v erotickém privátu a od Moniky i ostatních dívek vybíral peníze za tuto činnost.

V roce 2009 byly vůči Luděkovi zahájeny úkony v trestním řízení ve věci podezření ze spáchání trestného činu kuplířství, poté trestní stíhání obviněného Luděka pro trestný čin dle § 204 odstavec 1 trestního zákona.

Charakteristika dle psychologické diagnostiky:

Monika je dle psychologického vyšetření navenek sociálně zdatná, přizpůsobivá, komunikativní a poměrně otevřená dívka. Intelekt spadá do pásma průměru. Dívka je silně ovlivnitelná vnějším prostředím. Má dobrou sebekontrolu přiměřenou situaci. Vnímání je povrchnější, centrální zpracování podnětů se jeví jako plynulé, v běžném tempu. Myšlení je méně samostatné a méně zralé. Uvažování se dá charakterizovat jako těžkopádnější a zjednodušující, často vyhodnocuje a usuzuje subjektivně a účelově.

Morálka u Moniky není zcela autonomní a socializovaná, vyznačuje se nezralostí. Morální nezralost, neadekvátní socializace a nedostatek etického citění jsou důvodem k jisté lhostejnosti a laxnosti vůči konvencím a společenským pravidlům, které bez obtíží porušuje. Žije konzumním životem, čemuž odpovídá i její hodnotový systém, zájmy a životní filosofie.

Současný stav:

Kurátorka pro mládež se tímto případem zabývala na žádost matky. Snažila se urovnat a stanovit pravidla soužití v rodině, hlavně co se týkalo chování Moniky a zlepšení vztahu s nevlastním otcem, který byl nejvíce problémovým prvkem. Tento však od počátku neměl snahu cokoli řešit, k Monice neprojevoval citovou vazbu a naopak ji dříve i fyzicky trestal. Kurátorka

pro mládež se snažila situaci napravit pomocí pohovorů, poradenství nebo zprostředkováním rodinné terapie. Na její návrh několikrát navštívila Monika v doprovodu matky o. s. Laxus pro drogově závislé. Všechny prostředky navrhované ze strany orgánu sociálně právní ochrany dětí se však ukázaly marné, nastolit nekonfliktní rodinné prostředí se nakonec nepodařilo. Rovněž se nezabránilo, aby Monika pokračovala v prostituci a nezdržovala se mimo domov do nočních hodin. V současné době jí je osmnáct let, odešla od rodiny a živí se prostitucí. Před dosažením plnoletosti se charakterizovala jako příležitostná uživatelka drog. Má dokončenou základní školu, jiného vzdělání nedosáhla a nejeví žádný zájem o změnu svého životního stylu.

Shrnutí:

Závažnost tohoto případu spočívá v tom, že Monika se již jako nezletilá dopouštěla záškoláctví, konzumace drog a bylo u ní zaznamenáno pohlavní zneužití. To v úzké souvislosti koresponduje s nezájmem obou rodičů o její osobu, časté fyzické násilí a hrubé zanedbávání její výchovy.

6.4 Komparace zpracovaných kazuistik ve vztahu k sociálnímu prostředí

V uvedených kazuistikách lze vysledovat určité společné znaky, které se pokouším rozdělit do jednotlivých oblastí.

Výchova v rodinách klientů a rodičovský dohled

Ve všech rodinách sledovaných dětí se vyskytovaly větší či menší výchovné nedostatky. Ve dvou případech (Petr a Mirek) se dá uvažovat až o afunkčnosti rodinného prostředí.

Tři rodiny jsou úplné, klienti žili nebo žijí s vlastními rodiči (Mirek, Ondřej, David). V jednom případě byla rodina neúplná – Šárka žije pouze s matkou. Další dvě rodiny byly po rozvodu manželství, alespoň v určité době, doplněny novým partnerem matky (Monika, Petr).

S možným tvrzením, že kriminalita dětí se vyskytuje spíše v neúplných rodinách nebo rodinách doplněných, nekoresponduje případ Petra, který žil se svými vlastními rodiči v hrubě výchovně zanedbávajícím prostředí. Rodiny Ondry a Davida, ač úplné, byly z hlediska výchovy dysfunkční.

Co se týče rodičovského dohledu v případě Davida, Ondry, Šárky byl hrubě zanedbáván – děti bývaly, a to od poměrně útlého věku, často samy doma. Matka Moniky neměla ponětí, že její dcera nebývá večer doma a čím se zabývá ve volném čase. Matka Petra selhávala zejména

v dohledu nad plněním povinné školní docházky u svého syna. Rodiče Mirka věděli, jakým aktivitám se syn věnuje ve volném čase, zejména otec ho v nich podporoval.

Rodičovský dohled byl nedostatečný v pěti případech ze šesti sledovaných kauz.

Ekonomická aktivita rodin klientů

V rodině dvou klientů (Petr, Mírek) se v době šetření vyskytovala nezaměstnanost. Čtyři rodiny jsou ekonomicky aktivní. Rodiče Davida, Ondřeje a Moniky jsou soukromými podnikateli. Matka Šárky má dokonce dvě zaměstnání a její ekonomická situace je ztížena tím, že je samoživitelkou. U Davida a Ondřeje bylo naopak popisováno až nadstandardní zabezpečení po stránce finanční. V případech ekonomicky aktivních rodin je však, jak vyplývá z kazuistik, zřejmá časová zaneprázdněnost rodičů a nízký dohled nad dětmi, snížení zájmu o ně.

V kauze Davida a Ondřeje by se dalo hovořit až o možné citové subdeprivaci, která není navenek nápadná (mírnější varianta deprivace zkušenosti). Oba chlapci měli zabezpečeny materiální hodnoty, rodiče si jich však jinak příliš nevěšovali, jejich péči suplovali náhradní vychovatelé či je často nechávali samotné doma. Vztah rodičů k dětem by se zřejmě nedal charakterizovat jako citově vřelý.¹⁵⁰

Z předchozího vyplývá, že spáchání činu jinak trestného či přestupku se může vyskytnout i u dětí, jejichž rodiče nejsou ekonomicky činní i v rodinách finančně zajištěných. Ve výzkumném vzorku převažují děti, jejichž jsou zaměstnání.

Výskyt sociálně patologických jevů v rodinách klientů

Ve třech sledovaných rodinách se nevyskytují zásadní sociálně-patologické jevy (David, Ondřej, Šárka). Dovolím si předpokládat, že pokud by se ve větší míře vyskytovaly, byly by ve spisech zdokumentovány. Další tři rodinná prostředí byla ovlivněna výskytem sociálně-patologických jevů, které mohly zřejmě výrazněji spolupůsobit na rozvoji obtíží dětí.

V rodině Mirka se projevuje závislostní chování, a to výrazné nadužívání alkoholických nápojů u otce i matky, u otce se rovněž vyskytl abúzus jiných drog. Matka byla vyšetřována pro majetkovou trestnou činnost na pracovišti. Otec byl vyšetřován pro rasisticky motivovanou trestnou činnost. Rodinné prostředí se nedá označit jako harmonické – v rodině se vyskytuje verbální agresivita, konflikty a hádky. Vliv rodičů na dítě byl zřetelně negativní, podporoval kriminální chování.

¹⁵⁰ Srov.: VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Praha: Karolinum, 2005. s. 265 - 268

Moničin otčím využíval k řešení domácích konfliktů násilí, časté byly hádky, Moniku fyzicky trestal.

Nevlastní otec Petra využíval ve výchově rovněž nepřiměřených fyzických trestů.

Výchovné problémy ve škole

V pěti sledovaných kazuistických případech se objevovalo výraznější problémové chování v rámci školního prostředí, pouze v případě Šárky takové projevy sledovány nebyly. Pro přehlednost jsou problémové jevy, které lze považovat za rizikové, uvedeny v následující tabulce (č. 10):

Tabulka č. 10: Problémové jevy v chování klientů v rámci školního prostředí.

	Mirek	Monika	Petr	Ondra	David	Šárka
Záškoláctví	ano	ano	ano	skryté	ne	ne
Snížený stupeň chování	ano	ano	ano	ano	ano	ne
Konflikty se spolužáky	ano	ano	ne	ano	ano	ne
Konflikty s učiteli	ano	ano	ano	ano	ano	ne
Fyzické násilí	ano	ne	ne	ano	ano	ne

Možným signálem pro další rozvoj problémového chování může být záškoláctví, konflikty s učiteli (vulgarity, nerespektování požadavků autorit).

Další oblast představují konflikty se spolužáky, které nejsou ve spisech zdokumentovány pouze v případě Petra a Šárky. V případě Šárky však mohl právě nedostatek vrstevnických vztahů zapříčinit její problémové chování. V těchto dvou případech by bylo jistě zajímavé sledovat postavení dětí ve třídě, zda např. nestály na okraji třídy či proti nim nebyly vedeny verbální útoky typu posmívání atp.

U chlapců lze za velmi závažné považovat projevy fyzického násilí v prostředí školy, které jsou u Ondry a Davida zachyceny dokonce již v předškolním věku, u Mirka na prvním stupni základní školy.

Prospěch klientů ve škole

Mirek – jedenkrát opakoval ročník, patřil k žákům s podprůměrným prospěchem.

U Šárky se ve dvanácti letech se prospěch výrazně zhoršil.

Moničin prospěch se rapidně zhoršil v 8. ročníku základní školy.

Petr byl pro prospěchové nedostatky přeřazen na speciální školu, na níž opět neprosplval.

Ondřejův prospěch se zhoršil na druhém stupni základní školy, kdy byl hodnocen jako těžce podprůměrný.

Davidův prospěch byl na základní škole podprůměrný.

Většina klientů spadá do kategorie podprůměrných žáků, což může souviset i s možným subjektivně složitým prožíváním neúspěchu. Ve třech případech se prospěch zhoršil v určitém období průběhu školní docházky, což lze považovat za rizikový faktor.

Volnočasové aktivity klientů

Všechny sledované děti neměly vyhraněné zájmy, v mimoškolní době se nevěnovaly žádným zájmovým aktivitám. Pokud chodily do kroužku či sportovního oddílu, opustily tyto činnosti během 1. stupně základní školy.

Klienti a experimentace s návykovými látkami

Petr – snížený stupeň chování za kouření v areálu školy.

Ondřej – zkušenost s marihuanou.

David – nezdokumentováno.

Mirek – nezdokumentováno, možné dispozice k závislostnímu chování, zejména k alkoholismu.

Šárka – nezdokumentováno.

Monika – uživatelka marihuany, pervitinu, častý abúzus alkoholu.

Klienti a party

Ve třech sledovaných případech bylo kriminální chování klientů přímo ovlivněno jinými osobami ze širšího sociálního prostředí. Z toho ve dvou prezentovaných případech byl stěžejní vliv jednoho člověka (v případě Petra se jednalo o spolupachatelství, Moniku ovlivňoval Luděk). V jednom případě byla trestná činnost spáchána pod vlivem party (Mirek).

Trestnou činnost Petra ovlivňoval a v zásadě řídil dospělý Tomáš, kterého považoval za kamaráda. Mohl mu suplovat nedostatky z rodinné výchovy a stal se pravděpodobně jeho vzorem a jediným člověkem, který se o něho „zajímal“.

Monika, ač se u ní rozvinulo vážné poruchové chování, byla zpočátku do jisté míry spíše obětí trestného činu, v němž výraznou roli zastával trestně stíhaný Luděk. Z kazuistiky Moniky vyplynul i fakt, že byla od 12 let členkou party se sociálně-patologickým chováním.

Pro Mirka se stala východiskem z konfliktního prostředí parta s extremistickou ideologií, prostřednictvím níž se mohl cítit uznávaný, a dokonce mohla stoupat jeho „cena“ v očích vlastního otce.

6.5 Analýza předpokladů

Předpoklad č. 1: Mezi kriminalitou dětí a ekonomickou neaktivitou rodičů je pozitivní vztah.

Předpoklad nebyl potvrzen.

Pouze ve dvou sledovaných případech byli rodiče dětí nezaměstnaní. Je zřejmé, že kriminalita u dětí se může vyskytovat i v rodinách po stránce ekonomické zajištěných.

Předpoklad č. 2: V rodině sledovaných klientů je zvýšen výskyt sociálně-patologických jevů.

Předpoklad byl potvrzen částečně.

Je zřejmé, že riziko kriminality se může vyskytovat u dětí pocházejících z rodin nezatížených sociálně-patologickými jevy, ale i u dětí, jejichž rodiče jsou sami nositeli sociálně-patologického chování.

Předpoklad č. 3: Mezi nízkým rodičovským dohledem a vznikem kriminálního chování dětí je pozitivní vazba.

Předpoklad se potvrdil.

Na základě kazuistických studií byl nízký rodičovský dohled pro rozvoj kriminálního chování významným rizikovým faktorem v pěti případech.

Předpoklad č. 4: Ve školním prostředí byl u sledovaných dětí zvýšen výskyt výchovných problémů.

Předpoklad se potvrdil.

V téměř všech případech klientů Policie ČR, které byly rozebrány prostřednictvím kazuistického šetření, se projevovaly výchovné problémy ve škole. Ukazatelem možného rozvoje kriminálního chování by se mohly stát snížené známky z chování, frekventovaně se projevíly konflikty s učiteli, dále pak záškoláctví, konflikty se spolužáky. U chlapců byly zdokumentovány tendence k fyzickému násilí s počátečními projevy v předškolním či mladším školním věku.

Předpoklad č. 5: Kriminalita dětí úzce souvisí s jejich neprospěchem ve škole.

Předpoklad byl potvrzen.

Většina klientů byla spíše žáky s podprůměrnými školními výsledky. U tří dětí se prospěch rapidně zhoršil v určitém období průběhu školní docházky, což lze vzhledem k rozvoji následného problémového chování považovat za rizikový faktor.

Předpoklad č. 6: Sledované děti nevyužívaly organizovaných volnočasových aktivit.

Předpoklad se potvrdil.

Všichni klienti ze sledovaného výzkumného vzorku nevyužívali žádné možnosti organizovaných mimoškolních aktivit, neměli žádné zájmy.

Předpoklad č. 7: Kriminální chování sledovaných dětí koresponduje s experimentálním užíváním návykových látek.

Předpoklad byl potvrzen částečně.

Polovina klientů měla zkušenost s návykovými látkami, u poloviny nebyla tato kategorie zdokumentována.

Předpoklad č. 8: Na kriminální chování dětí měl stěžejní vliv další člověk (parta).

Předpoklad se potvrdil částečně.

Ve třech případech bylo kriminální chování dětí prokazatelně ovlivněno jinou osobou, z toho v jednom případě partou. Ve třech případech nikdo takový v problémovém chování dětí nefiguroval.

Poznámka k předpokladům: Potvrzené či vyvrácené předpoklady nelze v rámci kvalitativního výzkumu zobecnit na širší populaci, lze je však považovat za jedno z vodítek směřujících k odhalení některých příčin problémového chování dětí.

6.6 Závěr výzkumu a návrhy z hlediska prevence

Na základě kvalitativního výzkumu, který vycházel z komparace případových studií, bylo poukázáno na některé významné sociální činitele související se vznikem a rozvojem kriminálního chování dětí. Dají se situovat především do oblasti výchovy v rodině, dále pak do projevů v rámci školního prostředí a oblasti zájmové.

Rodina je tradičním sociálním činitelem, který ovlivňuje chování dítěte, jeho hodnotový žebříček, a to jak pozitivním, tak negativním směrem. Nedostatky v rodičovské výchově mohou být pak spouštěcím mechanismem pro rozvoj problémového až kriminálního chování. V rámci komparace kazuistik byla jedním ze závažných deficitů v rodičovské výchově shledána absence či nedostatečnost dohledu rodičů nad dítětem.

Sledované děti neměly většinou žádnou náplň volného času, často trávily tento čas samy doma bez rodičů. Některé posléze inklinovaly k bezcílnému potulování městem. Jiné čas vyplňovaly v rámci party, jejíž náplní nebylo společensky neproblémové chování, či přimknutím se k jiným osobám ze širšího sociálního prostředí, které následně ovlivňovaly jejich chování směrem k nežádoucím aktivitám. Rodiče častěji netušili, jakým způsobem a s kterými osobami jejich děti svůj volný čas tráví, či projevovali vůči těmto faktům nezájem, nezasahovali do nich. Děti nebyly svými rodiči podporovány k organizovaným zájmovým aktivitám, k realizaci nějakých koníčků, strukturování volného času.

Ve škole byly u většiny dětí vyzorovatelné rizikové sociálně-patologické jevy jako záškoláctví, konflikty s učiteli a konflikty s vrstevníky, u chlapců se pak projevovale fyzická agresivita, která se nemanifestovala jako výjimečná. Všechny tyto projevy měly spíše

vzestupnou tendenci, než, že bych jich v závislosti na udělených kázeňských trestech ubývalo. Lze hovořit o tom, že výše uvedené projevy, především pokud jsou dlouhodobějšího, opakovaného charakteru a jsou vyjádřeny v kombinacích, mohou být možným indikátorem predelikventního chování.

Většina ze sledovaných dětí byla žáky spíše s podprůměrným prospěchem či se jejich školní výsledky zhoršily v určitém období školní docházky, což často souviselo právě s jejich asociální (antisociální) činností mimo školu. Náhlé zhoršení prospěchu, zejména ve více vyučovacích předmětech, nemusí znamenat pouze nezvládnutí konkrétní učební látky, ale může poukazovat na i to, že se „něco děje“. Dlouhodobě neúspěšné, neprospívající žáky lze potom považovat za určitou rizikovější skupinu vzhledem k možnosti vzniku závadového chování.

Pouze částečně se potvrdila zkušenost dětí s návykovými látkami, ale tato oblast se v prevenci nedá jakkoli podceňovat. Jako částečně platný se ukázal rovněž předpoklad páchání trestné činnosti v partě či pod přímým vlivem jiného člověka ze širšího sociálního prostředí. Oba tyto předpoklady úzce souvisejí s náplní volného času, rodičovského dohledu a zájmu zákonných zástupců o děti.

Dalším, pouze částečně potvrzeným, předpokladem se stal výskyt sociálně-patologických jevů v rodině, který může představovat zdroj pro negativní nápodobu. Neznamená to ovšem, že kriminální chování se nemůže objevit i u dětí, které neznají model sociálně-patologického chování od svých rodičů.

Nepotvrdilo se, že by problémové chování dětí přímo souviselo s ekonomickou neaktivitou rodičů.

Návrhy z hlediska prevence.

Po sumarizaci poznatků se otevírá prostor k otázce „Jak a kde realizovat prevenci?“ Nejen v rámci mikroregionální problematiky můžeme hovořit o třech základních sociálních prostředích, ovlivňující následnou možnost rozvoje problémového chování:

- Rodina
- Škola
- Volný čas

Sociální prevence v Pardubicích je, jak bylo představeno v kapitole 6, zajišťována státními i nestátními subjekty poskytujícími kvalitní služby. Otázkou zůstává, nakolik jsou jejich služby vzájemně provázány, propojeny, ač nelze zpochybňovat výrazný zájem Magistrátu města

Pardubice i na podpoře této systémové spolupráce. Lze uvažovat i nad tím, jakým způsobem a ve kterém časovém období se dostanou ke koncovým uživatelům.

Pokud vycházíme ze dvou základních prostředí ovlivňujících socializaci dětí – tedy rodiny a školy, nezbyvá než se pozastavit nad možnostmi jejich vzájemné spolupráce, kterou považují za velmi důležitou. Kde jinde se rodiče mohou dozvědět o možných rizicích, o důležitosti některých faktorů v rodičovské výchově či pozitivním vlivu strukturování volného času dětí? Rodičem se člověk nerodí, ale stává. Nechci stavět školu do role spasitele, ale spíše uvažuji nad tím, že, pokud dítě selhává – výukově, kázeňsky, měla by škola být pro takové dítě, a zejména rodiče, pomocí či jim alespoň zprostředkovat kontakty na odborníky, kteří by se podíleli na prevenci dalšího rozvoje problémů dítěte. Cílená prevence znamená nepřehlížet rizika, což se stalo např. v případě Davida (kazuistika č. 3), nepřeceňovat je ani nepodceňovat, nestavět rodiče do pozice „ti od toho grázla“, ale dát jim radu a nastínit možnost řešení. Předpokládá to určitou angažovanost pedagogů i jejich vzdělání v oblasti prevence, zřejmě i uvědomění si, že škola nemá pouze funkci vzdělávací, ale i výchovnou a socializační. Pro pomoc rodičům i dětem mohou být využity právě nestátní neziskové organizace, služby sociálních kurátorů, středisek výchovné péče a pedagogicko-psychologických poraden. Za výrazně efektivní považují vstup kvalitních organizací angažujících se v prevenci do škol i vlastní působení pedagogů v tomto směru. Jakým způsobem však získat prostor pro prevenci ve škole? Jistě je zanesena do vzdělávacích obsahů některých předmětů, avšak domnívám se ideální by bylo vyčlenění času na kontinuální dlouhodobé programy prevence tak, aby nebyly na úkor výuky.

Další, bezesporu nezbytnou, cestou prevence je součinnost odboru sociální péče pro děti a mládež se školami a školskými poradenskými zařízeními, v sekundární prevenci pak působení na rodinu dítěte.

Prevence by měla být mířena nejen na děti, ale i na jejich rodiče. V sekundární prevenci je tato možnost využívána, ale chybí v prevenci primární. Škola i další organizace by mohly nabízet právě programy pro rodiče (realizované např. přizvanými odborníky), které by podpořily jejich rodičovské kompetence i vzhledem k preventivnímu působení. Avšak, je zřejmé, že někteří rodiče o toto nemusejí a nebudou mít zájem, stejně tak jako o jakoukoli spolupráci se školou.

Využívání volného času se stává dalším tématem souvisejícím s prevencí, s následným rozvojem či zábranou vzhledem ke kriminálnímu chování. Ne u každého dítěte se však podaří podchytit nějaký dlouhodobý zájem. V tomto směru považují za velmi významný vznik

nízkoprahových center a jejich činnost. Domnívám se však, že kapacita nízkoprahových zařízení v Pardubicích není zcela dostačující a zvýšení jejich počtu by mohlo vést k dalšímu podchycení „rizikových“ dětí. Za efektivní lze považovat propagaci takovýchto zařízení v rámci škol, spolupráci s nimi, ale i jejich kooperaci s dalšími zařízení prevence a předávání kontaktů na ně.

Domnívám se, že základní vzdělávání v prevenci by mělo probíhat i u vedoucích zájmových oddílů.

Při zpracovávání kazuistik, kdy poznatky směřovaly k rozkrytí sociálních příčin kriminálního chování dětí, jsem si uvědomoval, které oblasti by měly být při šetření sociálních kurátorů zachyceny. Jedná se o:

- **osobní anamnézu**, která by měla zahrnovat vývoj dítěte od raného věku, včetně důležitých událostí, mezníků v jeho životě;
- **scholaritu**, kdy se nejedná pouze o navštěvované školy, ale je nutné zaznamenat silné a slabé stránky dítěte v oblasti výukové, obtíže i klady vzhledem k chování ve školním prostředí (k učitelům, vrstevníkům), adaptaci na režim školy a začlenění do skupiny vrstevníků. Důležité se jeví i formace o spolupráci rodiny se školou. Tato část by měla zahrnovat i výsledky odborných vyšetření a intervencí ve školních poradenských zařízeních, u psychologů, psychiatrů, pokud je dítě využilo;
- **rodinnou anamnézu**, která by měla zjišťovat nejen údaje o rodičích, ale i vzájemné vztahy mezi nimi a vztahy k dětem, dále pak způsoby výchovy a zájem o děti, včetně sociálního postavení rodiny. Nezbytné jsou i údaje sourozencích, ale i např. vztahy k širší rodině, např. prarodičům. Nutné je zmapovat hodnotový žebříček rodiny, případný výskyt kriminality, vztah k sociálně-patologickým jevům, např. závislostnímu chování, respektive přítomnost duševního onemocnění v rámci rodiny. Vzhledem k problémovému chování dětí by bylo dobré vědět, jak se k tomuto rodiče staví, zda a jak jsou ochotni podílet se na řešení tohoto jevu. Šetření by se mělo zaměřit i na pozitivní vlivy v rodině, pokud existují, a i o ně potom opírat principy preventivní práce;
- **trávení volného času**. Tato oblast by se měla orientovat na zájmy, koníčky dotyčného, způsoby využití volného času i to, kde a s kým nejčastěji tráví (trávil) volný čas. Jedná se tedy o zmapování vlivu širšího sociálního okolí. Rovněž odhalení zkušenosti dětí s psychoaktivními látkami, případně rozvíjející se závislosti, je velmi podstatné;

- **kriminální anamnéza** - záznamy z policejních výslechů, charakter trestného činu, přítomnost spolupachatelů, vztah dotyčného ke spáchání trestného činu – např. uvědomění si následků nežádoucího jednání atp.;
- **určitou prognózu a návrhy či způsoby sekundární, respektive terciální prevence a resocializace.** Zmapování organizací podílejících se na prevenci a jejich možné zapojení do případu.

Údaje by měly být zjišťovány v celém kontextu sociálního prostředí pomocí studia dostupných materiálů týkajících se dosavadního života nezletilého a na základě rozhovorů s ním, jeho rodiči, učiteli, případně odborníky participujícími na případu.

Získané a zpracované informace z uvedených oblastí mohou dle mého názoru dobře prezentovat možné příčiny rizikového či kriminálního chování dítěte. Bez odhalení příčiny nebo příčin rizikového a kriminálního chování nemůže být, podle mého názoru, dobře koncipována další péče o nezletilého, která by směřovala k následnému pozitivnímu vývoji a neutralizaci jeho dosavadního závadového chování. V tomto směru však nelze opomíjet ani vnitřní dispoziční faktory, osobnostní vlastnosti atd.

Ač jsem se v práci na základě případových studií pokusil některé nejčastější sociální příčiny kategorizovat, v praxi nelze odhlédnout od individuality každého jedince, individuality jeho sociálního prostředí, které ho ovlivňovalo, a tím i individuálně rozdílných kriminogenních aspektů.

ZÁVĚR

Práce se zaměřila na nejzávažnější sociálně-patologický jev ve společnosti – kriminalitu, a to ve specifické skupině dětí a mládeže, která je z hlediska vzniku a rozvoje kriminálního chování považována za výrazně ohroženou část populace. Cílem práce bylo poukázat na možné sociální příčiny tohoto jevu.

Teoretická část prezentuje kriminalitu jako společensky determinovaný jev, jsou zde shrnuty poznatky z odborné literatury a dosavadních výzkumů zaměřené na možné kriminogenní faktory jako je působení rodinné výchovy, školy, vrstevnických skupin a subkultur mládeže, ale i vliv médií a kontext příčin u diskutované kriminality v rámci etnika. Dalším tématem se staly zvláštnosti trestné činnosti nezletilých, struktura sankcí. Rozebrány jsou preventivní strategie, které se v současnosti stávají významným prvkem, rovnocenným tradičním represím, a to zejména v práci s dětmi a mládeží. Kriminalita nezletilých ve statistikách, nejčastější charakter trestných činů a možnosti prevence jsou rovněž analyzovány z hlediska mikroregionu - města Pardubice, jenž je pro tuto práci stěžejním prostředím.

Praktická část se zabývala kvalitativním výzkumem – komparací případových studií nezletilých klientů Policie České republiky. Byly analyzovány nejčastější příčiny vzniku asociálního a antisociálního chování u těchto dětí v kontextu rodinného, školního prostředí a způsobů trávení volného času. Závěr výzkumu je nejen shrnutím společných rysů objevujících se v kazuistikách, ale snaží se o koncipování možných návrhů pro působení v rámci primární a sekundární prevence, kterou považuji za nejúčinnější při součinnosti všech zainteresovaných organizací, státních i nestátních.

Zpracování diplomové práce mi přineslo široké spektrum poznatků důležitých pro oblast prevence kriminality u dětí a mládeže, která otevírá šance pro změny. Najít všeobecně účinný lék proti kriminalitě nelze, lze však hledat cesty pomoci, kdy často její podstatu vystihuje následující, v předchozím textu již citovaná, věta:

„To, co mladí lidé na šikmé ploše nejvíce postrádají je hodnotný vztah s někým, kdo na ně čeká, kdo je umí navést k zamyšlení nad vlastním životem, kdo jim poté je schopen – aniž mentoruje – poradit - a komu je právě proto možno se svěřit a důvěřovat“¹⁵¹

¹⁵¹ SCHEINOST, Miroslav, et al. *Kriminalita očima kriminologů* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010 [cit. 2010-12-02]. Úloha prevence v kontrole kriminality zejména ve vztahu k mládeži, s. 82 Dostupné z WWW: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/371.pdf>>.

Použitá literatura a zdroje

BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Vydání první. Praha: ISV nakladatelství, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava, et al. *Sociální ochrana: Terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0.

DRTILOVÁ, Jana; KOUKOLÍK, František. *Odlišné dítě*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1994. 136 s. ISBN 80-7021-097-4.

HANDLOVÁ NĚMEČKOVÁ, Šárka, et al. *Pardubice – oficiální internetové stránky statutárního města Pardubice: Program prevence kriminality* [online]. 2010 [cit. 2011-02-03]. Městský program prevence kriminality 2010. Dostupné z WWW: <<http://www.pardubice.eu/urad/radnice/magistrat/odbory-magistratu/oks/ppk/ppk2010.pdf>>.

HAJNÝ, Martin. *O rodičích, dětech a drogách*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2001. 133 s. ISBN 80-247-0135-9.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2007. 280 s. ISBN 978-80-247-1168-3.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování : Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. 255 s. ISBN 80-7178-513-X.

MATĚJČEK, Zdeněk; DYTRYCH, Zdeněk. *Krizové situace v rodině očima dítěte: dětská závist, žárlivost, nevěra a rozvod, nový partner v rodině, nevlastní sourozenci, vzpomínky z dětství*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. 128 s. ISBN 80-247-0332-7.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 223 s. ISBN 80-04-25236-2.

MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: Možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2003. 340 s. ISBN 80-7178-771-X.

MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD s.r.o., 2008. 194 s. ISBN 978-80-7392-069-2.

NEŠPOR, Karel. Problémy působené alkoholem, jinými návykovými látkami a hazardní hrou v dětství a dospívání. In ŘÍČAN, Pavel; KREJČÍROVÁ, Dana, et al. *Dětská klinická psychologie*. 3.dopl. a přeprac.vyd. Praha: Grada Publishing, 1997. s. 456. ISBN 80-7169-512-2.

NOVOTNÝ, Oto; ZAPLETAL, Josef, et al. *Kriminologie*. 2. přeprac.vydání. Praha: ASPI Publishing, 2004. 451 s. ISBN 80-7357-026-2.

PROCHÁZKOVÁ, Marie. Uvedení do etopedie. In PIPEKOVÁ, Jarmila, et al. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 1998. s. 234. ISBN 80-85931-65-6

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem pocit bezpečí ve škole*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.

ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998. 143 s. ISBN 80-7178-250-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 430 s. ISBN 80-246-1074-4.

VOJTOVÁ, Věra. *Úvod do etopedie: Texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2008. 127 s. ISBN 978-80-7315-166-9.

ZAPLETAL, Josef, et al. *Prevence kriminality*. vyd. 1. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000. 102 s. ISBN 80-7251-047-9.

ZOUBKOVÁ, Ivana; MOULISOVÁ, Marcela. *Kriminologie a prevence kriminality*. Praha: Armex Publishing, 2004. 143 s. ISBN 80-867965-05-5.

Člověk v tísní, společnost při České televizi, o. p. s., program Varianty. *Interkulturní vzdělávání I: Příručka nejen pro středoškolské pedagogy* [online]. Praha: 2002 [cit. 2010-12-28]. Romové. S. 124 – 125. Dostupné z WWW: <<http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/b02romove/02.pdf>>.

Člověk v tísní, společnost při České televizi, o. p. s., program Varianty. *Interkulturní vzdělávání I: Příručka nejen pro středoškolské pedagogy* [online]. Praha: 2002 [cit. 2010-12-28]. Kapitoly z dějin Romů. S. 63- 65 Dostupné z WWW: <<http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/d01kapitoly/16.pdf>>.

Bílý kruh bezpečí: Pomoc obětem trestných činů v ČR [online]. C21.4.2007 [cit. 2011-02-08]. Dostupné z WWW: <http://www.bkb.cz/redaction.php?action=showRedaction&id_categoryNode=234>.

BITTNER, Petr. *Pardubický kraj: Krajský program prevence kriminality na léta 2009 – 2011* [online]. 9.11.2010 [cit. 2011-02-07]. Metodika Sanace rodiny. Dostupné z WWW: <<http://www.pardubickykraj.cz/document.asp?thema=3956>>.

Darjav: Vítejte na stránkách občanského sdružení Darjav [online]. 05.07.2008 [cit. 2011-02-12]. Dostupné z WWW: <<http://darjav.webgarden.cz/>>.

Dětský diagnostický ústav [online]. C2010 [cit. 2011-02-07]. Pyramida v Rybitví. Dostupné z WWW: <<http://www.ddu-hk.cz/strediska/pyramida-v-rybitvi>>.

Fond ohrožených dětí [online]. 2009 [cit. 2011-02-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.fod.cz/>>.

HANDLOVÁ NĚMEČKOVÁ, Šárka, et al. *Pardubice – oficiální internetové stránky statutárního města Pardubice: Program prevence kriminality* [online]. 2010 [cit. 2011-02-03]. Městský program prevence kriminality 2010. Dostupné z WWW: <<http://www.pardubice.eu/urad/radnice/magistrat/odbory-magistratu/oks/ppk/ppk2010.pdf>>.

Laxus: Sociální a zdravotní služby pro uživatele drog [online]. C2006 [cit. 2011-02-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.laxus.cz/index.php?page=>>>.

Městská policie Pardubice: Prevence [online]. 2011 [cit. 2011-02-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.mppardubice.cz/prevence.html>>.

Multikultura [online]. C2010, Naposledy upraveno 25.11.2010 [cit. 2010-12-28]. Rasismus, xenofobie a multikulturní tolerance. Dostupné z WWW: http://www.multikulturazlin.cz/o.php?o=rasismus_a_xenofobie>.

Most pro lidská práva [online]. 2011 [cit. 2011-02-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.mostlp.org/index.cfm/o-sdruzeni/poslani-a-cile/>>.

ŠVERĚPA, Milan. *Hooligans a sociální prevence*. Sociální revue: Sociální práce a společenské otázky [online]. 2002, č. 6, [cit. 2010-12-27]. Dostupný z WWW: <<http://socialnirevue.cz/sverepa/doc/hooligans-a-socialni-prevence-sverepa.pdf>>. ISSN 1801-6790.

ŠVINGALOVÁ, Dana. *Multikulturalita.cz* [online]. C2007 [cit. 2010-12-28]. Majoritní (většinové) a minoritní (menšinové) skupiny. Dostupné z WWW: <<http://www.multikultura.cz/multikulturni-vychova/vychozi-pojmy/majoritni-a-minoritni-skupiny/>>.

Občanská poradna Pardubice [online]. C2010, poslední aktualizace 19.07.2010 [cit. 2011-02-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.obcanskaporadna.unas.cz/>>.

Občanské sdružení Almathea [online]. 2008 [cit. 2011-02-07]. Dostupné z WWW: <http://amalthea.pardubice.cz/tiskove_zpravy.htm>.

Pardubice – oficiální internetové stránky statutárního města Pardubice [online]. 2010 [cit. 2011-02-12]. Obecné informace. Dostupné z WWW: <<http://www.pardubice.eu/urad/radnice/magistrat/odbory-magistratu/oks/ppk/obecne-informace.html>>.

Pardubice – oficiální internetové stránky statutárního města Pardubice: Program prevence kriminality [online]. 2010 [cit. 2011-02-12]. Koncepce prevence kriminality statutárního města Pardubice na léta 2009 – 2011. Dostupné z WWW: <<http://www.pardubice.eu/urad/radnice/magistrat/odbory-magistratu/oks/ppk/koncepce-prevence-.pdf>>.

SCHEINOST, Miroslav, et al. *Kriminalita očima kriminologů* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010 [cit. 2010-12-02]. Úloha prevence v kontrole kriminality zejména ve vztahu k mládeži. Dostupné z WWW: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/371.pdf>>. ISBN 978-80-7338-096-0.

SKP centrum o. p. s: Poskytovatel sociálních a zdravotních služeb [online]. C2011 [cit. 2011-02-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.skp-centrum.cz/o-nas/>>.

SVP Pyramida [online]. C2010 [cit. 2011-02-07]. Dostupné z WWW: <http://www.volny.cz/svp_pyramida/index.htm>.

VEČERKA, Kazimír, et al. *Sociálně patologické jevy u dětí: Závěrečná zpráva z výzkumu* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000 [cit. 2010-12-30]. Dostupné z WWW: <http://www.ok.cz/iksp/docs/252.pdf>>. ISBN 80-86008-74-6.

Další zdroje:

OSPOD Pardubice: Statistiky (interní): počty řešených klientů z let 2007- 2009

Interní materiály Magistrátu města Pardubice – úseku sociální prevence a služeb: Výsledky dotazníkového šetření na všech základních školách v Pardubicích (šk. rok 2009/2010, 2010/2011): vstup externích subjektů v oblasti sekundární prevence

Policie České republiky - PČR OÚ Pardubice: Statistiky (interní) Pardubice I – IV z let 2007-2010

Seznam tabulek, grafů a obrázků

Graf a tabulka č. 1: Přehled kriminality nezletilých v Pardubicích v roce 2007

Graf a tabulka č. 2: Přehled kriminality nezletilých v Pardubicích v roce 2008

Graf a tabulka č. 3: Přehled kriminality nezletilých v Pardubicích v roce 2009

Graf a tabulka č. 4: Přehled kriminality nezletilých v Pardubicích v roce 2010

Graf a tabulka č. 5: Přehled celkové kriminality nezletilých v letech 2007–2010

Graf a tabulka č. 6: Trestné činy nezletilých řešené OSPOD Pardubice v letech 2007–2009

Graf a tabulka č. 7: Přestupky nezletilých řešené OSPOD Pardubice v letech 2007–2009

Graf a tabulka č. 8: Výchovné problémy nezletilých řešené OSPOD Pardubice v letech 2007–2009

Graf č. 9: Výsledky dotazníkového šetření na všech základních školách v Pardubicích (šk. rok 2009/2010, 2010/2011): vstup externích subjektů v oblasti sekundární prevence

Tabulka č. 10: Problémové jevy v chování klientů v rámci školního prostředí

Obr. č. 1: Činnost sociální prevence Odboru komunitních služeb Města Pardubice

Seznam příloh

Příloha č. 1: Pobytové programy pro ohrožené děti pořádané Odborem komunitních služeb Magistrátu Pardubice

Příloha č. 2: Sociální prevence na školách organizovaná Magistrátem města Pardubice – odborem komunitních služeb

Příloha č. 3 : Programy prevence Městské policie Pardubice

Přílohy

Příloha č. 1

Pobytové programy pro ohrožené děti pořádané Odborem komunitních služeb Magistrátu Pardubice

- **Letní dětský tábor:** 1x ročně 10 dní v době letních prázdnin, sociálně výchovný ozdravný pobyt
- **Zimní víkendový pobyt:** 1x ročně v prosinci, sociálně výchovný ozdravný pobyt
- **Sociálně edukační víkendový pobyt:** 1 x ročně pobyt i s rodiči, posílení jejich výchovných kompetencí, zpětná vazba rodičům

Sociální prevence na školách
organizovaná Magistrátem města Pardubice – odborem komunitních služeb

Témata:

- **Práce s třídním kolektivem**
 - Prevence, zavedení třídnických hodin
 - Stabilizace narušených vztahů ve třídě
- **Šikana, kyberšikana**
- **Zadlužování, exekuce**
- **Posilování praktických dovedností učitele ve vedení problémových tříd a žáků s patologickými projevy**

Statistika projektů školního roku 2009/2010:

- Třídní kolektiv jsme my: 20 tříd (510 dětí ZŠ + 20 pedagogů, 320 hodin)
- K nám šikana nepatří: 10 tříd (230 dětí ZŠ, 30 hodin) + 30 pedagogů
- Než zazvoní exekutor: 24 tříd (480 dětí SOU, SŠ, 96 hodin)
- Posílení praktických dovedností učitele ve vedení problémových tříd a problémových žáků: 17 pedagogů (38 hodin)

Příloha č. 3

Programy prevence Městské policie Pardubice

(převzato z <http://www.mppardubice.cz/prevence/besedy.html>)

Přednášky a besedy

Témata pro mateřské školy:

- bezpečné chování doma a na ulici, kontakt s cizí osobou, nález injekční stříkačky
 - dopravní výchova (chodec a malý cyklista) a bezpečné chování
- Délka besedy pro mateřské školy je 45 minut.

Témata pro 1. stupeň základních škol:

1. a 2. třídy - Co nevíte o městské policii

Cílem setkání je navázat kontakt s dětmi i pedagogy. Beseda obsahuje informace o systému ve městě (čísla tísňového volání). Seznamuje žáky s problematikou jejich osobní bezpečnosti ve vztahu k neznámým osobám a předmětům, zvířatům a jiným nebezpečím, která dětem hrozí.

3. třídy - Co by měly děti vědět

Beseda je zaměřena na problematiku pořádku ve městě, přestupky proti občanskému soužití a majetku, přestupky porušující obecně závazné vyhlášky města (povinnosti držitelů psů, ničení zeleně, pálení ohňů, skládky apod.).

1. - 5. třídy - Dopravní výchova (teorie)

Cílem besedy je upozornit děti na dopravní situace ve městě, informovat o nebezpečných místech a posílit znalosti o dodržování pravidel silničního provozu. Pro žáky 1. - 3. tříd je výuka zaměřena na chodce, pro žáky 4. a 5. tříd na cyklisty.

Délka besedy pro 1., 2., 3. a 5. třídy je jedna vyučovací hodina a probíhá ve škole.

Délka besedy pro 4. třídy je 5 vyučovacích hodin a probíhá na učebně dětského dopravního hřiště. 4. a 5. třídy - Dopravní výchova na dětském dopravním hřišti (praxe).

Témata pro 2. stupeň základních škol:

6. třídy - Právo, morálka a odpovědnost

Cílem je pochopit podstatu pravidel ve společnosti, porozumět rozdílům mezi právem a

morálkou, následky porušování pravidel ve společnosti - tresty, sankce, zákazy, opovržení společnost atd.

7. třídy - Základní lidská práva a svobody

Cílem je pochopit základní podstatu lidských práv a svobod, vztah mezi právy a povinnostmi, svobodou a odpovědností. Seznámení s Všeobecnou deklarací lidských práv, s Ústavou České republiky, Listinou základních práv a svobod aj.

8. třídy - Trestní zákon a zákon o odpovědnosti mládeže

Cílem je seznámit žáky s funkcí trestního práva ve společnosti, strukturou trestního práva, trestní odpovědností a s pojmy pachatel, spolupachatel, alternativní trest, orgány činné v trestním řízení apod.

9. třídy - Sociálně - patologické jevy v trestně - právním kontextu

Cílem je seznámit žáky s trestním zákonem a s trestnými činy, které souvisí s rasismem, drogami, šikanou nebo s jiným negativním chováním dětí a mládeže.

Besedy na dané téma trvají dvě vyučovací hodiny. Ve druhé hodině hrajeme hru ve skupinách, která slouží k procvičení teoretických znalostí získaných v první hodině.

Témata pro střední školy a učiliště:

Závislosti - drogy, alkohol, tabák, hazard, léky...

- nebezpečí pro konzumenty, trestně- právní dopady pro jednání pod vlivem těchto látek, prevence

Šikana - formy šikany, oběť, agresor, šikana a paragrafy, řešení, 1. pomoc, případy z praxe a jejich řešení, statistiky, prevence

Rozdíly mezi lidmi - předsudky, rasová a náboženská nesnášenlivost, sekty, diskriminace, - trestně - právní důsledky

Psychologie davu, vandalismus, extremismus - dynamika davu a publika (koncerty, sportovní utkání) vandalství, trestné činy a trestní sazby pro tato jednání

Domáci a sexuální násilí - charakteristika pojmu domácí násilí, zákonná opatření na ochranu oběti, centra a střediska, kde hledat pomoc

- pohlavní zneužívání, znásilnění (homo i heterosexuální), předcházení těmto násilnostem
- trestně - právní kontext

Rodinné vztahy, týrání dětí, útěky z domova

Prostituce, obchod s bílým masem

Délku besed si mohou volit školy samy (1- 2 vyučovací hodiny). Mohou být doplněny videofilmem s drogovou tematikou. Rovněž lze volit téma besedy v závislosti na potřebě školy, třídy podle toho, jaký specifický problém se zde vyskytl.